

S/4056

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

Zbigniew SABAK

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA RP

Materiał studyjny

52197

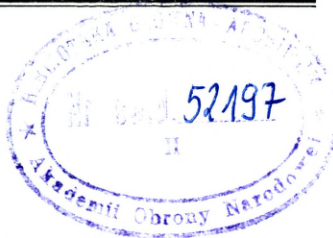
WARSZAWA

1999

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
MINISTERSTWO OBRONY NARODOWEJ

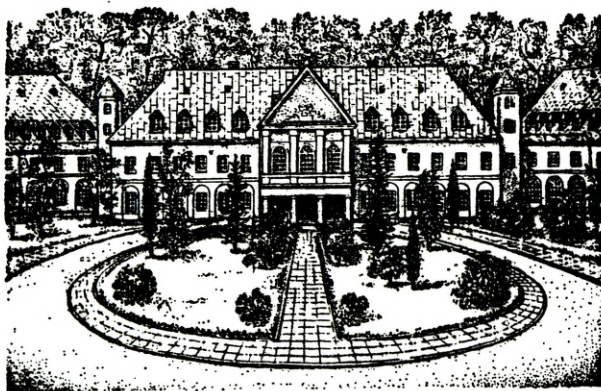

Zbigniew SABAK

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA RP

Material studyjny

WARSZAWA

1999

Niniejszy materiał studyjny jest przeznaczony do wykorzystania na Wyższych Kursach Obronnych dla kierowniczej kadry administracji państwowej.

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
1. Bezpieczeństwo międzynarodowe i RP.....	7
1.1. Podstawowe pojęcia i kategorie w dziedzinie bezpieczeństwa.....	7
1.2. Międzynarodowe uwarunkowania bezpieczeństwa RP.....	10
1.2.1. Tendencje i trendy w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego.....	10
1.2.2. Europejska tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony.....	15
1.3. Polityka bezpieczeństwa RP - zasady ogólne i postanowienia.....	21
2. Charakterystyka zagrożeń.....	26
2.1. Podstawowe pojęcia i kategorie oraz relacje między nimi.....	26
2.2. Klasyfikacja zagrożeń.....	31
2.3. Zagrożenia globalne.....	35
2.4. Zagrożenia dla Europy.....	41
3. Zagrożenia bezpieczeństwa RP.....	47
3.1. Klasyfikacja i charakterystyka zagrożeń bezpieczeństwa RP.....	47
3.2. Zagrożenia polityczno-militarne.....	47
3.2.1. Niestabilność polityczno-militarna na terenie Rosji i republik postradzieckich. Potęga militarna Rosji - zagrożenia dla Polski.....	48
3.2.2. Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne - zagrożenia dla Polski.....	59
3.2.3. Proliferacja BMR - zagrożenia dla Polski.....	69
3.2.4. Terroryzm międzynarodowy i zorganizowana przestępczość - zagrożenia dla Polski.....	79
Zakończenie.....	87
Bibliografia.....	88
Załączniki:	
1. Definiowanie zagrożeń.....	91
2. Zagrożenia bezpieczeństwa państwa.....	94
3. Najważniejsze zagrożenia USA i ich klasyfikacja według poglądów amerykańskich.....	95

4. Rosyjska ocena zagrożeń zewnętrznych kraju	98
5. Zagrożenia bezpieczeństwa narodowego Ukrainy	101
6. Przewidywane ryzyka dla świata i Europy oraz Republiki Czeskiej i Słowackiej	104
7. Podstawowe dane geograficzne o Polsce i państwach sąsiednich	110
8. Porównanie potencjałów militarnych Polski i krajów sąsiednich	111
9. Dyslokacja i zasięg międzykontynentalnych rakiet balistycznych Rosji	113
10. Zasięgi operacyjno-taktycznych rakiet balistycznych	114
11. Zasięg lotnictwa, rakiet i artylerii znajdujących się w Kaliningradzie ..	115
12. Podstawowe kierunki rozwoju nowych systemów uzbrojenia w Rosji ..	116
13. Rodzaje broni jądrowej III generacji, nad którymi są prowadzone prace w Rosji	117
14. Wykorzystywanie instalacji do oddziaływania na jonosferę promieniowaniem KF z powierzchni ziemi w celach wojskowych	118
15. Oddziaływanie infradźwięków $f < 20$ Hz na ludzi	119
16. Zasięg rozpoznania radioelektronicznego z kierunku wschodniego i północnego	120
17. Rejony wojen i konfliktów stanowiące zagrożenie dla bezpieczeństwa na świecie	121
18. Regiony konfliktów narodowościowych, etnicznych i religijnych w Europie	122
19. Konflikty narodowościowe, etniczne i religijne, stwarzające zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski	123
20. Proliferacja broni masowego rażenia	124
21. Wybrane obiekty energetyki jądrowej na terenie Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy	125
22. Prawdopodobne rejony zatopienia amunicji chemicznej na Morzu Bałtyckim	126
23. Regiony stanowiące źródło zagrożenia terroryzmem	127

WSTĘP

Po rewolucyjnych zmianach, które miały miejsce w 1989 roku w Europie doszło do rozbicia struktur byłego bloku wschodniego. Wraz z końcem zimnej wojny zachodnie struktury obronne również straciły swoje początkowe znaczenie. Państwa Europy Środkowej i Wschodniej, które wystąpiły z Układu Warszawskiego i narzuconego im „sojuszu” ze Związkiem Radzieckim znalazły się w tak zwanej „próżni bezpieczeństwa”. Rozpoczęły one poszukiwania drogi do kształtowania nowej architektury bezpieczeństwa narodowego i europejskiego. Państwa te stanęły wobec konieczności rozstrzygnięcia szeregu dylematów: dokonania wyboru, sformułowania założeń suwerennej polityki, a przede wszystkim samodzielnego zadbania o własne bezpieczeństwo. Okazało się bowiem, iż społeczność międzynarodowa nie potrafi sobie poradzić z rozwiązywaniem konfliktów w regionach, które są poza obszarem żywotnych interesów mocarstw. Każde państwo i każdy naród musi przede wszystkim sam zatroszczyć się o siebie.

Wszystkie państwa funkcjonują w złożonym środowisku międzynarodowym. Jest to jeden z czynników wpływających na politykę bezpieczeństwa każdego z nich oraz jego sojuszników, sąsiadów i innych podmiotów związanych z tym otoczeniem. Równocześnie w tym globalnym środowisku funkcjonują oraz powstają **realne, potencjalne lub pozorne zagrożenia**, które w większym lub mniejszym stopniu, wpływają na wszystkie jego elementy. Dlatego też, kształtowanie polityki bezpieczeństwa Polski nie może obejść się bez analizy stosunków międzynarodowych mających wpływ na jej sytuację.

Najważniejszym zadaniem, stojącym przed państwem i narodem, jest zapewnienie sobie bezpiecznego bytu i rozwoju, jak również suwerennego traktowania w stosunkach międzynarodowych, zagwarantowania nienaruszalności granic oraz integralności terytorialnej. Warunkiem tego **jest zapobieganie wszelkiego rodzaju zagrożeniom**, w tym także **zagrożeniom militarnym**, które mogą doprowadzić do kryzysu wewnętrznego lub międzynarodowego, a w rezultacie do konfliktu zbrojnego.

Stan i poziom zagrożeń oraz sposób ich postrzegania to jeden z głównych determinantów polityki państwa. Ocena zagrożeń stanowi punkt wyjścia każdej sensownej diagnozy stanu bezpieczeństwa państwa, a jednocześnie najbardziej oczywisty punkt odniesienia dla wszystkich konkretnych poczynań związanych z zapewnieniem tego bezpieczeństwa.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie prognozy militarnych zagrożeń Polski. Materiał zawiera podstawowe informacje na temat teorii bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz zagrożeń, a także ocenę obecnej sytuacji międzynarodowej w Europie i na świecie. Na tej podstawie określono prawdopodobne zagrożenia militarne Polski.

1. BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE I RP

Współczesny świat jest obszarem niespotykanej w historii współzależności między państwami i internacjonalizacji różnych sfer życia. Rozpatrywanie bezpieczeństwa narodowego jest nie do pomyślenia bez szerszego spojrzenia, bez poznania warunków, norm i mechanizmów aktualnie występujących, obowiązujących i działających w świecie i Europie, oraz bez zrozumienia treści, zakresu i systemu funkcjonowania bezpieczeństwa międzynarodowego.

W przypadku naszego kraju, z jednej strony, z ukształtowanego w świecie i Europie systemu bezpieczeństwa wyływa poczucie stabilizacji i możliwość niezagrożonego istnienia oraz rozwoju. Pozwala na życie bez strachu. Z drugiej zaś strony, z bliższego i dalszego otoczenia zewnętrznego wyływają naciski i zagrożenia. Popieranie i współdziałanie w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego stanowi pogłębienie bezpieczeństwa narodowego. Pozwala ono na życie stabilne, bez strachu i w pokoju. W przeciwieństwie, brak określonego miejsca w „społeczności międzynarodowej” oraz izolacja rodzą niepewność, pogłębiają strach, wywołują brak stabilności itp. Związek między bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym jest oczywisty.

1.1. Podstawowe pojęcia i kategorie w dziedzinie bezpieczeństwa

Termin „bezpieczeństwo” znany jest człowiekowi od dawien dawna. Szczególnie w okresie ostatnich kilku lat powiedziano na ten temat bardzo wiele. Był i jest wartością, którą można różnie rozumieć i określać. Od kilkudziesięciu lat odbierany jest na różne sposoby. Występuje w wielu dyscyplinach naukowych: politologii i nauce o stosunkach międzynarodowych, ekonomii itp. oraz dziedzinach działalności człowieka, państw, organizacji ponadnarodowych itd.

Bezpieczeństwo było i jest definiowane jako: *stan niezagrożenia, spokoju; stan i poczucie pewności, wolność od zagrożeń; wolność od strachu lub ataku; przeciwieństwo niebezpieczeństwa; poczucie zagrożenia ze strony niestabilnego porządku, w którym żyjemy; swoboda działania, której nie towarzyszy poczucie zagrożenia, a więc i stan umysłu, który determinowany*

jest przez określoną formę porządku międzynarodowego; warunek przetrwania; rozumny standard życia (podkr. - ZS)¹. Prof. R. Zięba stwierdza, że: *w znaczeniu ogólnospołecznym bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie potrzeb: istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, całości, tożsamości (identyczności), niezależności, ochrony poziomu i jakości życia* (podkr. - ZS)².

Rozważając problemy zagrożeń kraju, obracamy się w obszarach bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwa państwa) i bezpieczeństwa międzynarodowego, które stają się coraz bardziej od siebie zależne.

W praktyce, na treść definicji bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego w Polsce, miały wpływ procesy polityczne, które nastąpiły po okresie zimnej wojny i doprowadziły do znaczących zmian na mapie politycznej Europy. W wyniku transformacji strukturalnej i przewartościowań koncepcyjnych państwa Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polska, uzyskały w pełni podmiotowe uczestnictwo w stosunkach międzynarodowych. Stary system zapobiegania wojnie stał się nieprzydatny w nowych warunkach. Jednocześnie problem bezpieczeństwa zyskał nowy wymiar ze względu na takie uwarunkowania jak:

- nowe wyzwania, przed którymi stał nasz kraj;
- możliwość i konieczność otwarcia się na szerszy świat;
- nieuchronność dostosowania się do rynkowych reguł gospodarki światowej;
- konieczność godzenia dynamiki i transformacji ustrojowo-gospodarczej z pożądaną stabilnością;
- znalezienie się w otoczeniu nowo powstałych państw;
- konieczność przejmowania odpowiedzialności za własne bezpieczeństwo, w sytuacji zniknięcia gwarancji blokowych;
- potrzeby zorganizowania współpracy w skali regionalnej i subregionalnej, itd.

---

¹ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Warszawa 1996, s. 15,16.

² R. Zięba, *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*. „Sprawy Międzynarodowe”, nr 2/1989, s. 10.

Obecnie w Polsce **bezpieczeństwo narodowe (państwa)** rozumiane jest jako: *stan równowagi między zagrożeniem wywołanym możliwością zaistnienia konfliktu a potencjałem obronnym*³; *stan świadomości społecznej, w którym istniejący poziom zagrożeń, dzięki posiadanym zdolnościom obronnym, nie budzi obaw, lęku o zachowanie (osiągnięcie) uznanych wartości*; *zdolność narodu do ochrony jego wartości wewnętrznych przed zagrożeniami zewnętrznymi*⁵; *taki rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak lub występowanie jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjonalnych i behawioralnych społeczeństwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych)*⁶; *stan uzyskany w wyniku zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń*⁷.

*Bezpieczeństwo międzynarodowe, które oznacza taki układ stosunków międzynarodowych, który zapewnia wspólne bezpieczeństwo państw danego systemu międzynarodowego*⁸, a wg prof. J. Kukułki obejmuje przetrwanie (państwa, narodu, grupy etnicznej), integralność terytorialną, niezależność polityczną oraz jakość życia⁹ jest definiowane jako: **brak obiektywnie istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodne dążenie i działanie społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony określonych wartości państwowych i pozapaństwowych (społecznych) za pomocą norm, instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzygnięcie sporów oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych przesłanek dynamicznej stabilności i eliminowania zagrożeń**¹⁰.

³ W. Stankiewicz, *Bezpieczeństwo narodowe a walki niebrojne*. Studium. Warszawa 1991, s. 73.

⁴ C. Rutkowski, *Bezpieczeństwo i obronność: strategie - koncepcje - doktryny*. Warszawa 1995, s. 30.

⁵ *Polityka zagraniczna państwa*. Warszawa 1992, s. 66.

⁶ S. Dworecki, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*. Warszawa 1994, s. 16.

⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa 1996, s. 10.

⁸ R. Zięba w: *Leksykon pokoju*. Warszawa 1987, s. 29.

⁹ J. Kukułka, *Bezpieczeństwo a współpraca europejska: współzależność i sprzeczności interesów*. „Sprawy Międzynarodowe”, nr 7/1982, s. 34.

¹⁰ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa 1996, s. 9.

Jak wynika z powyższych definicji, najważniejszym zadaniem stojącym przed państwem i narodem polskim w kwestii bezpieczeństwa jest zapewnienie bezpiecznego bytu i rozwoju, suwerennego traktowania w stosunkach międzynarodowych, zagwarantowania nienaruszalności granic oraz integralności terytorialnej. Tym samym bezpieczeństwo narodowe jest procesem, tzn. celową i zorganizowaną działalnością upoważnionych organów państwa, opierającym się na określonej koncepcji - doktrynie bezpieczeństwa oraz jest realizowane sposobami i środkami polityki zagranicznej.

1.2. Międzynarodowe uwarunkowania bezpieczeństwa RP

Bezpieczeństwo państwa jest wypadkową zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych uwarunkowań i czynników, które mają istotny wpływ na sytuację, w której znalazła się Polska oraz na całokształt warunków, w jakich rozwija się nasz kraj.

Na politykę bezpieczeństwa Polski wpływają:

- Rozwój sytuacji polityczno-militarnej, gospodarczo-ekonomicznej, społecznej itp. w świecie. Aktualny i przewidywany stan systemu bezpieczeństwa międzynarodowego;
- Rozwój sytuacji polityczno-militarnej, gospodarczo-ekonomicznej, społecznej itp. w Europie. Efektywność kształtującej się Europejskiej Tożsamości w dziedzinie Bezpieczeństwa i Obrony oraz innych instrumentów stabilizujących bezpieczeństwo;
- Stan stosunków w regionie oraz relacje Polski z państwami najbliższego otoczenia.

1.2.1. Tendencje i trendy w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego

Podmiotowa i przedmiotowa struktura współczesnego świata ulega gwałtownym zmianom. Można przyjąć, że obecnie kształtuje się **scenariusz nowego podziału świata**¹¹ tak w kwestii polityczno-militarnej, ekonomicz-

---

¹¹ Wynika to z megatrendu rozwarstwiania się świata pod względem poziomu dochodów, tym samym dostępu do owoców osiągnięć cywilizacyjnych. Na problem ten zwracał uwagę już J. Naisbitt: *Megatrendy*. Poznań 1997, s. 10.

no-gospodarczej, techniczno-informacyjnej, kulturowej, itp. Dzieli on świat: na część bogatą, rozwijającą się i relatywnie bezpieczną, posiadającą przewagę technologiczną i ogólnorozwojową nad resztą świata, zdolną do kontynuowania ekspansji na drodze o podłożu ekonomicznym, bez uciekania się do użycia jako „narzędzi przymusu” środków właściwych w okresie zimnej wojny oraz część niestabilną, biedną, zacofaną, o szybkim przyroście naturalnym i pełną konfliktów, którą nawet przy założeniu, że będzie rozwijać się bardziej dynamicznie¹², ze względu na zasadnicze różnice w punkcie wyjściowym oraz przywiązanie własnej kultury jeszcze przez długi okres czasu dzielić może znaczny dystans od części zamożnej. Dystans obejmujący – w efekcie sytuacji ekonomicznej – nie tylko standardy materialne, ale również osiągnięcia kulturalne, naukowe, sportowe itp.¹³ Do wejścia w skład części stabilnej pretendują Ameryka Północna, Azja Wschodnia i większa lub mniejsza część Europy. Ameryka Północna (USA i Kanada) tworzy pod względem ekonomicznym i politycznym najmocniejsze ugrupowanie. Odgrywa i prawdopodobnie będzie odgrywała najważniejszą rolę w sprawach bezpieczeństwa globalnego. Dlatego też jej obecność wojskowa w Europie jest bardzo ważna i to nie tylko dla naszego kontynentu. Państwa azjatyckie nie są tak spójne jak kraje Ameryki Północnej i Europy. Przyczyną tego są różnice kulturowe i rozwojowe. Niemniej rejon ten charakteryzuje dynamiczny rozwój ekonomiczny. Japonia, „tygrysy azjatyckie”, jak również Chiny są tego doskonałym i typowym przykładem. Niektórzy progności¹⁴ uważają rejon Wschodniej Azji i Oceanu Spokojnego (wraz z Australią i Nową Zelandią) za dominujące centrum świata w nadchodzącym wieku.

Wzajemna współpraca i współzależność z towarzyszącymi im konfliktami gospodarczymi wydaje się najbardziej prawdopodobnym scenariuszem przyszłego rozwoju pomiędzy tymi trzema światowymi centrami. Już obec-

---

¹² M. Dobroczyński powyższą tezę uzasadnia w sposób następujący: *...absolutne różnice pomiędzy dochodami przypadającymi na głowę ludzkości w obu obszarach (mowa tu o biednym Południu i bogatej Północy - ZS) przez długie jeszcze dziesięciolecia nie zmniejszą się (gdyż 2 proc. rocznego przyrostu dochodu per capita w gospodarce rozwiniętej to na przykład 400 dolarów od poziomu 20 tys. dolarów, a 5 proc. takiego przyrostu w kraju słabo zaawansowanym to tylko 50 dolarów - na przykład od poziomu 1000 dolarów).*

¹³ M. Dobroczyński, *Perspektywy cywilizacji 21. wieku*. „Dziś”, nr 7/1998, s. 48.

¹⁴ Np. L. Thurow: *Head to head: The Coming Battle Among Asia, Europe and America*, „The Economist”, nr 47/1993.

nie pomiędzy wyżej wymienioną trójką dochodzi do konfliktów, najczęściej w sprawach ekonomicznych - w „walce o resztę świata”, czyli o jego rynki. Jednak dużo poważniejsze, pod względem bezpieczeństwa, mogą być konflikty wewnętrzne w tych ugrupowaniach. Dla Europy, z punktu widzenia ekonomicznego i politycznego oraz bezpieczeństwa, decydująca jest jej integracja. Paradoksem jest fakt, że brak zagrożeń militarnych utrudnia warunki współpracy. W okresie „zimnej wojny” partykularne interesy poszczególnych państw schodziły na dalszy plan w obliczu wspólnego niebezpieczeństwa. Brak zagrożeń tego typu budzi większe różnice interesów.

Największa niestabilność zagraża państwom na Bliskim Wschodzie, w Afryce, Azji Południowej, Ameryce Środkowej i Południowej oraz obszarowi tzw. „półksiężycu islamskiego”. Rejony te tworzą swoistą „beczkę prochu”. Na kształtowanie się rozwoju sytuacji międzynarodowej w świecie, oprócz wyżej wymienionych czynników, będzie miał wpływ cały szereg dalszych spraw. Obecny etap rozwoju świata charakteryzuje się, zgodnie z teorią Tofflerów¹⁵, przejściem od społeczeństwa przemysłowego do etapu globalnego społeczeństwa informacyjnego. Charakterystyczną dla tej zmiany jest również racjonalizacja i intelektualizacja społeczeństwa światowego. Realizację tych zmian utrudnia jednak cały szereg barier. Można do nich zaliczyć przede wszystkim etniczne lub inne motywy dalszej fragmentaryzacji państw i, omawiane w następnym rozdziale, globalne zagrożenia. Obiektywną tendencją dalszego rozwoju w kierunku globalizacji będzie prawdopodobnie zanikanie znaczenia państwa narodowego i rozszerzanie się instytucji ponadnarodowych. Jednak państwa jeszcze długo będą miały duże znaczenie przy tworzeniu globalnych organizacji bezpieczeństwa, przy jednoczesnym delegowaniu szeregu swych kompetencji na rzecz wyższych, ponadnarodowych systemów. Paradoksem jest, iż koniec dwubiegunowości świata obniżył znaczenie państwa, zwłaszcza jako systemu gwarantującego bezpieczeństwo militarne, ale rozpad ZSRR spowodował „pączkowanie” i usamodzielnienie małych państw w okresie ogólnej globalizacji. Tak więc pozytywne zjawisko zaniku radzieckiego imperium staje się przejściowo źródłem anarchii w rejonie i niepokoju globalnego.

---

¹⁵ A.H. Toffler, *Wojna i antywojna*. Warszawa 1997, s. 38.

ONZ jako największa organizacja światowa, zajmująca się sprawami bezpieczeństwa, pozbywa się co prawda dziedzictwa zimnej wojny, które przejawiało się między innymi nadużywaniem prawa weta w działalności Rady Bezpieczeństwa, ale stale stoi przed nią cały szereg innych problemów wewnętrznych (kwestia płacenia składek członkowskich, kierunek reorganizacji itp.). Problemy te sprawiają, że ONZ nie potrafi na razie w pełni do końca odgrywać roli uniwersalnego, rozumnego, legalnego i ogólnoświatowego rządu.

W przedstawionych wcześniej scenariuszach widać paradoksy końca XX i początku XXI wieku, bowiem z jednej strony:

a) Zdecydowanie maleje ryzyko konfliktu globalnego, wzrasta natomiast liczba niestabilnych regionów w świecie.

b) Obniża się prawdopodobieństwo bezpośredniej agresji między państwami, ale nabrzmiewają nierozwiązane spory narodowościowe, etniczne i religijne tworzące konflikty regionalne.

c) Następuje demilitaryzacja, ale rozszerza się proces proliferacji BMR.

d) Wzrasta tolerancja, ale przybierają na sile fundamentalizmy religijne i kulturowe.

e) Powstaje wiele organizacji ponadnarodowych mających na celu stabilizowanie sytuacji oraz rozwiązywanie podstawowych problemów współczesności, ale świat pogrąża się w ogólnym chaosie co często prowadzi do niestabilności politycznej, ekonomicznej, społecznej itp. Tworzą się nowe zjawiska: terroryzm międzynarodowy, ponadnarodowa zorganizowana przestępczość, nielegalny handel bronią i narkotykami.

f) Człowiek opanowuje siły przyrody, ale często występują katastrofy ekologiczne, których sprawcą jest on sam.

g) W krajach rozwiniętych na wysokim poziomie stoi rolnictwo i przemysł żywnościowy, ludność tych obszarów żyje w dostatku, ale coraz więcej ludzi na ziemi umiera z głodu, cierpi z niedożywienia lub walczy o przetrwanie.

B. Suchodolski charakteryzując sytuację na świecie, stwierdza: *Pozostaje polaryzacja nędzy i bogactwa, głodu i przesyty, walki społecznej o sprawiedliwość, fanatyzmu i przemocy, a także pytań o sens życia na ziemi*¹⁶.

Tego typu i podobne paradoksy można mnożyć praktycznie we wszystkich dziedzinach działalności człowieka oraz funkcjonowania społeczeństwa. Są one odzwierciedleniem panującej obecnie na świecie sytuacji i jednocześnie głównymi czynnikami określającymi możliwy kształt rozwoju świata w przyszłości.

Mimo to można stwierdzić, że nie grozi na razie powrót do „zimnej wojny”. Należy jednak mieć świadomość, że w stosunkach międzynarodowych coraz częściej będziemy mieli do czynienia z **różnicami poglądów i sprzecznościami interesów**. Biorąc pod uwagę naturę współczesnych stosunków międzynarodowych, **trudno się spodziewać**, że w najbliższej przyszłości **zostanie stworzony w pełni skuteczny światowy system zapobiegania i rozwiązywania konfliktów**.

ONZ w dalszym ciągu pozostanie najważniejszą instytucją odpowiedzialną za zachowanie pokoju na świecie, natomiast wzrośnie rola i **poszerzy się zakres odpowiedzialności organizacji regionalnych**. Globalny system, który zapewni pełną skuteczność w dziedzinie zapobiegania i rozwiązywania konfliktów, pozostaje w obecnej sytuacji jedynie życzeniem.

ONZ poczyniło wiele wysiłków i postępów w adaptacji swoich struktur, funkcji oraz środków i metod działania w nowej, postzimnowojennej rzeczywistości polityczno-wojskowej. Jednakże nie jest w stanie samodzielnie sprostać wszystkim problemom bezpieczeństwa międzynarodowego. Wydarzenia lat 90. (m.in. konflikt w Jugosławii) potwierdziły, że **efektywność jakiegokolwiek systemu zapobiegania i rozwiązywania konfliktów zależy przede wszystkim od woli politycznej państw i ich chęci współpracy**, w ramach organizacji i instytucji międzynarodowych.

Trudno się spodziewać, aby w najbliższej przyszłości został stworzony jakiś nowy, w pełni efektywny światowy system zapobiegania i rozwiązywania konfliktów. Jeszcze przez wiele lat **ONZ pozostanie najważniejszą**

---

¹⁶ Komitet prognoz „Polska w XXI wieku”: *Trwałe wartości i zmienny świat*. Warszawa 1995, s. 15.

instytucją odpowiedzialną za zachowanie pokoju na świecie. Wzrosnąć równocześnie rola i poszerzy się zakres odpowiedzialności organizacji regionalnych. Globalny system, który zapewniłby pełną skuteczność w dziedzinie zapobiegania i rozwiązywania konfliktów, pozostaje w obecnej sytuacji postulatem a nie faktem, a pytanie w jaki sposób zorganizować społeczność międzynarodową oraz jakie przedsięwziąć środki, aby zapewnić bezpieczeństwo międzynarodowe i skutecznie reagować na wszelkie przejawy kryzysów i konfliktów na świecie, pozostaje ciągle otwarte.

1.2.2. Europejska tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony

Europa należy do obszarów, które ze względów historycznych i geopolitycznych często odczuwały brak bezpieczeństwa i były zmuszone do zabiegania o nie¹⁷. Okres po zimniej wojnie jest ostatnim tego przykładem. Charakteryzuje się poszukiwaniem sposobów wielostronnego i zrównoważonego kształtowania wspólnej przyszłości, której fundamentem powinna być europejska tożsamość w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony.

Rozpad dwubiegunowego układu politycznego w Europie końca lat 80., postęp negocjacji rozbrojeniowych, przejście od polityki konfrontacji i rywalizacji do dialogu w stosunkach międzynarodowych umożliwił państwom europejskim nawiązanie współpracy oraz rozpoczęcie budowy nowej architektury bezpieczeństwa kontynentu.

Najszerzej dyskutowanymi, mającymi szansę na urzeczywistnienie są koncepcje organizacji atlantyckich (NATO, UE, UZE) oraz (OBWE), w której znaczną rolę odgrywa Rosja.

Organizacje atlantyckie a koncepcje struktury europejskiej architektury bezpieczeństwa

Potrzeba rozbudowy europejskiego systemu bezpieczeństwa, jaki ukształtował się w połowie lat 80. spowodowała stopniową odbudowę znaczenia zachodnioeuropejskich instytucji politycznych i wojskowych, które

---

¹⁷ Szerzej: N. Davies, *Europa*. Kraków 1998, s. 19-23 i inne.

mogą zagwarantować suwerenność Europie, niezależnie od stanu stosunków ze Stanami Zjednoczonymi i Rosją. Po zakończeniu zimnej wojny nasiliły się dążenia państw zachodnioeuropejskich do odgrywania większej roli w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa oraz kształtowania nowego układu politycznego na kontynencie europejskim. Proces ten odbywa się na drodze ścierania stanowisk między koncepcjami Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych i Rosji.

Intensywna debata nad przyszłością euroatlantyckich struktur bezpieczeństwa, nad ich formami oraz zmianami została zapoczątkowana 7-8.11.1991 r. w Rzymie, podczas sesji Rady Północnoatlantyckiej. W Deklaracji Rzymskiej wskazano na potrzebę stworzenia nowego systemu bezpieczeństwa, opartego na funkcjonujących organizacjach: NATO, UE, UZE, Radzie Europy i KBWE/OBWE. Jedna organizacja bowiem, nawet najsprawniej funkcjonująca, nie jest w stanie sprostać ogółowi wyzwań okresu transformacji kontynentu. Podpisany w lutym 1992 r. w Maastricht „Traktat o Unii Europejskiej” zapoczątkował współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony poza strukturami Sojuszu Północnoatlantyckiego. Przyjęcie w Traktacie postanowień dotyczących ustanowienia wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa (CFSP), w tym również wypracowanie wspólnej polityki obronnej, powierzono Unii Zachodnioeuropejskiej. Wyzaczyło to dalszy kierunek ewolucji oraz integracji UE z UZE, która obejmuje wszystkie dziedziny polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Według tych ustaleń, UZE ma spełniać rolę elementu obronnego UE, stanowiąc jednocześnie europejski filar NATO. Tak sformułowane miejsce UZE w zachodnioeuropejskim systemie obronnym nie zadowoliło ani zwolenników, ani przeciwników europejskiej tożsamości obronnej. Poglądy zwolenników opcji euroatlantyckiej, popieranej m.in. przez Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię oraz wersji europejskiej proponowanej przez Francję i RFN stały się szczególnie widocznie podczas formowania Korpusu Szybkiego Reagowania (ARRC). W trakcie dalszych negocjacji nad Traktatem z Maastricht, państwa zachodnioeuropejskie uświadomiły sobie, że budowa Europejskiej Tożsamości Bezpieczeństwa i Obrony (ESDI) jest możliwa tylko przy wykorzystaniu potencjału NATO.

Jednak obawy przed dominacją Stanów Zjednoczonych skłoniły niektóre z nich do poszukiwania dalszych samodzielnych rozwiązań.

Przyjęta w czerwcu 1992 r. Deklaracja Petersberska potwierdziła gotowość UZE do wspólnego z UE uczestnictwa w procesie reformowania partnerstwa transatlantyckiego, wzmocnienia operacyjnej roli UZE, jako składnika obrony UE i europejskiego filaru NATO. Deklaracja otworzyła UZE możliwość rozwoju i przekształcenia się w ogólnoeuropejską organizację bezpieczeństwa. Przyjęcie deklaracji oraz wyjaśnienie kwestii podległości Eurokorpusu (może być oddany do dyspozycji zarówno NATO, jak również UZE), spowodowały zmianę postawy Sojuszu Północnoatlantyckiego, który uznał, że koncepcja ESDI, jako europejskiego filaru organizacji może wzmocnić NATO oraz zapewnić organizacji szersze możliwości działania. Dalsze prace nad rozwojem europejskiego elementu euroatlantyckiej obrony były już prowadzone pod auspicjami NATO i UE.

W styczniu 1994 r. podczas brukselskiego posiedzenia Rady Północnoatlantyckiej uwzględniono europejskie dążenia do autonomicznego rozwoju struktur bezpieczeństwa na kontynencie, ponownie wyrażono poparcie dla powstającej koncepcji ESDI oraz nowej roli, jaką w tym procesie będzie odgrywać UZE. Postanowienia o realizacji nowych zasad współpracy i koordynacji działań w trójkącie NATO-UE-UZE zostały określone w koncepcji Wielonarodowych Połączonych Sił do Zadań Specjalnych (CJTF). Według tych ustaleń, siły i środki, którymi dysponowało NATO, będą przekazywane do dyspozycji UZE w celu realizacji postawionych zadań. Potwierdzeniem woli uczestniczenia sojuszu w budowie ESDI było podpisanie 6.05.1996 r. przez sekretarzy generalnych NATO i UZE „Porozumienia o bezpieczeństwie” oraz deklaracja Rady Ministrów UZE z 19.11.1996 r. Pomoc NATO w rozwinięciu zdolności operacyjnych Unii Zachodnioeuropejskiej spowoduje przejęcie od sojuszu części odpowiedzialności za bezpieczeństwo europejskie, umożliwi zaangażowanie się UZE w prowadzenie misji pokojowych w nowych, zmieniających się warunkach polityczno-wojskowych w tych rejonach, gdzie Stany Zjednoczone nie mogą lub nie chcą uczestniczyć. Określeniu zakresu współpracy z NATO było poświęcone paryskie posiedzenie Rady Ministrów UZE w maju 1997 r. Przyjęto wówczas szereg postanowień okre-

ślających m.in. reguły udziału UZE w procesie planowania obronnego NATO, politycznej kontroli i strategicznego dowodzenia przez UZE wydzielonymi siłami sojuszu, zasad udostępniania, nadzorowania oraz zwrotu sił i środków NATO przekazanych do dyspozycji UZE. Zacieśnieniu współpracy UZE z NATO były również poświęcone obrady rzymskiej sesji UZE (16-17.11.1998 r.). Podpisano dokument „Deklaracja Rzymska”, którego intencją jest włączenie Unii Zachodnioeuropejskiej do struktur Unii Europejskiej.

Wyrazem uznania ze strony NATO dla ewolucji UZE i koncepcji wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa jest dążenie do wypracowania jednolitego stanowiska w kwestiach posiadających istotne znaczenie dla przyszłości architektury bezpieczeństwa europejskiego. Istotą tych starań jest zapewnienie spójnego działania między organizacjami zachodnioeuropejskimi a sojuszem w sytuacjach przeciwdziałania nowym typom zagrożeń mogących destabilizować Europę, wymagających od członków struktur euroatlantycznych większego zaangażowania w rozwiązywanie konfliktów. Ich współpraca dotyczy również udziału w weryfikacji postanowień traktatów rozbrojeniowych CFE, realizacji postanowień traktatu „O otwartych przestworzach” i w rozwoju europejskiego systemu obserwacji satelitarnej. Próby europeizacji struktur bezpieczeństwa przez państwa Europy Zachodniej mogą być skazane na niepowodzenie, jeżeli będą realizowane bez pomocy Stanów Zjednoczonych. To warunkuje również zachowanie silnej europejskiej więzi w ramach NATO. Rozwój ESDI zależy także od postępów w sferze politycznej, gdzie warunkiem współpracy w gronie państw UE we wdrażaniu decyzji podjętych przez UZE jest potrzebny consensus, w sferze wojskowej obejmującej wspólne planowanie operacji europejskich oraz od postanowień, jakie zostaną podjęte w sprawie charakteru współpracy i sposobu podejmowania decyzji w ramach CFSP. Ważne znaczenie w tej kwestii będą miały decyzje dotyczące rozszerzenia UE i NATO o państwa EŚW.

Pozaatlantyczne koncepcje europejskiej architektury bezpieczeństwa

Funkcjonująca w oparciu o Akt Końcowy KBWE oraz Paryską Kartę Nowej Europy, OBWE spełnia rolę szerokiego forum, które umożliwia dys-

kusję nt. bezpieczeństwa europejskiego w skali kontynentu. Celem prowadzonych rozmów jest znalezienie płaszczyzn porozumienia i współpracy między wszystkimi państwami europejskimi, wprowadzenie w życie wniosków służących wzrostowi bezpieczeństwa w Europie oraz wypracowanie kształtu nowej architektury bezpieczeństwa. Zmiany, jakie zaszły na początku lat dziewięćdziesiątych w Europie, uświadomiły potrzebę stworzenia nowego ładu instytucjonalnego oraz dostosowanie OBWE do nowej sytuacji geopolitycznej. Dzięki pracy tej organizacji podpisano szereg dokumentów istotnych dla bezpieczeństwa europejskiego w kwestiach dotyczących: zbrojeń konwencjonalnych, liczebności sił zbrojnych oraz większej otwartości i przejrzystości potencjałów wojskowych. Postanowienia wypracowane podczas szczytu OBWE (w Lizbonie 2-3.12.1996 r.) określiły zasady współdziałania organizacji europejskich, odnoszące się do modelu bezpieczeństwa. Uczestnicy szczytu uznali m.in.: obszar OBWE za jednolitą przestrzeń kooperatywnego i wspólnego bezpieczeństwa, którego poszczególne części nie mogą być traktowane jako „strefy wpływów”; prawo do wzajemnych konsultacji w razie zagrożeń oraz do zawierania porozumień z innymi państwami w zakresie własnego bezpieczeństwa. Określiły one również, że między OBWE a NATO i innymi organizacjami nie mogą istnieć stosunki podporządkowania bądź nadrzędności, a systemy bezpieczeństwa powinny się nawzajem uzupełniać. Stanowią one główne założenia systemu bezpieczeństwa kontynentu i mają m.in. dopomóc w ustanowieniu jej głównego dokumentu - Karty Bezpieczeństwa Europejskiego.

Sojusz Atlantycki w oparciu o ww. koncepcję dąży do stworzenia „platformy kooperatywnego bezpieczeństwa”, poprzez współpracę różnych instytucji europejskich (w tym również OBWE) oraz jej uporządkowanie w postaci zinstytucjonalizowanego dialogu. Nie wyklucza to już zachodzących procesów, takich jak rozszerzenie NATO i UE, jako elementu stabilności Europy. OBWE stanowi również dla NATO, UE i UZE dogodne forum współpracy z Rosją i państwami WNP.

Odmienną od „Zachodniej” wizję przedstawiła Rosja. Postuluje ona stworzenie „zbiorowego system bezpieczeństwa”, który zakłada spełnianie przez OBWE zwierzchniej roli nad innymi organizacjami. U podstaw tej

koncepcji legły obawy przed utratą przez Federację Rosyjską (FR) pozycji współdecydującej o losach Europy i świata, potrzeba legitymizacji WNP jako równorzędnego partnera NATO i UE, chęć podporządkowania i poddania kontroli organizacji zachodnioeuropejskich strukturze, która ograniczy zakres ich skutecznego oddziaływania. FR zależy na zintensyfikowaniu prac na rzecz przygotowania „Karty Bezpieczeństwa XXI wieku” oraz zawartych tam koncepcji budowy środków zaufania i kontroli zbrojeń, w tym dostosowanego do nowych warunków geopolitycznego układu „O redukcji zbrojeń konwencjonalnych w Europie” (CFE). Skutkiem akceptacji rosyjskiej koncepcji może być marginalizacja roli organizacji zachodnioeuropejskich w przyszłej architekturze bezpieczeństwa. Pomimo wywierania licznych nacisków na przyjęcie niekorzystnej dla Zachodu koncepcji, Sojusz Atlantycki i UE prowadzą z Rosją dialog, który ma zapobiec poczuciu jej izolacji oraz umożliwić prace na forum OBWE nad nowym łańcem europejskim.

Lansowany przez FR na forum OBWE model bezpieczeństwa dla Europy, nie uwzględnia również wizji i interesów bezpieczeństwa krajów byłego bloku wschodniego, pragnących dołączyć do struktur euroatlantyckich. Problem braku stabilności oraz „szarych stref bezpieczeństwa” stał się kwestią wszystkich państw i wspólne jest ich dążenie do jego rozwiązania. Wykluczy to wówczas powstawanie lokalnych zagrożeń, mogących stać się źródłem konfliktów. Rozwój współdziałania międzynarodowego w sferze polityczno-militarnej kreuje jednak przede wszystkim NATO i dzięki sojuszowi ma miejsce współpraca wojskowa między krajami Zachodnimi a EŚiW, Europy Południowej oraz państwami bałtyckimi. Do krajów, które pragną nawiązać z sojuszem współpracę, są skierowane oferty powołanego do życia w styczniu 1994 r. programu Partnerstwa dla Pokoju (PdP) oraz propozycja kooperacji, w ramach utworzonej w maju 1997 r. Rady Partnerstwa Euroatlantyckiego (EAPC). Program PdP stworzył nową jakość w stosunkach międzynarodowych, przyczyniając się do rozwoju więzi i integracji z zachodnioeuropejskim systemem bezpieczeństwa.

Unia Europejska, rozwijając kontakty z państwami EŚiW, poza problematyką ekonomiczną i polityczną oferuje im również współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa. Odbyna się to w ramach Unii Zachodnioeuropejskiej na

mocy przyznanego krajom EŚiW w maju 1994 r. statusu partnera stowarzyszonego. Wydzielenie przez te państwa dla potrzeb UZE sił i środków (np. Wielonarodowych Sił Pokojowych Europy Południowo-Wschodniej) w zasadzie nie spowodowało zmian w sytuacji bezpieczeństwa państw byłego bloku wschodniego, a mimo przyznania statusu nie pozwalała na ich aktywny udział w pracach UZE. Dopiero rozszerzenie NATO spowodowało efektywniejsze włączenie się tych państw na równorzędnych zasadach do tworzenia ESDI. Na pewno decyzje o poszerzeniu NATO i UE przyspieszyły kształtowanie się nowego obszaru bezpieczeństwa Polski, a wraz z nim nowej polskiej polityki bezpieczeństwa¹⁸.

*

Organizacją o szczególnym znaczeniu w zakresie bezpieczeństwa okazał się Sojusz Północnoatlantycki, który jako jedyna w pełni skuteczna struktura może zapewnić pełne gwarancje ochrony, integralność terytorialną oraz formułować nowe warunki i zasady współpracy wojskowej w Europie.

Najistotniejszym celem integracji europejskiej jest poszerzenie strefy stabilności o kraje, które zmierzają do członkostwa w UE. Rozszerzenie UE, UZE, NATO jest najlepszym sposobem stabilizacji kontynentu oraz fundamentem, na którym będzie się opierać przyszłe bezpieczeństwo europejskie. Proces ten jest jednak skomplikowany ze względu na stanowisko Rosji w kwestii nowej architektury bezpieczeństwa na kontynencie.

1.3. Polityka bezpieczeństwa RP - zasady ogólne i postanowienia

Polityka bezpieczeństwa RP jest integralnym elementem globalnej polityki państwa. Jej celem i zadaniem, najogólniej mówiąc, jest tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych i wewnętrznych do rozwoju politycznego, gospodarczego, społecznego itp. kraju. Kształt polityki bezpieczeństwa determinują zarówno czynniki międzynarodowe, głównie aktualne położenie geopolityczne kraju, jak też wewnętrzny stan państwa i priorytety rządu.

---

¹⁸ Fragmenty dotyczące koncepcji bezpieczeństwa europejskiego pochodzą z materiałów niepublikowanych. Zostały przedstawione za zgodą autora.

Żywotne interesy narodowe, obejmujące zarówno ochronę fizycznego trwania, jak i swobód rozwojowych, stanowią w istocie zasadnicze składniki bezpieczeństwa. Składają się na nie: zapewnienie niepodległości i suwerenności (w tym integralności terytorialnej), trwałość instytucji państwowych, tożsamości narodu, nieskrępowanego rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturowego, ładu wewnętrznego, podnoszenia poziomu życia, osiągania dobrobytu itp.

Wymienione interesy (wartości) narodowe mogą być zagrożone tak w aspekcie polityczno-militarnym, gospodarczo-ekonomicznym, kulturowym, jak i ekologicznym. We współczesnym świecie bowiem kryzysy gospodarczo-ekonomiczne, zagrożenie narodowej tożsamości kulturowej, katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe i skażenia środowiska są równie skutkiem wojny, a współczesne bezpieczeństwo narodowe obejmuje w coraz większym stopniu oprócz obrony przy wykorzystaniu siły militarnej zdolność do przeciwstawienia się ekspansji gospodarczej, ochronę własnego rynku, utrzymanie wartości kulturowych, ochronę i ratownictwo ludności, substancji materialnej i środowiska przed wyżej wymienionymi zagrożeniami niemilitarnymi.

Można więc przyjąć, że współczesny system bezpieczeństwa państwa ma na celu odpowiednie przygotowanie i wykorzystanie sił i środków będących w dyspozycji państwa dla przeciwdziałania wszelkiego rodzaju zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym oraz klęskom żywiołowym godzącym w interes narodowy.

Rosnąca współzależność międzynarodowa, postępująca globalizacja gospodarcza, wzrastająca tolerancja kulturowa oraz zmniejszanie się udziału czynnika militarnego w rozwiązywaniu spornych problemów, zdaje się wykluczać poważniejsze konflikty międzynarodowe. Jednak jednym z podstawowych celów polityki państwa jest poszukiwanie i tworzenie warunków współdziałania podmiotów stosunków międzynarodowych na płaszczyźnie zgodnych lub przynajmniej niesprzecznych interesów oraz dążenia do łagodzenia i neutralizowania sprzeczności, aby nie przekształciły się one w konflikt wewnętrzny lub międzynarodowy. Tylko wówczas można mówić o istnieniu warunków do zagwarantowania bezpieczeństwa narodowego i inte-

gralności terytorialnej kraju oraz partnerskiego traktowania na płaszczyźnie międzynarodowej. W żadnym jednak wypadku sojusz lub system bezpieczeństwa zbiorowego nie mogą być traktowane jako jedyna podstawa zapewnienia bezpieczeństwa narodowego.

Zagadnienia polskiej racji stanu i bezpieczeństwa narodowego zajmują poczesne miejsce w programach partii politycznych, są przedmiotem rozważań i dociekań akademickich, obszarem troski autorytetów, ale przede wszystkim są najważniejszym celem i zadaniem naczelnych organów władzy państwowej.

Lektura publikacji poświęconych ww. tematyce wskazuje na szerokie zainteresowanie tymi problemami. Podkreśla się ogromną złożoność uwarunkowań determinujących możliwość zdefiniowania polskiej racji stanu i założeń polityki bezpieczeństwa. Z jednej strony bowiem rośnie, wraz ze wzrostem współzależności międzynarodowych, znaczenie geostrategicznych uwarunkowań bezpieczeństwa i rozwoju państwa, cele i zadania narzucają naszemu państwu przyjęte kierunki polityki zagranicznej, a więc wyzwania w większości pochodzą ze środowiska międzynarodowego. Z drugiej strony sytuacja polityczna, stan gospodarczy, społeczny itp. wykluczają możliwość precyzyjnego sformułowania racji stanu i koncepcji polityki bezpieczeństwa na miarę naszych oczekiwań.

W dzisiejszych warunkach jest przyjmowane, że racją stanu państwa i narodu polskiego jest: *umocnienie odzyskanej niedawno suwerenności i niezawisłości, umocnienie bezpieczeństwa państwa, sprzyjanie gospodarczemu i cywilizacyjnemu rozwojowi narodu i społeczeństwa, budowanie pozycji i prestiżu Polski na scenie międzynarodowej, zwłaszcza w Europie i wśród sąsiadów*¹⁹. Dalej stwierdza się, że centralną kwestią polskiej racji stanu, kraju, który stoi przed historycznym zadaniem ustrojowej i gospodarczej transformacji oraz cywilizacyjnej modernizacji jest *bezpieczeństwo („bezpieczeństwo rozwoju”)* i wymieniane są dwa wymiary jako podstawowe:

- Egzystencjonalny, związany z fizycznym istnieniem państwa i narodu.
- Rozwojowy, związany z ochroną tożsamości państwa i narodu, których gwarancją jest stan gospodarczy i cywilizacyjny.

---

¹⁹ R. Kuźniar, *Między polityką a strategią*. Warszawa 1994, s. 175.

Do głównych kierunków polskiej polityki bezpieczeństwa na najbliższą przyszłość zalicza się:

- Kontynuację starań i przedsięwzięć umacniających nasze powiązania z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa, to jest z NATO, Unią Zachodnio-europejską. Dążenia do oparcia swojego bezpieczeństwa na wielopoziomym, kooperatywnym systemie bezpieczeństwa.

- Uczestnictwo w integracji europejskiej. Wstąpienie do Unii Europejskiej jako organizacji gwarantującej gospodarczą stabilność i racjonalny rozwój.

- Umacnianie stabilności politycznej i gospodarczej i pogłębianie wzajemnych więzi w rejonie Europy Środkowo-Wschodniej i Bałtyku, szczególnie z państwami sąsiadującymi.

- Rozbudowę stosunków dwustronnych z Rosją, wzmacnianie tendencji pozytywnych i neutralizację zagrożeń w polityce wschodniej.

Postanowienia i zasady ogólne w kwestii bezpieczeństwa Polski znalazły swe miejsce w Konstytucji RP (uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe RP w dn. 2 kwietnia 1997 r.), w której czytamy:

- *Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli (art.1).*

- *Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art.5).*

- *Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej (art. 20).*

- *Sily Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic (art. 26).*

- *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodległości jego terytorium (art.126).*

• *Organem doradczym Prezydenta Rzeczypospolitej w zakresie zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa państwa jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego (art. 134)²⁰.*

Podobnie dokumenty: „Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa” oraz „Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej” (przyjęte przez Prezydenta RP i Komitet Obrony Kraju w listopadzie 1992 r.) stwierdzają:

1. *Celem Rzeczypospolitej Polskiej jest obrona i umocnienie **niepodległej suwerennej państwowości**, gwarantującej respektowanie **praw człowieka, wolności i swobód** obywatelskich.*

2. *Trwały, **niepodległy i bezpieczny byt państwa** jest warunkiem ukształtowania sprawnego systemu demokratycznego, opartego na zasadach społeczeństwa obywatelskiego oraz pomyślnego przeprowadzenia reform rynkowych, usprawniających gospodarkę narodową.*

3. *Rzeczpospolita Polska traktuje jako **nienaruszalne** swe granice i nie ma żadnych roszczeń terytorialnych wobec swych sąsiadów. Szanuje suwerenność innych państw i wyrzeka się użycia siły, łącznie z grożeniem siłą, w bilateralnych stosunkach z innymi państwami. Polska pragnie szczególnie ściśle współpracować z państwami sąsiedzkimi²¹.*

Mimo zmian w sytuacji politycznej (rozpoczęcia negocjacji o przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, stowarzyszenia z Unią Zachodnio-Europejską i przystąpienia do NATO) główne treści tych dokumentów są w dalszym ciągu aktualne.

*

Najważniejszym zadaniem stojącym przed państwem i narodem polskim jest zapewnienie bezpiecznego bytu i rozwoju, suwerennego traktowania w stosunkach międzynarodowych, zagwarantowania nienaruszalności granic oraz integralności terytorialnej. Przetrawanie i możliwość rozwoju narodu czy państwa stanowią interes narodowy - rację stanu.

---

²⁰ Podkreślenia - ZS.

²¹ Podkreślenia - ZS.

2. CHARAKTERYSTYKA ZAGROŻEŃ

W rozważaniach poświęconych problemom bezpieczeństwa najczęściej używanym terminem jest „zagrożenie”. W literaturze państw zachodnich, a ostatnio także państw Europy Środkowo-Wschodniej coraz częściej stosowanymi pojęciami są „ryzyko” i „wyzwanie”. U nas niejednokrotnie funkcjonują zamiennie, ale w praktyce oznaczają to samo. Analiza ich znaczenia nasuwa wniosek, że obejmują one szerszy zakres tematyczny i pozwalają elastyczniej ujmować problemy bezpieczeństwa, a szczególnie umiejętniej dostosowywać zdolności obronne do potrzeb. Nie wszystkie bowiem zjawiska są jednoznacznie niekorzystne. Tylko brak należytej wiedzy o nich prowadzi do takiej klasyfikacji. Część z nich nie zawsze jest groźna i nie zawsze stanowi zagrożenie. Wówczas trafniej jest określać je np. ryzykiem, które należy eliminować, lub wyzwaniem, które trzeba podejmować.

2.1. Podstawowe pojęcia i kategorie oraz relacje między nimi

Termin „ryzyko” jest definiowany najczęściej w teorii organizacji i zarządzania oraz naukach politycznych, gdzie rozpatrywane są problemy bezpieczeństwa. Pojęcie to jest określane: *Ryzyko to sytuacja działania, w której co najmniej jeden z elementów składających się na nią jest nieznaną, albo nieznaną jest prawdopodobieństwo jego wystąpienia. Prawdopodobieństwo to może być wymierne albo tylko odczuwane przez podejmującego ryzyko, przy czym percepcja tego ryzyka jest nieodłącznie związana z systemem emocjonalnym decydenta*²². Inne źródła stwierdzają: *Ryzyko to sytuacja, gdy co najmniej jeden z elementów składających się na nią nie jest znany, ale znane jest prawdopodobieństwo jego wystąpienia (lub ich - jeżeli tych elementów jest więcej). Prawdopodobieństwo to może być albo wymierne, albo tylko odczuwane przez podejmującego działanie (decyzję). Warunki ryzyka występują tylko wtedy, kiedy istniejące doświadczenia z przeszłości dotyczące podobnych zdarzeń można porównać z obecną sytuacją. Problemy występu-*

---

²² Cyt. w: J. Penc, *Strategie zarządzania*. Warszawa 1994, s. 211.

jące w sytuacji ryzykownej można w przypadku wymierności jej elementów rozwiązać, wykorzystując np. rachunek prawdopodobieństwa lub metody statystyczne²³. Jeszcze inaczej pojęcie to definiuje R. Griffin, który stwierdza: *Stan ryzykowny to sytuacja, w której dostępność poszczególnych możliwości i związane z każdą z nich potencjalne korzyści są znane z pewnym szacunkowym prawdopodobieństwem*²⁴.

Definicje te wskazują, że pojęcie to oznacza możliwe niebezpieczeństwo, iż zakładane zjawiska nie będą przebiegały zgodnie z przewidywaniami. Może ono oznaczać także same zjawiska, które są związane z takim niebezpieczeństwem. W tym rozumieniu określa możliwość niepowodzenia lub utraty. Jest ono motywacyjnym elementem procesu decyzyjnego. Z jednej strony wy pływa z konieczności wyboru, z drugiej zaś wybór wymusza. Dążenie podmiotu, którego ryzyko dotyczy, jest w zasadzie pozytywne. Oznacza ono, że podmiot pokłada nadzieję i przewiduje szczęśliwy (pomyślny) przebieg stanów rzeczywistych i w tym kierunku orientuje swe praktyczne przedsięwzięcia. Zgodnie z zasadą, obniżanie ryzyka polegać będzie na wyodrębnieniu w nim wielu mniejszych²⁵. Zgodnie ze stanem przygotowania podmiotu do podjęcia ryzyka, można wyróżnić ryzyko nie przewidywane i przewidywane (świadome). Przy ich wystąpieniu „podświadomie” oczekuje się szczęśliwego ich zakończenia. W innym wypadku można by było używać pojęcia „zagrożenie” lub „niebezpieczeństwo”.

Pojęcie „ryzyko” ukrywa w sobie ładunek potencjalnego, skrytego niebezpieczeństwa, niepomyślnego rozwoju. W momencie pojawienia się określonych, sprzyjających ku temu warunków przeradza się w rzeczywiste zagrożenie. Aby jednak nie dopuścić do tego, powinno się przedsięwziąć odpowiednie działania prewencyjne, które przytłumią lub całkowicie wyeliminują przyczyny ryzyka.

Pojęcie to może także określić stan sytuacji, np. ryzyko bezpieczeństwa jest stanem sytuacji bezpieczeństwa, którego przejawy mogą sugerować zagrożenie bezpieczeństwa podmiotu. W skali międzynarodowej oznacza to

---

²³ *Encyklopedia organizacji i zarządzania*. Warszawa 1982, s. 456.

²⁴ R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*. Warszawa 1996, s. 271.

²⁵ Por. *Bezpečnostní politika České republiky*. Praha 1996, s. 86.

np. zagrożenie suwerenności kraju, a w skali wewnętrznej - zagrożenie życia obywateli, stabilności rozwoju politycznego, swobód demokratycznych itp. w takim zasięgu, że mogą zagrozić bezpieczeństwu całego świata. Ryzyko charakteryzuje się zróżnicowanym stopniem prawdopodobieństwa wystąpienia, a także trudnym do przewidzenia czasem trwania procesu przeradzania się od momentu aktywacji w rzeczywiste zagrożenie.

Pojęcie „wyzwanie” jest określone jako *rzeczownik od słów „wyzwać” - „wzywać”, które są używane w znaczeniu wezwać do wzięcia udziału w walce, zapasach, grze itd.*²⁶ Wyzwanie można z jednej strony rzucać, z drugiej zaś można je podejmować lub przyjmować. Stąd należy przyjąć, że jest to zjawisko, które rzuca społeczeństwu życie lub siły przyrody, wypływa z sytuacji itd. Zjawisko to może być problemem, który należy podjąć poprzez rozwiązanie go, a następnie wykorzystanie, w ramach procesu zmierzającego do osiągnięcia zamierzonych celów. Ma ono zabarwienie pozytywne. Podjęcie wyzwania jest warunkiem skutecznej realizacji zamierzonych zadań.

K. Krzysztofek dokonując identyfikacji, a następnie klasyfikacji głównych tendencji cywilizacyjnych na Zachodzie pisze: *Przez wyzwanie cywilizacyjne pojmuję zespół uwarunkowań zewnętrznych składających się na główny nurt dynamiki rozwojowej i narzucających zmiany danemu społeczeństwu, które chce się znaleźć lub utrzymać w tym nurcie. Ten nurt zaś to zmiany zachodzące w najbardziej zaawansowanych cywilizacyjnie krajach Europy Zachodniej, Stanach Zjednoczonych i Japonii*²⁷.

Trzecim z rozpatrywanych pojęć, które jednocześnie ma związek z ryzykiem i wyzwaniem jest „**zagrożenie**”. Pojęcie to jest definiowane na wiele sposobów: *Zagrożenie to stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które oceniane są jako niekorzystne lub niebezpieczne lub Zagrożenia to czynniki powodujące stan niepewności i obaw: są to rzeczywiste działania innych uczestników życia społecznego niekorzystne i niebezpieczne dla żywotnych interesów i podstawowych wartości danego podmiotu*

---

²⁶ Słownik Języka Polskiego. Tom III. Warszawa 1995, s. 809.

²⁷ K. Krzysztofek, *Wyzwania cywilizacyjne a zewnętrzna funkcja państwa polskiego*. Cyt. w: R. Kuźniar (red.), *Między polityką a strategią*. Warszawa 1994, s. 52.

(jednostkowego lub zbiorowego)²⁸. Zagrożenie to z jednej strony pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej strony czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw²⁹. Zagrożenie to sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Przyjmując za podstawę dziedzinę, w których może wystąpić zagrożenie, wyróżnia się zagrożenie militarne i niemilitarne. Wśród zagrożeń niemilitarnych można z kolei wyróżnić zagrożenie polityczne, zagrożenie gospodarcze, zagrożenie psychospołeczne, zagrożenie ekologiczne, zagrożenie wewnętrzne i inne³⁰. Zagrożenie to możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk³¹.

Pojęcie to posiada negatywne zabarwienie. Oznacza ono bowiem stan i odnosi się do sfery świadomości konkretnego podmiotu. Podmiotem tym może być np. grupa społeczna lub całe społeczeństwo. Zagrożenie jest określonym stanem psychiki lub świadomości kształtującym się lub ukształtowanym na podstawie postrzegania zjawisk otoczenia, które dla podmiotu są negatywne, niekorzystne, niebezpieczne itp. Tak ujmowane zagrożenie mieści się w sferze świadomości i ma charakter subiektywny albowiem najistotniejszymi są tu oceny formułowane przez konkretny podmiot a leżą one u podstaw przedsięwzięć podejmowanych w celu podniesienia stopnia jego bezpieczeństwa³². Z drugiej strony zagrożenie jest zjawiskiem powodującym właśnie stan niepewności i obaw. Może to być np. rzeczywiste, realnie zagrażające bezpieczeństwu, żywotnym interesom i podstawowym wartościom, oddziaływanie lub postępowanie części uczestników życia społecznego. Zagrożenia mogą także powstawać w sposób naturalny. Powstanie ich może

---

²⁸ R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*. Cyt. w: D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa 1997, s. 4.

²⁹ S. Korycki, *System bezpieczeństwa Polski*. Warszawa 1994, s. 54.

³⁰ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa 1996, s. 105.

³¹ R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*. Cyt. w: D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa 1997, s. 4.

³² Szerzej: R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*. Cyt. w: D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa 1997, s. 4.

być zarówno niespodziewane, jako produkt uboczny działań podjętych w celu osiągnięcia konkretnych pozytywnych korzyści, jak i zamierzone, jako wytwór podmiotu dla wykorzystania ich jako narzędzia do umyślnego oddziaływania na inny podmiot, celem osiągnięcia konkretnych negatywnych dla niego zjawisk. Zagrożenia mogą mieć także charakter ciągły, będąc np. zjawiskami przyrodniczymi lub elementami programu pewnej grupy społecznej przekazywanego z pokolenia na pokolenie. W takiej sytuacji społeczeństwo często akceptuje zagrożenia jako zjawiska niepożądane ale realnie istniejące, nie możliwe do wyeliminowania. Zagrożenie jako zjawisko można, w zależności od jego charakteru, w sposób mniej lub bardziej precyzyjny opisać, używając takich parametrów jak czas, przestrzeń czy stopień możliwych szkód, które może spowodować jego urzeczywistnienie. Przyjmując konkretne kryteria, można je klasyfikować zgodnie z potrzebami, jednak ze względu na ich różnorodność i wielość jest to niezmiernie trudne. Wymaga bowiem nie tylko znajomości samego zjawiska ale także sytuacji i otoczenia, w których ono występuje. Biorąc pod uwagę podatność na przeciwdziałanie, zagrożenia można podzielić na możliwe do wyeliminowania, pozwalające unieszkodliwić się w jakimś stopniu lub pozwalające się odsunąć w czasie lub przestrzeni na bliżej nieokreślony okres lub odległość. Przyjmując jako kryterium skuteczność, można wyodrębnić zagrożenia zdolne do zniszczenia innego podmiotu oraz mogące wywołać kryzys lub szkody na niższym poziomie. Zasięg ich może być także bardzo zróżnicowany począwszy od charakteru lokalnego do globalnego³³ (załącznik 1).

Zagrożeniem dla bezpieczeństwa podmiotu (państwa, narodu, organizacji, instytucji, związku) będzie utrudnienie lub utrata warunków do swobodnego bytu i rozwoju. Zagrożenia te mogą powstawać w dziedzinie politycznej (np. izolacja polityczna, szantaż polityczny), społecznej (np. ograniczenie lub zerwanie współpracy kulturalnej, naukowo-technicznej, turystycznej), gospo-

---

³³ W bardzo szerokim zakresie pojęcie „zagrożenia” charakteryzuje: D. B. Bobrow, *Złożoność problematyki braku bezpieczeństwa*. Cyt. w: D. B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa 1997, s. 36.

darczej (np.: ograniczenie lub zerwanie wymiany handlowej, pomocy finansowej) lub jednocześnie w kilku dziedzinach - w dowolnej konfiguracji³⁴.

Przez **Zagrożenie militarne bezpieczeństwa państwa** będziemy rozumieć taki splot zdarzeń polityczno-militarnych, w których może nastąpić utrudnienie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju narodu (państwa) albo naruszenie bądź utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej w wyniku oddziaływania militarnego (napaści zbrojnej)³⁵.

Zagrożenie pozamilitarne jest splotem zdarzeń (występujących w stanie kryzysu), w wyniku którego może nastąpić utrudnienie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa (narodu) lub naruszenie bądź utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej, przy czym cel działania (wymuszenie uległości lub ustępstw) zamierza się osiągnąć przez wywieranie nacisku i stosowanie sankcji politycznych lub ekonomicznych, bez uciekania się do stosowania przemocy fizycznej (zbrojnej)³⁶.

2.2. Klasyfikacja zagrożeń

W polityce bezpieczeństwa kluczową sprawą jest problem klasyfikacji zagrożeń, które można rozpatrywać w wielu aspektach. Najczęściej wyodrębnia się zagrożenia państwa, biorąc pod uwagę przyczyny, polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne i inne, które jednocześnie mogą mieć charakter wewnętrzny i zewnętrzny. Następnie zagrożenia są klasyfikowane od strony zasięgu i znaczenia możliwych następstw dla bezpieczeństwa, co jest niezbędnym przy formułowaniu celów polityki i określaniu strategii jej osiągania. Trzecim kryterium, przyjmowanym przy klasyfikacji zagrożeń, jest ocena prawdopodobieństwa ich wystąpienia, np. możliwe do zignorowania, pierwszego, drugiego czy trzeciego stopnia niebezpieczeństwa. Przyczyna, zasięg i prawdopodobieństwo wystąpienia umożliwiają systemowe klasyfikowanie ich a następnie tworzenie zestawień zagrożeń państwa.

---

³⁴ S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*. Warszawa 1996, s. 21.

³⁵ Tamże, s. 23.

³⁶ Tamże, s. 25.

Przykładem podziału zagrożeń jest klasyfikacja według ekspertów OBWE. Przyjmując kryterium podmiotowe, wyodrębniono następujące grupy:

- Polityczno-militarne;
- Wyplývające z nierespektowania praw człowieka;
- Ekonomiczne;
- Społeczne;
- Ekologiczne.

Jedną z często spotykanych klasyfikacji zagrożeń bezpieczeństwa państwa w naszym kraju jest podział ich na³⁷: (załącznik 2)

• **Polityczne** - powstające w wyniku planowego i zorganizowanego manipulowania koncepcjami ideologiczno-organizacyjnymi celem obalenia legalnej władzy i ustanowienia niedemokratycznymi metodami - władzy, która może podjąć działania sprzeczne z polską racją stanu;

• **Ekonomiczne** - powstające na skutek naruszenia zdolności gospodarki narodowej do zaspakajania materialnych potrzeb społeczeństwa niezbędnych do egzystencji i działalności technologicznych i wytwórczych;

• **Wewnętrzne** - powstające w wyniku utraty przez państwo zdolności w utrzymaniu ładu i porządku publicznego. Przesłankami takiego zagrożenia mogą być: narastanie akcji terrorystycznych, patologie społeczne i próby zmian istniejącego porządku;

• **Psychospołeczne** - mogą być spowodowane planowym oddziaływaniem na świadomość społeczną metodami dywersji polityczno-propagandowej, w celu wywołania emocji sprzyjających destabilizacji systemu obronnego państwa;

• **Ekologiczne** - będące efektem działań, które przez zmianę naturalnego stosunku człowieka do otoczenia - żywego jak i martwego - mogą doprowadzić ludzkość do samounicestwienia;

• **Militarne** - występujące zawsze wtedy, gdy cele polityki państwa są sprzeczne z celami polityki innych państw, a rozstrzygnięcie jest możliwe tylko metodami walki zbrojnej. Celem oddziaływania militarnego może być fizyczne zmuszenie RP do oddania we władanie przeciwnika zasobów materialnych państwa, siły roboczej, jej intelektu oraz obszarów terytorium państwa.

---

³⁷ B. Balcerowicz, *Wybrane problemy obronności państwa*. Warszawa 1997, s. 59.

Wyżej wymienione zagrożenia bezpieczeństwa państwa ze względu na źródła i przyczyny można dzielić dodatkowo na:

- Wewnętrzne;
- Zewnętrzne.

Ze względu na charakter zagrożenia bezpieczeństwa państwa także na:

- Militarne;
- Pozamilitarne.

Zagrożenia militarne wiążące się z użyciem sił zbrojnych, jako jedne z najgroźniejszych dla państwa i społeczeństwa dodatkowo są klasyfikowane i można spotkać następujący ich podział:

- Demonstracja siły;
- Dywersje militarne;
- Blokady militarne;
- Szantaż militarny;
- Prowokacje militarne;
- Incydenty graniczne;
- Ograniczone użycie środków przemocy zbrojnej;
- Zbrojne starcie graniczne;
- Napaść zbrojna grup nieformalnych;
- Konflikt militarny w strefie przygranicznej;
- Konflikt lokalny;
- Konflikt między państwami³⁸.

W dalszych rozważaniach po przyjęciu kryterium przedmiotowego zagrożenia globalne, dla Europy oraz dla bezpieczeństwa narodowego kraju wyodrębniono w czterech dziedzinach:

1. Cywilizacyjno-kulturowej, w kwestii:

- zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka;
- współzycia (współistnienia) ludzi, grup społecznych, etnicznych i narodowościowych, a także religijnych i kulturowych w społeczeństwie światowym;

---

³⁸ S. Dworecki, *Od konfliktu do wojny*. Warszawa 1996, s. 71.

- pojawiających się patologii społecznych;
- wykorzystania zdobyczy nauki i postępu przeciwko człowiekowi.

2. Polityczno-wojskowej, w kwestii:

- stosunków politycznych między państwami (narodami), regionami (paktami, układami) itd. w świetle ich celów i interesów oraz istniejących umów i porozumień międzynarodowych, a także „dobrych obyczajów” po-szanowania celów i interesów innych;

- polityki wewnętrznej poszczególnych państw w aspekcie: walki politycznej o władzę, decyzji ugrupowań politycznych będących u władzy, działalności w imię interesów grup społecznych, elit oraz konkretnych partii politycznych;

- militarnej w wymiarze: kontroli zbrojeń i jej konsekwencji, możliwości wykorzystania i użycia potencjału militarnego przez poszczególne państwa (narody), paktów, konsekwencji i następstw możliwego wykorzystania nagromadzonych zasobów broni masowego rażenia oraz konwencjonalnej w różnych regionach świata; wykorzystania potencjału naukowo-technicznego zgromadzonego w sferze militarno-przemysłowej.

3. Ekonomiczno-gospodarczej, od strony;

- walki o dominację między największymi potęgami gospodarczymi świata (państwa, regiony);

- walki mniejszych podmiotów o zmniejszenie lub utrzymanie dystansu do podmiotów przodujących. (Tak w pierwszym jak i w drugim przypadku w kwestii stanu produkcji, handlu i stosunków rynkowych oraz finansów).

4. Ekologicznej, w kwestii:

- możliwości dalszej eksploatacji zasobów ziemi (surowców mineralnych, źródeł energii, produkcji środków żywnościowych, itd.);
- równowagi przyrodniczej i biologicznej na ziemi;
- możliwości pojawienia się katastrof przyrodniczych i przemysłowych.

2.3. Zagrożenia globalne

Mimo wielu paradoksów, żyjemy obecnie w świecie w miarę bezpiecznym, w którym *walczy się o coś a nie przeciw komuś*. W świecie, w którym w zasadzie główni aktorzy nie przejawiają woli dążeń do osiągania własnych celów kosztem innych. Na wyciągnięcie takich wniosków pozwala analiza kształtujących się w ostatnim czasie pozytywnych megatrendów, do których możemy zaliczyć:

- Demokryzację systemu światowego;
- Kształtowanie nowego podejścia w pojmowaniu międzynarodowego systemu bezpieczeństwa, współpracy i rozwoju. Formułowanie nowej kultury w tworzeniu nowego ładu na drodze dyskusji, porozumień, umów i kompromisów;
- Zmniejszanie czynnika militarnego w kształtowaniu nowej rzeczywistości. Wzrost znaczenia pozawojkowych składników rozwiązywania problemów, a więc ekonomicznych, społecznych, kulturowych i ekologicznych.

Prawidłowością rozwoju w takiej sytuacji jest w pierwszej kolejności wyszukiwanie szans, które należy wykorzystywać oraz wyzwań, które trzeba podejmować.

Mimo sprzyjających tendencji nie należy zapominać o wiecznie prawdziwych słowach Antyfona, który stwierdza: *niemożliwe jest, aby nikogo w niczym nie krzywdzić i samemu krzywdy nie doznawać*, czy św. Augustyna, który napisał: *nikt nie powinien czuć się bezpieczny w tym życiu, które całe bojowaniem nazwano*.

Potwierdzeniem tego mogą być negatywne megatrendy rozwoju światowego, jak:

- Utrwalanie luki cywilizacyjnej i różnicy poziomu życia pomiędzy krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się;
- Stały wzrost liczby konfliktów narodościowych, etnicznych i religijnych oraz szerzenie się międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, terroryzmu i proliferacja broni masowego rażenia;
- Narastające zagrożenie globalną katastrofą ekologiczną.

W tej sytuacji ważnym problemem jest określanie ryzyka, które powinno się eliminować, wyodrębnianie wyzwań, które należy podejmować oraz identyfikowanie zagrożeń, wymagających przeciwstawienia się. Są bowiem one zjawiskami powodującymi stan niepewności i obaw, mogącymi realnie zagrażać bezpieczeństwu, które definiowane jest jako stosunek zdolności obronnych do stanu zagrożeń, oraz żywotnym interesom i podstawowym wartościom społeczeństwa i państwa.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa światowego w obecnej sytuacji mogą powstawać: po pierwsze, jako produkt uboczny działań podmiotów prawa międzynarodowego podjętych w celu osiągnięcia konkretnych pozytywnych korzyści (*ludzie czynią zło nie dlatego, że chcą je czynić. Ludzie czynią zło niekiedy i wówczas, gdy planują dobro*), po drugie, jako zamierzone i umyślne działania części z wyżej wymienionych podmiotów celem osiągnięcia negatywnych zjawisk u innych oraz po trzecie, jako następstwa rozwoju cywilizacyjnego i zjawisk przyrodniczych.

Przyjmując kryterium podmiotowe, do obszarów, w których najczęściej są wyodrębniane zagrożenia globalne można zaliczyć:

1. Rozwój cywilizacyjno-kulturowy, gdzie zagrożenia wyphywają najczęściej z:

- zaostrzenia sporów między różnymi kulturami;
- niszczenia wszelkich obowiązujących dotąd kanonów, upadku autorytetów, zacierania granic między dobrem i złem;
- możliwości wykorzystania zdobyczy nauki przeciw ludzkości (*dzisiaj nauka jest nie tylko źródłem nadziei, jest także źródłem obaw i lęków*).

2. Sytuację polityczno - militarną, gdzie źródłami zagrożeń w przeważającej mierze są:

- destabilizacja sytuacji politycznej w kluczowych rejonach kuli ziemskiej;
- nie rozwiązane problemy narodowościowe, (w tym dyskryminacja mniejszości i dążenia do utworzenia własnych państw lub przyłączenia się do państw sąsiednich);
- brak stabilności wewnętrznej w wielu państwach i regionach;
- wojny lokalne oraz próby nieprzestrzegania porozumień rozbrojenio-
wych.

3. Sytuację ekonomiczno-gospodarczą, w której zagrożenia wpływają m.in. z:

- destabilizacji gospodarki światowej i międzynarodowych stosunków finansowych;
- wykorzystywania gospodarki i ekonomii, jako środka do walki o osiągnięcie celów politycznych, prób uzależnienia ekonomicznego, techniczno-technologicznego itp., stosowania terroryzmu ekonomicznego;

- dysproporcji w rozwoju różnych państw i narodów;

- wzrostu przestępczości na tle gospodarczym.

4. Sytuację ekologiczną, gdzie źródłami zagrożeń są głównie:

- załamanie równowagi przyrodniczej;

- zanieczyszczenie atmosfery, gleby i wód oceanicznych;

- globalne naruszenie równowagi w przyrodzie i postępująca degradacja wielu ekosystemów.

Do najbardziej negatywnych zjawisk występujących obecnie na świecie, które mogą stać się źródłem zagrożeń, według trzech niemieckich instytutów z Hamburga, Frankfurtu nad Menem i Heidelbergu, można zaliczyć:

- Próby z bronią jądrową Indii i Pakistanu, łamiące postanowienia i podważające podstawy układu o zakazie prób jądrowych;

- Wydarzenia wokół Kosowa, stanowiące najgroźniejsze ognisko konfliktu zbrojnego w Europie;

- Pogłębiający się konflikt izraelsko-palestyński, zagrażający pokojowi na Bliskim Wschodzie;

- Trwająca ponad sześć lat wojna domowa w Algierii, która pochłonęła już ponad 100 tys. ofiar, nie mówiąc o zaginionych i rannych;

- Niepokojący wzrost od ponad trzech lat handlu bronią w skali światowej;

- Impas w rokowaniach dotyczących dostosowania układu o siłach konwencjonalnych w Europie do nowych realiów zaistniałych po 1989/1991;

- Pogorszenie stosunków Rosji z państwami bałtyckimi w związku z dążeniami tych ostatnich do integracji z NATO i traktowaniem mniejszości rosyjskiej;

- Zerwanie rozmów między Koreą Północną i Południową;

- Stale zwiększający się udział ludności cywilnej, w szczególności dzieci, w wojnach domowych i konfliktach etnicznych (w ostatnich dziesięciu latach zginęły w nich dwa miliony dzieci, a ponad cztery okaleczono);

- Radykalne utrudnienia stosowane przez coraz większą liczbę państw w udzielaniu azylu uchodźcom i zapewnieniu opieki nad nimi (jest ich na świecie ponad 50 milionów)³⁹.

W tej sytuacji do najważniejszych zagrożeń dla świata można zaliczyć (załącznik 3, 4):

A. Zagrożenia cywilizacyjne

1. Analfabetyzm znacznej części ludności świata
2. Zastój w rozwoju nauki w znacznej części państw świata. Brak nowych źródeł energii
3. Nadużycie wiedzy przeciwko ludzkości. Niedotrzymanie etyki naukowej przy opracowaniu nowych wynalazków
4. Unikanie rozwiązywania sporów na drodze pokojowej
5. Poziom zdrowia społeczeństwa. Epidemie i choroby dręczące ludzkość
6. Nierównomierność rozwoju cywilizacyjnego
7. Rozwój agresywnych religii i ideologii
8. Masowa migracja ludności
9. Hegemonizm i egoizm państw
10. Dewaluacja tradycyjnych wartości zachowań ludzkich. Kult przemocy
11. Kryzys w kulturze. Unifikacja i brutalizacja kultury
12. Antagonizm kultur, religii, ideologii oraz brak chęci pokojowego współistnienia
13. Nieregularny wzrost liczby ludności na świecie
14. Niepodporządkowanie się części państw rezolucjom ONZ. Nieprzestrzeżenie prawa międzynarodowego
15. Kradzieże dzieł sztuki
16. Narkotyki i narkomania
17. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi

---

³⁹ Szerzej: M. Dobrosielski, *Współczesne zagrożenia*. „Dziś”, nr 10/1998, s. 94.

18. Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych
19. Nadużycie do niewłaściwych celów środków masowego przekazu
20. Nietrzymanie zobowiązań w zakresie przestrzegania praw czło-

v wieka. Represje wobec walczących o te prawa

B. Zagrożenia polityczno-militarne

1. Użycie broni jądrowej lub innych środków masowego rażenia przez
terrorystów lub szaleńców

2. Istnienie rejonów politycznych i ekonomicznych napięć

3. Nagłe powstawanie konfliktów zbrojnych, zamachów terrorystycznych

4. Zmiana granic stref wpływów wielkich mocarstw. Dokonywanie no-
wych podziałów świata

5. Powstawanie nowych państw w wyniku podziału już istniejących

6. Zmiany granic krajów istniejących od II wojny światowej

7. Militaryzacja wybranych regionów . Nadużywanie siły do rozwiązy-
wania problemów spornych

8. Dążenie do sprawowania władzy w niektórych państwach przy użyciu siły

9. Dyskryminacja w stosunkach międzynarodowych

10. Ingerencja w sprawy wewnętrzne państw

11. Nadużycia na bazie procesu obniżania potencjałów wojskowych

12. Następstwa religijnych, ideologicznych, propagandowych i militar-
nych manipulacji świadomością ludzi

13. Eskalacja istniejących konfliktów i ich rozszerzenie

14. Przeniknięcie mafii do struktur władzy

15. Agresywność międzynarodowego terroryzmu

16. Rasowa, etniczna, religijna, narodowościowa nietolerancja przeja-
wiająca się w polityce wewnętrznej państw

17. Czystki etniczne, deportacje obywateli

18. Nieprzestrzeganie podstawowych praw i swobód człowieka jako
podstawa i źródło niepokojów społecznych i przemocy obcych państw

C. Zagrożenia ekonomiczno-gospodarcze

1. Pogłębianie się dysproporcji w rozwoju ekonomicznym
2. Bezwzględne dążenie ludzi, organizacji i państw do maksymalizacji zysku
3. Wyrównywanie niedostatków rozwoju ekonomicznego poprzez nakręcanie koniunktury w przemyślach zbrojeniowych
4. Eskalacja sprzeczności między ponadnarodowymi instytucjami ekonomicznymi a polityką narodową niektórych państw
5. Opanowanie najnowocześniejszych technologii przez jedynie wąską grupę państw
6. „Egoizm” ekonomiczny najbardziej rozwiniętych państw świata w stosunku do najbiedniejszych
7. Stawianie kryteriów ekonomicznych nad ludzkimi przy rozwiązywaniu problemów społecznych
8. Pojawienie się obszarów niezadowolenia społecznego
9. Możliwość wystąpienia stref głodu, epidemii
10. Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych na tle ekonomicznym
11. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi jako sposób na wzrost gospodarczy
12. Stosowanie broni ekonomicznej dla osiągnięcia celów politycznych
13. Stosowanie posunięć mających na celu wywołanie negatywnych skutków w gospodarkach wybranych krajów
14. Dyskryminacja w stosunkach gospodarczych

D. Zagrożenia ekologiczne

1. Załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów ziemi
2. Zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego przez substancje gazowe pochodzenia przemysłowego, komunikacyjnego i komunalnego. Zmniejszenie się zasobów tlenu jako wynik zmniejszania się powierzchni lasów
3. Erozja gleb, stepowanie, a nawet pustynnienie dużych obszarów za przyczyną zniszczenia naturalnej szaty roślinnej, wyłączenie znacznej części

gruntów rolnych z eksploatacji w wyniku zanieczyszczenia związkami chemicznymi

4. Degradacja życia biologicznego mórz i oceanów w wyniku zanieczyszczeń ściekami i odpadami toksycznymi oraz katastrof ekologicznych. Niedobory i deficyt w bilansie wodnym (w tym wody pitnej)

5. Niszczenie powłoki ozonowej w górnych warstwach atmosfery, powstanie „dziury ozonowej”, napromieniowanie Ziemi promieniami ultrafioletowymi szkodliwymi dla organizmów żywych

6. Globalne naruszenie równowagi w przyrodzie i postępująca degradacja wielu ekosystemów, w tym także decydujących o jakości życia człowieka na ziemi⁴⁰

2.4. Zagrożenia dla Europy

W okresie dwubiegunowego podziału świata zagrożenia były w większej części znane. Można je było łatwiej przewidywać co umożliwiło przygotowanie odpowiednich przeciwdziałań. Jednak po upadku systemu dwubiegunowego, świat, a w tym również Europa, wszedł w nowy okres, który charakteryzuje się z jednej strony znacznym obniżeniem możliwości wybuchu konfliktu globalnego, z drugiej zaś strony - powstaniem nowych zagrożeń, których skutki są trudne do przewidzenia.

Europa odgrywa szczególną rolę w bezpieczeństwie całego świata, między innymi z tego powodu, że to właśnie tu przechodziła granica pomiędzy strefami wpływów i tu leżą państwa, które po upadku bloku wschodniego postanowiły skorzystać z szansy i wybrać własną drogę rozwoju. Drogę, która jest diametralnie odmienna od przyjętej wcześniej i realizowanej w pięćdziesięcioletniej historii. Jak się wydaje, ta możliwość czy raczej tempo zmian zaskoczyło nie tylko polityków w państwach Europy Środkowej i Wschodniej, ale również gremia polityczne Europy Zachodniej, z jednej strony, a Rosji - z drugiej.

---

⁴⁰ Por. *Encyklopedia Geograficzna Świata - Ziemia*. Tom IX. Kraków 1997, s. 163-165.

Zmiany do których doszło zwiększyły prawdopodobieństwo powstawania kryzysów, konfliktów oraz nieporozumień międzynarodowych w Europie z przyczyn ekonomicznych, politycznych, socjalnych, narodowościowych, etnicznych, religijnych i innych. Istniejące światowe i europejskie instytucje nie są dostatecznie przygotowane do ich rozwiązywania.

Liczba niestabilnych regionów nie maleje. Rozwój zagrożeń oraz przebieg kryzysów lub konfliktów z reguły trudno dokładnie przewidzieć, tak samo jak trudno jest oceniać ich skutki. Niektóre regiony Europy Środkowej i Wschodniej stały się obszarami o niskim stopniu stabilności bezpieczeństwa. Chodzi tu zwłaszcza o tereny byłej Jugosławii oraz Kaukaz, gdzie dochodziło i dochodzi do bezpośrednich starć zbrojnych. Także bezpośrednie otoczenie Polski, Europa Środkowa, nie jest wolna od zagrożeń. Po przemianach, które miały miejsce w 1989 r., Europę Środkową i Wschodnią traktowano jako rozciągający się na wschód od NATO obszar postkomunistycznej „ziemi niczyjej”. Mimo radykalnych przeobrażeń mapy politycznej, politology określali ten obszar jako „szarą strefę”, gdzie ścierają się nadal interesy Wschodu i Zachodu. Taka sytuacja, przy uwzględnieniu potencjałów gospodarczych i militarnych leżących tu państw, jak i doświadczeń historycznych, nie mogła napawać optymizmem.

Rozpatrując możliwe zagrożenia Europy Środkowej, można stwierdzić, że przestało funkcjonować podstawowe zagrożenie minionych 50 lat, kiedy to obszar ten był planowany jako teatr działań wojennych zarówno wojsk Układu Warszawskiego, jak i wojsk państw NATO. Bez względu na sposób wszczęcia konfliktu i obrót wydarzeń wojennych, kraje tego obszaru byłyby zawsze wystawione na skutki intensywnych działań wojsk radzieckich lub zachodnich. Obecnie zagrożenie to zmalało.

Istnieje jednak cały szereg nowych wyzwań i zagrożeń, których źródłem są zmiany, do których już doszło i stale dochodzi w tym regionie.

Źródłem możliwych napięć pozostaje specyficzna sytuacja w państwach, które powstały na obszarze byłego ZSRR. Dochodzi tam bowiem do całego szeregu konfliktów politycznych, historycznych i etnicznych w ich mniej lub bardziej czytelnej formie. Z punktu widzenia wojskowego Rosja pozostaje nadal liczącym się mocarstwem nuklearnym.

Nie można odrzucać możliwości ponownego wybuchu i eskalacji konfliktu wojskowego na terenach byłej Jugosławii czy południowej części Bałkanów. Realizacja interesów mocarstw w tym regionie może doprowadzić do jeszcze większej destabilizacji Bałkanów i bezpośredniego włączenia się innych państw do konfliktu.

Stale są groźne niesłabnące starania ekstremalnych sił nacjonalistycznych dążących do rewizji międzypaństwowych i międzynarodowych umów, zwłaszcza tych, które są wynikiem drugiej wojny światowej. Groźne są również przejawy nietolerancji lub wręcz wrogości etnicznej czy religijnej, które występują na naszym kontynencie wraz z konfliktami społecznymi i terroryzmem. W Europie nie można również wykluczyć zagrożeń, które mogą spowodować zwolnienie lub nawet zatrzymanie procesu integracji europejskiej lub zachwianie się - pod wpływem błędów ekonomicznych lub politycznych-demokratycznych zmian w jednym lub w kilku państwach tego regionu.

Największym i prawie codziennym zagrożeniem dla każdego obywatela Europy, czyli pośrednio dla każdego z państw europejskich, jest zagrożenie majątku i życia oraz powstające nowe formy międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, jak również różnego typu ekstremizmy do terroryzmu włącznie. Tego typu zagrożenia są niebezpieczne zwłaszcza dla młodych demokracji, które nie mają jeszcze dotąd dostatecznie ukształtowanego silnego i skutecznego aparatu państwowego, zdolnego do przeciwdziałania tego typu zjawiskom. Do takich państw można śmiało zaliczyć Polskę, jak również wszystkie państwa Europy Środkowej i Wschodniej.

Reasumując, do negatywnych zjawisk, które mogą nieść zagrożenie dla Europy i poszczególnych państw można zaliczyć:

- Brak stabilności politycznej i ekonomicznej w Rosji i pozostałych państwach WNP, niebezpieczeństwo odejścia od demokratyzacji życia politycznego i reform wolnorynkowych;
- Niestabilność polityczną w państwach powstałych po rozpadzie byłej Jugosławii;
- nierozwiązane problemy narodowościowe, etniczne i religijne w znacznej części państw europejskich;

- Przejawy nacjonalizmu i ekstremizmu, wzrost międzynarodowej zornizowanej przestępczości, narkomanię i handel narkotykami;
- Brak wspólnych programów i działań w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego.

W tej sytuacji do najważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa europejskiego można zaliczyć (załącznik 5, 6):

A. Zagrożenia cywilizacyjne

1. Brak nowych źródeł energii
2. Nadużycie wiedzy przeciwko ludzkości. Nieprzestrzeganie etyki naukowej przy opracowaniu nowych wynalazków
3. Unikanie rozwiązywania sporów na drodze pokojowej
4. Nierównomierność rozwoju cywilizacyjnego
5. Rozwój agresywnych ideologii
6. Masowa migracja ludności
7. Dewaluacja tradycyjnych wartości zachowań ludzkich
8. Kryzys w kulturze. Unifikacja i brutalizacja kultury
9. Antagonizm oraz brak chęci pokojowego współistnienia
10. Zmniejszanie się liczby ludności części krajów
11. Niepodporządkowanie się części państw rezolucjom ONZ
12. Nieprzestrzeganie prawa międzynarodowego
13. Kradzieże dzieł sztuki
14. Narkotyki i narkomania
15. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi
16. Wzrost liczby międzynarodowych organizacji przestępczych
17. Nadużywanie do niewłaściwych celów środków masowego przekazu
18. Niedotrzymywanie zobowiązań w zakresie przestrzegania praw człowieka
19. Represje wobec walczących o te prawa

B. Zagrożenia polityczno-militarne

1. Użycie broni jądrowej lub innych środków masowego rażenia przez terrorystów lub szaleńców
2. Istnienie rejonów politycznych i ekonomicznych napięć
3. Nagłe powstawanie konfliktów zbrojnych, zamachów terrorystycznych

4. Zmiana granic stref wpływów wielkich mocarstw. Dokonywanie nowych podziałów Europy

5. Powstawanie nowych państw w wyniku podziału już istniejących

6. Zmiany granic istniejących od II wojny światowej

7. Nadużywanie siły do rozwiązywania problemów spornych

8. Dyskryminacja w stosunkach międzynarodowych

9. Ingerencje w sprawy wewnętrzne państw

10. Nadużycia na bazie procesu obniżania potencjałów wojskowych

11. Następstwa propagandowych manipulacji świadomością ludzi

12. Eskalacja istniejących konfliktów

13. Przeniknięcie mafii do struktur władzy

14. Agresywność międzynarodowego terroryzmu

15. Czystki etniczne, deportacje obywateli

16. Nieprzestrzeganie podstawowych praw i swobód człowieka

C. Zagrożenia ekonomiczno-gospodarcze

1. Pogłębianie się dysproporcji w rozwoju ekonomicznym

2. Bezwzględna pogoń ludzi, organizacji i państw za zyskami

3. Nakręcanie koniunktury w przemyśle zbrojeniowym

4. Eskalacja sprzeczności między ponadnarodowymi instytucjami ekonomicznymi a polityką narodową niektórych państw

5. „Egoizm” ekonomiczny najbardziej rozwiniętych państw Europy w stosunku do najbiedniejszych

6. Stawianie kryteriów ekonomicznych nad ludzkimi przy rozwiązywaniu problemów społecznych

7. Pojawienie się obszarów niezadowolenia społecznego

8. Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych na tle ekonomicznym

9. Handel bronią i materiałami radioaktywnymi

10. Stosowanie broni ekonomicznej dla osiągnięcia celów politycznych

11. Stosowanie posunięć mających na celu wywołanie negatywnych skutków w gospodarce wybranych krajów

12. Dyskryminacja w stosunkach gospodarczych

D. Zagrożenia ekologiczne

1. Załamanie równowagi przyrodniczej jako następstwo nadmiernej eksploatacji zasobów ziemi

2. Zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego przez substancje gazowe pochodzenia przemysłowego, komunikacyjnego i komunalnego. Zmniejszenie się zasobów tlenu jako wynik zmniejszania się powierzchni lasów

3. Erozja gleb, stepowanie, a nawet pustynnienie dużych obszarów - przyczyną zniszczenia naturalnej szaty roślinnej, wyłączenie znacznej części gruntów rolnych z eksploatacji w wyniku zanieczyszczenia związkami chemicznymi

4. Degradacja życia biologicznego mórz w wyniku zanieczyszczeń ściekami i odpadami toksycznymi oraz katastrof ekologicznych. Niedobory i deficyt w bilansie wodnym (w tym wody pitnej)

5. Niszczenie powłoki ozonowej w górnych warstwach atmosfery, powstanie „dziury ozonowej”, napromieniowanie Ziemi promieniami ultrafioletowymi szkodliwymi dla organizmów żywych

6. Naruszenie równowagi w przyrodzie i postępująca degradacja wielu ekosystemów

Bezpieczeństwo Europy w nadchodzącym czasie zależeć będzie w dużej mierze od tego, jakie polityczne i ekonomiczne miejsce zajmie w świecie, którego najważniejszymi podmiotami pozostają USA i państwa Azji Południowo-Wschodniej. Dalszymi ważnymi czynnikami rozwoju europejskiego będzie z jednej strony integracja w ramach UE, z drugiej - powodzenie lub niepowodzenie reform w Rosji.

3. ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA RP

Pomimo pozytywnych megatrendów rozwoju sytuacji międzynarodowej nie można wykluczyć pojawienia się pośrednich lub bezpośrednich form zagrożeń naszego bezpieczeństwa wynikających ze sprzeczności interesów na świecie, w Europie i bezpośrednim otoczeniu Polski (załącznik 7). Dla podejmowania strategicznych decyzji politycznych w zakresie utrzymania bezpieczeństwa, niezbędne jest ich definiowanie, klasyfikowanie i ocena.

3.1. Klasyfikacja i charakterystyka zagrożeń dla bezpieczeństwa RP

Z poprzednich rozdziałów wynika, że **współczesna treść bezpieczeństwa państwa obejmuje zarówno kwestie polityczne i militarne, jak i aspekty gospodarcze, ekologiczne, społeczne, etniczne itp.** W tych też dziedzinach należy poszukiwać zagrożeń dla Polski. Będą to zagrożenia cywilizacyjno-kulturowe, polityczno-militarne, gospodarczo-ekonomiczne, ekologiczne itp.

Ze względu na charakter opracowania w dalszej części zostaną omówione szczególnie zagrożenia polityczno-militarne. W pozostałych dziedzinach zostaną jedynie przedstawione ich militarne aspekty.

3.2. Zagrożenia polityczno-militarne

Poddanie szczegółowej i kompleksowej analizie sytuacji polityczno-militarnej oraz ocena zagrożeń na świecie i w Europie w oparciu o takie wyznaczniki jak przyczyny, symptomy (objawy), formy, skutki i reakcje otoczenia pozwoliło wydzielić źródła zagrożeń w kwestii polityczno-militarnej dla Polski. Są to:

1. Niestabilność polityczno-militarna na terenie Rosji i republik postradzieckich. Potęga militarna Rosji.
2. Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne.
3. Proliferacja broni masowego rażenia.
4. Międzynarodowy terroryzm i zorganizowana przestępczość.

3.2.1. Niestabilność polityczno-militarna na terenie Rosji i republik postradzieckich. Potęgą militarna Rosji - zagrożenia dla Polski

Nawet po kilku latach jakie upłynęły od czasu powstania WNP trudno zdefiniować jej charakter, ponieważ jej instytucje są kadłubowe lub pozostają na papierze, ich kompetencje mgliste, zakres realnej współpracy zmienny i wybiórczy. Sytuacja taka jest przyczyną rodzenia się konfliktów, nieporozumień, kryzysów itd. Zaniepokojenie Polski może wzbudzić:

1. Niepewna sytuacja polityczno-wojskowa oraz ekonomiczna, a także brak wewnętrznej stabilizacji, warunkującej powodzenie rosyjskich reform (np. ciągle trudności z utworzeniem powoływanych rządów, załamania finansowe i gospodarcze) - eskalacja napięcia może prowadzić do przeniesienia się politycznej i ekonomicznej niestabilności na teren Polski.

2. Dążenia niektórych sił politycznych Rosji do odtworzenia sfery wpływów w Europie Środkowo-Wschodniej, ingerencja w wewnętrzne sprawy naszego kraju oraz polityczne dyskutowanie niektórych powiązań gospodarczych, zwłaszcza w zakresie zapotrzebowania Polski w surowce energetyczne.

3. Potęgę militarną Rosji.

4. Niestabilna sytuacja polityczna na Białorusi wynikająca z braku demokratycznych mechanizmów polityczno-ekonomicznych związanych z autorytarną władzą prezydenta. Prowadzi to do izolacji międzynarodowej tego państwa, a także pogłębiania się kryzysu gospodarczego i degradacji socjalnej społeczeństwa. Sytuacja taka sprzyja rozwojowi struktur przestępczych przenikających na terytorium RP i zajmujących się głównie przetrztem przez Polskę nielegalnych imigrantów do państw zachodnich. Obecnie na Białorusi może znajdować się znaczna liczba obywateli obcych państw, przygotowanych przez struktury przestępcze, w tym o charakterze mafijnym, do nielegalnego przetrzutu przez Polskę na Zachód. Mają one powiązania z rosyjskimi ugrupowaniami o podobnym charakterze.

5. Rozwój integracji polityczno-wojskowej Rosji i Białorusi. W wyniku zacieśniania współpracy militarnej Rosji i Białorusi należy uwzględnić prawdopodobne zagrożenia ze strony tworzącej się Wspólnej Przestrzeni Obron-

nej (WPO). Koncepcja WPO może doprowadzić do stałej obecności wydzielonych ZT i jednostek SZ FR na Białorusi. Plany wojskowe są realizowane przez polityków białoruskich, którzy w trakcie rokowań nad adaptacją Traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie (CFE) w Wiedniu zaproponowali zróżnicowanie pułapów narodowych i terytorialnych. Koncepcja ta zyskała poparcie Rosji⁴¹ (załącznik 8).

Zakończenie zimnej wojny oraz brak bezpośredniego niebezpieczeństwa konfliktu globalnego nie eliminują zaistnienia zagrożenia militarnego w przyszłości. Elity polityczne w Rosji są zgodne, że najważniejszym zadaniem jest odbudowa mocarstwowego statusu państwa z geopolitycznymi strefami wpływów.

Przyszłe zachowania Rosji na arenie międzynarodowej można prognozować na podstawie podpisanej przez prezydenta B. Jelcyna 17.12.1997 r. „Koncepcji bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej (KBN)”. Jest to co prawda, nie tylko pierwszy w historii współczesnej Rosji zatwierdzony dokument określający podstawy strategii obrony interesów narodowych państwa, ale także **odzwierciedlający współczesne światowe tendencje odchylenia od zawężonej problematyki bezpieczeństwa w płaszczyźnie wojskowo-politycznej i skupienia się na niemilitarnych zagrożeniach w sferach ekonomicznej, społecznej, kulturowej i ekologicznej.**

W hierarchii interesów narodowych na plan pierwszy wysunięto problematykę wewnętrzną, w której za priorytetowe uznano interesy w sferze gospodarczej, jako bezpośrednio oddziałujące na pozostałe dziedziny funkcjonowania społeczeństwa i państwa.

Za najbardziej realne zagrożenie uznano trwające i potencjalne lokalne konflikty zbrojne w bezpośrednim sąsiedztwie Rosji (bez określania konkretnych regionów), a także rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, technologii ich produkcji i środków przenoszenia, utrzymywanie lub **sformowanie w pobliżu granic Rosji przez wysoko rozwinięte państwa (ich koalicje)**

---

⁴¹ Zagrożenia wynikające z niestabilności politycznej i militarnej Rosji oraz byłych republik ZSRR zostały omówione w rozdziale 3.2.2 poświęconym wojnom oraz konfliktom narodowościowym, etnicznym i religijnym.

silnych zgrupowań wojsk, stanowiących potencjalne militarne zagrożenie, nawet w przypadku braku agresywnych zamiarów wobec Rosji.

W tej sytuacji ważne miejsce w polityce bezpieczeństwa odgrywa polityka wojskowa, która jest tak prowadzona, aby siły zbrojne, inne wojska i przemysł obronny Federacji Rosyjskiej były w stanie zapewnić suwerenność i integralność terytorialną kraju. Nawet w warunkach przeżywanych trudności gospodarczych Rosja przeznacza znaczną część środków na utrzymanie gotowości bojowej jej sił zbrojnych, wyposażenie ich w najbardziej skuteczne modele broni i techniki wojskowej oraz na utrzymanie odpowiedniego potencjału obronnego.

Rozpatrując potencjał militarny Rosji, która aspiruje do potęg polityczno-militarnych współczesnego świata należy podkreślić następujące fakty:

- przyjęta w ostatnim czasie doktryna wojenna pozwala na użycie broni jądrowej i sił zbrojnych do obrony interesów Rosji poza granicami kraju;
- Rosja pozostaje nadal jądrową i konwencjonalną potęgą militarną o ambicjach odgrywania znaczącej roli w skali globalnej;
- siły zbrojne Rosji dysponują dużym potencjałem w części europejskiej i mogą stanowić w określonych sytuacjach potencjalne zagrożenie dla sąsiednich państw;
- nakłady finansowe przeznaczone na prace badawczo-rozwojowe w sferze militarnej stawiają tę armię na najwyższym poziomie technicznym.

W kwestii deklaracji obronnych oraz możliwości wykorzystania broni jądrowej szczególnego podkreślenia wymaga fakt, że w kraju tym w doktrynie obronnej odstąpiono od zasady ogłoszonej jeszcze przez Gorbaczowa, iż Rosja nie użyje broni jądrowej jako pierwsza strona. Zarysowana w doktrynie koncepcja zastosowania strategicznych sił jądrowych została przystosowana do nowych geopolitycznych warunków funkcjonowania państwa rosyjskiego. Przyjęto, że wykonanie uderzenia nawet środkami konwencjonalnymi na rosyjskie obiekty strategiczne, w tym zwłaszcza nuklearne, może spowodować użycie przez Rosję broni masowego rażenia. Wzmocniono więc tym samym odstraszącą rolę tych środków, a zwłaszcza broni jądrowej. Uwzględniając również inne sytuacje, doktryna ta przewiduje następujące okoliczności użycia sił jądrowych (załącznik 9):

- do przeprowadzenia pierwszego uderzenia;
- w uderzeniu prewencyjnym;
- w odpowiedzi na atak;
- w uderzeniu odwetowym⁴².

Wydaje się, że w przypadku konfliktu z tym państwem (pomijając przyczyny i prawdopodobieństwo jego zaistnienia) w okresie pozostawania poza strukturami bezpieczeństwa zbiorowego, broń jądrowa spełniałaby rolę czynnika zastraszania celem wymuszenia zaprzestania stawiania oporu przez nasze siły zbrojne. Jednak nawet nie spełnienie stawianych nam warunków, nie powinno sprowokować użycia tej broni w zmasowanej skali, z uwagi na możliwość osiągnięcia przez Rosję celów wojny wyłącznie siłami konwencjonalnymi. Bardziej prawdopodobne byłoby natomiast wykonanie kilku uderzeń pojedynczych i użycie broni chemicznej, zwłaszcza gdyby stan przygotowania naszych sił zbrojnych do obrony przed nią uległ pogorszeniu (załącznik 10).

Przynależność Polski do sojuszu polityczno-militarnego NATO, zdecydowanie zmniejsza prawdopodobieństwo sprowokowania przez Rosję konfliktu z naszym krajem. Jednak w razie zaistnienia już takiej sytuacji możliwość użycia broni masowego rażenia może wyraźnie wzrosnąć, gdyż względna równowaga sił konwencjonalnych uniemożliwi osiągnięcie celów wojny wyłącznie przy ich użyciu.

Rosyjski potencjał nuklearny stwarzałby dla nas podobne zagrożenie w wypadku konfliktu przygranicznego, z którymś z jej sojuszników, a zwłaszcza z Białorusią, która samodzielnie nie miałaby szans na powodzenie. W razie konfliktu z innymi państwami granicznymi należałoby się liczyć natomiast ze skutkami zniszczenia obiektów energetyki jądrowej (wszyscy nasi sąsiedzi takowe posiadają) lub zakładów przemysłu chemicznego.

W każdej z wymienionych sytuacji, w odniesieniu do Polski, zagrożenie bronią masowego rażenia może dotyczyć części lub całości terytorium kraju wraz ze wszystkimi znajdującymi się na nim obiektami, siłami i środkami,

---

⁴² *Problematyka militarna w wybranych zagranicznych środkach masowego przekazu*, grudzień-styczeń 1995, str.5-15, *Elastyczność zamiast scholastyki* - omówienie artykułu z Truppenpraxis nr 5/1994.

w tym siłami zbrojnymi lub też tylko części sił zbrojnych. Siły i środki znajdujące się na obszarze kraju mogą być narażone na uderzenia bronią masowego rażenia, w toku konfliktu zbrojnego prowadzonego bezpośrednio z państwem - agresorem. Na kraj nasz mogą oddziaływać również niektóre skutki (głównie skażenia) użycia broni jądrowej lub chemicznej w wojnie między państwami trzecimi, bez naszego bezpośredniego w nim zaangażowania. W przypadku użycia broni jądrowej możemy być narażeni na skutki wojen prowadzonych w odległości do kilkuset kilometrów od naszych granic.

Z punktu widzenia naszego kraju należy zwrócić uwagę na następujące fakty świadczące o potęgze militarne Rosji w Europie:

1. Kaliningradzki Rejon Obronny nadal dysponuje potencjałem o wysokim stopniu ukompletowania i nowoczesnym uzbrojeniem, **znacznie przewyższającym potrzeby wynikające z obrony tego obszaru**. Przekształcany jest on aktualnie w bazę do operacyjnego rozwinięcia wojsk, jednak nadal posiada środki do przenoszenia broni jądrowej - 152 *BROT* czy samoloty *Su-27*, oraz liczne jednostki desantowe. Ofensywne możliwości potencjału militarnego KRO mogą być wzmocnione w krótkim czasie jednostkami wojsk powietrznodesantowych z Moskiewskiego i Leningradzkiego OW oraz taktycznymi środkami jądrowymi z centralnej bazy amunicji jądrowej. Na korzyść zgrupowania kaliningradzkiego mogą również działać jednostki lotnictwa frontowego, bazującego na obszarach Moskiewskiego i Leningradzkiego OW. W przypadku wzrostu napięcia czy powstania sytuacji konfliktowych w tej części Europy potencjał tam zgromadzony może stanowić zagrożenie dla państw ościennych, w tym Polski (załącznik 11).

2. Duży potencjał i możliwości bojowe (m.in. dokonywaniem desantu na wybrzeże jednego z najbliższych państw) jakimi dysponują jednostki Floty Bałtyckiej. Prowadzone często z niespotykanym rozmachem i kompleksowością ćwiczenia demonstrują obecność SM FR na Bałtyku. Charakter ćwiczeń świadczy, że zakładanym celem prowadzonej operacji może być odzyskanie opanowanego przez przeciwnika rejonu z wykorzystaniem desantu morskiego.

Nie można także całkowicie wykluczyć zagrożeń militarnych, płynących ze stanu rozprężenia i niesubordynacji w jednostkach Kaliningradzkiego Rejonu Obronnego i Floty Bałtyckiej, gdzie siła tych zjawisk wykazuje ten-

dencje rosnącą. Brak środków żywnościowych oraz zaległości w wypłatach żołdu mogą wywoływać protesty żołnierzy i marynarzy.

3. W wyniku zacieśnienia współpracy militarnej Rosji i Białorusi należy uwzględnić również prawdopodobne zagrożenie dla RP ze strony narodowych lub połączonych sił zbrojnych tych państw tworzących Wspólną Przestrzeń Obronną (WPO). Koncepcja WPO, w przypadku rozbudowy infrastruktury NATO w nowo przyjmowanych państwach EŚiW, może w praktyce doprowadzić do stałej obecności wydzielonych ZT i jednostek SZ FR na Białorusi.

4. W założeniach do gier wojennych i treningów sztabowych z udziałem grup operacyjnych MO i SG RB oraz dowództw rodzajów wojsk i sztabów korpusów, jako aplikacyjnego przeciwnika określa się państwa aspirujące i będące członkami NATO. Liczebność oraz struktury i dyslokacja jednostek często odpowiada siłom zbrojnym RP. W założeniach, ich działania bojowe są wspierane przez wojska NATO (przede wszystkim lotnictwo) i skierowane przeciwko Białorusi.

Opinia o słabości rosyjskich sił zbrojnych, oparta na przejawach niskich nakładów na armię, musi ulec zmianie jeśli uwzględni się wydatki na prace badawczo-rozwojowe. Do 2000 roku mają być stworzone naukowe, techniczne i technologiczne warunki do przyszłej modernizacji sił zbrojnych. Kierownictwo polityczno-wojskowe FR chce kontynuować prace naukowo-badawcze nad nowymi generacjami uzbrojenia z powstrzymaniem się od ich seryjnej produkcji do czasu odzyskania pełnych zdolności ekonomicznych.

Kierownictwo rosyjskie, podejmując rywalizację ze Stanami Zjednoczonymi i państwami Europy Zachodniej, za wszelką cenę nie chce dopuścić do powstania luki technologicznej w dziedzinie opracowywania kluczowych broni przyszłościowych. Z tego też powodu zaangażowano znaczne środki na prace badawczo-rozwojowe temu poświęcone. Obecny wyścig zbrojeń odbywa się w ramach tzw. czwartej rewolucji w dziedzinie wojskowości, której zakres i rozmach nie mają analogii w przeszłości. Rosja nie odstaje w wielu dziedzinach od najnowszych zdobyczy i osiągnięć technicznych. Rosyjscy uczeni opracowali nową metodę pozwalającą wykrywać i śledzić satelity

obserwacyjne. Wykorzystano w niej pomiar i analizę odbicia światła słonecznego od różnych części powierzchni satelity.

Na przyszłym polu walki, według poglądów rosyjskich, o zwycięstwie w działaniach bojowych będzie bardziej decydowała konfrontacja złożonych systemów elektronicznych i informatycznych niż bezpośrednia konfrontacja systemów broni. Aktualnie możemy wyróżnić 5 zasadniczych kierunków rozwojowych nowych środków walki (załącznik 12):

1. Systemy C4ISR (zintegrowany system dowodzenia, kontroli i łączności oraz rozpoznania i nadzorowania pola walki) i walki radioelektronicznej.
2. Broń jądrowa trzeciej generacji.
3. Broń bezpośredniego oddziaływania energetycznego.
4. Jonosferyczna technika bojowa.
5. Broń psychoenergetyczna.

Rosjanie, uznając systemy C4ISR i WRE za decydujące w zwiększeniu potencjału bojowego, od początku lat 90. wprowadzili je na listę produktów finansowanych z budżetu centralnego, nie obciążając budżetu MO FR.

W ostatnich latach w USA, a następnie w szeregu innych krajów pojawiła się koncepcja walki informacyjnej. Oprócz Stanów Zjednoczonych różnorodne programy walki informacyjnej realizuje około 18 państw, w tym Rosja. Programy te są jednak bardzo dobrze strzeżone, a ich przejawy i skutki można uchwycić dopiero po dłuższym okresie obserwacji. Charakter większości programów walki informacyjnej i narzędzia realizacji tych programów obejmujące środki masowego przekazu oraz wytwory kultury masowej mogą utrudniać jednoznaczną identyfikację ofensywy informacyjnej i wskazanie kół kierujących taką operacją w wymiarze strategicznym. **Wojna informacyjna może skierować się nie tylko przeciwko armii - zwłaszcza przeciwko rozwojowi małych, samodzielnych i trudno wykrywalnych rodzajów broni, ale i przeciwko całej gospodarce.**

Z realizacją wspomnianych wyżej programów związane jest zjawisko świadomego upowszechnia nieprawdy - **dezinformacji**, co jest ułatwione z powodu lawinowego zwiększenia się w ostatnich latach źródeł informacji. Uwzględnienie ewentualnej dezinformacji zastosowanej przez przeciwnika

(konkurenta) jest konieczne w celu podjęcia skutecznych działań, mających na celu zagwarantowanie bezpieczeństwa państwa.

W byłym Związku Radzieckim jak i obecnie w Rosji prowadzi się prace nad bronią jądrową III generacji. Zaliczamy do niej (załącznik 13):

- Broń neutronową;
- Broń wytwarzającą impuls elektromagnetyczny i „super EMP”;
- Broń jądrową do głębokiej penetracji ziemi;
- Szrapnele jądrowe;
- Mini ładunki jądrowe.

Rosja opracowała mini ładunek jądrowy, którego moc jest dwukrotnie większa przy jednoczesnym 100-krotnym zmniejszeniu jego masy w porównaniu do najmniejszego ładunku jądrowego dotychczas produkowanego. Wysocy rangą politycy rosyjscy potwierdzili istnienie w rosyjskich arsenałach bomb walizkowych.

Prowadzone od lat 60. prace nad bronią bezpośredniego oddziaływania energetycznego mogą doprowadzić do skonstruowania broni zdolnej do zniszczenia każdego celu. W zależności od rodzaju, broń ta umożliwi przeniesienie na cel wymaganej dawki energii niszczącej lub obezwładniającej. Broń ta może oddziaływać zarówno na organizm ludzki, środowisko naturalne, jak i układy elektroniczne w systemach broni, łączności oraz komputerowych.

Trwająca od ponad ćwierć wieku rywalizacja między Rosją i Stanami Zjednoczonymi w dziedzinie **oddziaływania na jonosferę** (powyżej 50-60 km od powierzchni Ziemi), prawdopodobnie pozwoli Rosji na zbudowanie w przyszłości techniki bojowej, umożliwiającej sterowanie za pomocą fal radiowych zjawiskami geofizycznymi i biofizycznymi o zasięgu globalnym. Stan zaawansowania dotychczasowych prac oraz istniejące patenty i rozprawy teoretyczne sugerują możliwość sterowania, między innymi, zjawiskami wulkanicznymi, trzęsieniami Ziemi, przyptykami oceanicznymi i morskimi oraz zjawiskami meteorologicznymi (załącznik 14).

Teoretycy wskazują także na możliwość wytwarzania fal bardzo długich, mogących powodować mutacje w organizmach ludzi, łącznie ze zmianami osobowości.

Badania nad bronią psychoenergetyczną mają stworzyć warunki do celowego i kontrolowanego oddziaływania na stan psychiczny i fizyczny pojedynczych osób oraz całych grup społecznych.

Kompleksowe badania zjawisk wpływających na psychikę i fizjologię ludzi rozpoczęły się w b. ZSRR już w latach 20. W latach 70. i 80. z obszaru ZSRR odbywały się transmisje specyficznych sygnałów określanых mianem „dzięcioła” (ang. woodpecker). Po rozpadzie ZSRR rosyjscy naukowcy, oficerowie i dziennikarze dostarczyli wielu nowych informacji na ten temat, m.in. o przeznaczeniu stacji w Krasnojarsku.

Broń psychoenergetyczna może mieć wszechstronne zastosowanie w walce zbrojnej na szczeblu strategicznym, operacyjnym i taktycznym (załącznik 15)⁴³.

Istotnym elementem pokojowego oddziaływania na nasze terytorium jest ciągła obserwacja przez siły i środki rozpoznawcze Rosji i Białorusi działalności SZ RP. Odbywa się to zarówno za pomocą stacjonarnych, jak i ruchomych urządzeń rozpoznawczych. W skład ruchomych środków rozpoznania radioelektronicznego (RE) sił zbrojnych wyżej wymienionych państw wchodzi sztuczne satelity Ziemi, samoloty, okręty oraz oddziały i pododdziały wojsk operacyjnych, wyposażone w specjalne urządzenia do radioelektronicznego rozpoznania środków radiolokacyjnych i łączności.

Rozpoznanie satelitarne (kosmiczne) prowadzą zasadniczo siły zbrojne Rosji. Głównym celem rozpoznania kosmicznego z wykorzystaniem sztucznych satelitów Ziemi jest systematyczne penetrowanie powierzchni Polski w celu śledzenia ruchów wojsk, wykonywania dokładnych map terenu oraz rozpoznania źródeł emisji elektromagnetycznej.

Satelity rozpoznania radioelektronicznego odbierają sygnały emitowane przez stacje radiolokacyjne systemów obrony powietrznej i obserwacji nawodnej naprowadzania rakiet; określają charakterystyki przechwyconych sygnałów radiolokacyjnych i lokalizują ich położenie we współrzędnych geograficznych lub biegunowych; zapewniają nasłuch relacji łączności radiowej, określają dyslokację źródeł emisji oraz ich cechy charakterystyczne;

---

⁴³ Dane dotyczące kierunków i zakresu prowadzonych na potrzeby sił zbrojnych FR prac badawczo-rozwojowych zostały przedstawione za zgodą autora.

ustalają zmiany częstotliwości nadawania, a także selektywne przetwarzanie uzyskanych informacji i ich transmisję do naziemnych ośrodków zbierania i analizy danych.

Rosyjskie siły zbrojne prowadzą rozpoznanie radioelektroniczne i obrazowe za pomocą satelitów serii *Kosmos* i *Meteor* oraz laboratoriów satelitarnych *Sojuz-Salut*. Dane z rozpoznania kosmicznego przekazywane są do Stacjonarnego Centrum Rozpoznania Kosmicznego, mieszczącego się prawdopodobnie w miejscowości Watutinki koło Moskwy, jak również do ruchomych centrów rozpoznania kosmicznego - poprzednio przy TDW.

Należy zaznaczyć, że FR planuje do 2005 roku zmodernizować systemy satelitarne:

- łączności i dowodzenia, obejmujące ponad 20 satelitów retranslacyjnych *Molnia I*, *Grań*, *Horyzont* i serii *Kosmos* umieszczonych na orbitach geostacjonarnych, wysokich eliptycznych i wokółpolarnych;
- nawigacji satelitarnej, składające się z 24 satelitów serii *Glonass* umieszczonych na orbitach odległych o 19 000 km od Ziemi.

Ponadto ma być zmodernizowanych około 20 niskoorbitalnych satelitów specjalnej serii *Kosmos* (typu *Striela*).

Rosyjskie SZ do rozpoznania obrazowego wykorzystują satelity używane do prowadzenia rozpoznania radioelektronicznego.

Rozpoznanie powietrzne jest drugim istotnym rodzajem rozpoznania, którego głębokość penetracji jest uwarunkowana głównie wysokością lotu i typem nościela, jego wyposażeniem radioelektronicznym oraz technikami rozpoznania obiektów. Do rozpoznania powietrznego SZ FR wykorzystują samoloty oraz śmigłowce - wykonujące loty wzdłuż wschodniej granicy RP i z obszaru powietrznego Morza Bałtyckiego. Średnio w ciągu doby odbywa się od 1 do 3 lotów rozpoznawczych trwających od 3 do 4 godzin. Rosyjskie stacje radiolokacyjne obserwacji bocznej są instalowane na samolotach rozpoznawczych *Su-24* i *Ił-20*. Wprowadzenie do służby samolotów *MiG-25R* i *MiG-25E* z nową aparaturą zwiększyło głębokość radioelektronicznego rozpoznania obiektów naziemnych do 70 km. Szczególną rolę odegrają samoloty wykonane w technice „Stealth” (*MiG-35*), zapewniające prowadzenie rozpoznania na głębokości 200-300 km. Ponadto Rosjanie wprowadzili nową

generację bezpilotowych aparatów latających (BAL) typu *Szmiel-1*, prowadzących rozpoznanie na głębokość do 60 km od linii styczności wojsk, wyposażonych w skaner termalny. Generalnie zasięg rozpoznania powietrznego sił powietrznych z kierunku wschodniego w głąb terytorium Polski przedstawia się następująco:

- automatyczna kontrola przestrzeni powietrznej niskich pułapów zapewnia rozpoznanie na odległość do 250 km oraz średnich i dużych wysokości do 500 km;
- radiolokacyjne wykrywanie obiektów powietrznych lecących na małych i średnich wysokościach na odległość do 100 km, a lecących na średnich i dużych wysokościach do 300 km;
- radiolokacyjne wykrywanie lądowych obiektów ruchomych na odległość do 70 km;
- fotograficzne rozpoznanie obiektów naziemnych na odległość do 10 wysokości lotu lub na odległość do 20 km;
- rozpoznanie obiektów naziemnych skanerem laserowym i termowizyjnym na odległość do 4 wysokości lotu;
- telewizyjną obserwację terenu na odległość do 9 wysokości lotu;
- rozpoznanie naziemnych środków systemów radiolokacyjnych do 300 km;
- rozpoznanie środków systemów łączności UKF do 150 km.

Rozpoznanie morskie z obszaru Morza Bałtyckiego prowadzą okręty rozpoznawcze *Girorulewoj*, *Cherson*, *Alpinist* i okręty klasy *SSV⁴⁴* (załącznik 16).

*

Z punktu widzenia zagrożenia militarnego Polski należy uwzględnić następujące fakty:

1. Rosja jest i nadal pozostanie jądrową i konwencjonalną potęgą militarną w skali globalnej.

---

⁴⁴ Przedstawione dane na temat możliwości rozpoznania terytorium Polski przez Siły Zbrojne FR pochodzą z materiału: H. Głuszewski, *Zagrożenie Polski rozpoznaniem przez środki rozpoznawcze państw sąsiednich*. „Myśl wojskowa”, nr 4/1998, s. 40-50.

2. Rosja dzięki swojemu potencjałowi militarnemu, gospodarczemu, demograficznemu oraz terytorialnemu pozostaje przeciwwagą i partnerem, szczególnie dla USA i Europy Zachodniej, przy rozwiązywaniu problemów o charakterze globalnym i regionalnym.

3. Siły zbrojne Federacji Rosyjskiej dysponują znacznym potencjałem militarnym w europejskiej części i ciągle stanowią potencjalne zagrożenie.

4. Obowiązująca w Rosji doktryna wojenna umożliwia wykorzystanie tych sił do obrony własnych interesów nawet poza granicami kraju.

3.2.2. Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne - zagrożenia dla Polski (załącznik 17)

Poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa europejskiego i Polski, które przybrało niespotykany w dotychczasowej historii charakter, jest nacjonalizm prowadzący do konfliktów na tle narodowościowym i etnicznym. Dodatkowo, ze względu na miejsce, pochodzenie i kulturę zaangażowanych w konflikty grup społecznych, poważną rolę odgrywają przekonania religijne. Komplikują one wielokrotnie sytuację, nadając konfliktom szerszy zasięg i bardziej bezwzględny charakter. W chwili obecnej w Europie poza granicami własnego macierzystego kraju żyje ok. 3,1 mln. Węgrów, 2,5 mln. Albańczyków, a na terenach byłego ZSRR ponad 70 mln. ludzi, w tym 25-28 mln. Rosjan mieszka poza swoimi terenami etnicznymi.

Do konfliktów narodowościowych, etnicznych i religijnych, których następstwa mogą stanowić zagrożenie i wpływać na bezpieczeństwo Polski można zaliczyć:

1. Sytuacje konfliktowe w byłej Jugosławii, zwłaszcza na terenie Bośni i Hercegowiny, gdzie mimo rozejmu w każdej chwili może dojść do nowej wojny, rozlewu krwi i ludobójstwa sprowokowanego przez każdą ze stron, oraz wojna w Kosowie między ludnością pochodzenia albańskiego a siłami ministerstwa spraw wewnętrznych FRJ, gdzie systematycznie dochodzi do gwałtu i bezprawia.

2. Konflikty narodowościowe i etniczne w krajach byłego ZSRR, do których można zaliczyć m.in. wojnę między Armenią i Azerbejdżanem o Górny

Karabach, walki zbrojne prowadzone przez mniejszość rosyjską zamieszkującą Naddniestrze w Mołdawii, walki separatystów Abchazkich w Gruzji oraz nie rozwiązany ostatecznie konflikt w Czeczenii.

3. Spory o prawa obywatelskie ludności rosyjskiej w Estonii i na Łotwie, mniejszości węgierskiej w państwach sąsiedzkich, głównie na Słowacji, oraz Kurdów w Turcji (załącznik 18, 19).

Sytuacje konfliktowe w byłej Jugosławii

Obszar Półwyspu Bałkańskiego jest wprawdzie znacznie oddalony od naszego kraju, mimo to, tak wojny, które miały miejsce w niedalekiej przeszłości, jak i obecne konflikty nie pozostają bez wpływu na bezpieczeństwo Europy i Polski. Szczególnym zagrożeniem jest ostatnia wojna w Kosowie.

Po wojnach, które w rzeczywistości doprowadziły do dezintegracji oraz znacznego osłabienia gospodarczego było oczywiste, że Belgrad, podkreślając kwestie suwerenności i tożsamości, z determinacją będzie dążył do utrzymania pozostałych terytoriów państwa za wszelką cenę. Odpowiedź na dalsze żądania i dążenia ze strony innych narodowości, w tym głównie Albańczyków z Kosowa mogła być jedna.

Kosowo, będące historyczną kolebką i prowincją państwa serbskiego znajdującą się w granicach Serbii, zamieszkuje 90% Albańczyków i tylko 10% Serbów. Serbowie uważali i uważają Albańczyków za ludność napływową i nie kryją się z zamiarami uczynienia z Kosowa na nowo prowincji w większości serbskiej. Walka Albańczyków o uzyskanie niepodległości rozpoczęła się w 1987 r. po zniesieniu autonomii Kosowa przez obecnego prezydenta FRJ, wówczas prezydenta Serbii S. Miloszevicia. Reakcją Albańczyków na decyzję władz republiki było utworzenie w 1990 r. samozwańczej Republiki Kosowo. Jej pierwszym „prezydentem” został Ibrahim Rugova, lider Demokratycznej Ligi Kosowa (DLK), który opowiedział się za uzyskaniem niepodległości na drodze działań politycznych. Sytuacja uległa zmianie z chwilą utworzenia w 1992 r. przez skrajnych nacjonalistów tzw. Armii Wyzwolenia Kosowa, która zakładała osiągnięcie tego celu za pomocą walki zbrojnej. Władze FRJ zdecydowanie odrzuciły secesję Kosowa. Prezydent FRJ S. Miloszević dążył do uniknięcia umiędzynarodowienia konfliktu.

Otwarty konflikt w Kosowie został spowodowany z jednej strony odmową podjęcia przez główne siły polityczne mniejszości albańskiej rozmów z władzami Serbii w sprawie ewentualnej autonomii Kosowa i nasilającymi się manifestacjami ludności oraz ponawianymi przez AWK akcjami terrorystycznymi wobec sił serbskiego MSW, a z drugiej - atakami wojsk i milicji FRJ na ludność albańską.

Brak jednolitego stanowiska wspólnoty międzynarodowej wobec sytuacji w Kosowie wykorzystały władze Federalnej Republiki Jugosławii oraz główne siły polityczne mniejszości albańskiej. Polityczny impas pozwalał na kontynuowanie przez siły serbskiego MSW i Wojsko Jugosławii operacji, które przekształcały się w „czystki etniczne”, a także powodowały sytuację, w której jedynym sposobem na utrzymanie międzynarodowego zainteresowania problemem Albańczyków w Kosowie było kontynuowanie przez nich walki zbrojnej.

Intensywne działania dyplomatyczne przedstawicieli wspólnoty międzynarodowej nie doprowadziły do przerwania impasu w pokojowym uregulowaniu kryzysu w Kosowie. Nadal nie dochodziło do negocjacji między przedstawicielami Federalnej Republiki Jugosławii a reprezentantami mniejszości albańskiej w Kosowie. Taka sytuacja w późniejszym czasie wynikała głównie z postawy Albańczyków, dla których warunkiem wstępnym do wznowienia rozmów było wycofanie sił serbskich z regionu. Realizacja tego postulatu była dla FRJ niemożliwa, ponieważ Armia Wyzwolenia Kosowa kontynuowała działania zbrojne skierowane przeciwko serbskiej milicji i Wojsku Jugosławii.

Mimo oświadczeń o gotowości NATO do podjęcia zbrojnej interwencji w Kosowie, wśród państw członkowskich sojuszu nadal utrzymywały się kontrowersje co do jej celowości. Świadczą o tym m.in. stanowiska niektórych państw, które akceptowały wykonanie uderzeń lotniczych na serbskie obiekty wojskowe tylko jako rozwiązanie ostateczne, po wyczerpaniu politycznych środków nacisku na strony konfliktu.

Jednym z elementów działań podejmowanych przez dyplomację amerykańską była próba nawiązania kontaktów z dowództwem AWK. Ich celem było głównie nakłonienie strony albańskiej do wyłonienia politycznej repre-

zentacji oraz zaprzestania walki zbrojnej. Jednak, ze względu na rodowo-klanowy charakter grup oraz brak jednolitego dowództwa nie doszło do jego realizacji.

Na następnym etapie - po rozmowach specjalnego wysłannika Stanów Zjednoczonych R. Holbrooke'a i wiceministra spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej N. Afanasjewskiego z prezydentem FRJ S. Miloszevicem, rokujących nadzieję na ewolucję poglądów strony serbskiej w sprawie autonomii Kosowa - pokojowemu rozwiązaniu konfliktu na proponowanych warunkach była przeciwna strona albańska.

Pomimo dalszych starań społeczności międzynarodowej, żadna ze stron nie zmieniła stanowiska. Rozpoczęte rozmowy pokojowe w Rambouillet, misja obserwatorów OBWE, UE i „grupy kontaktowej” nie przyniosły oczekiwanych rezultatów⁴⁵.

Konflikty narodowościowe, etniczne i religijne w krajach WNP

Rosja oraz pozostałe kraje WNP przedstawiają niespotykane w świecie zróżnicowanie narodowościowe, etniczne, kulturowe itp. W wielu regionach nasilają się ruchy religijne o charakterze fundamentalistycznym. W tej sytuacji dochodzi do wielu spornych kwestii i napięć na tle terytorialnym, narodowościowym, religijnym.

Rozpad ZSRR ujawnił występowanie szczególnie na obszarze Zakaukazia, konfliktów i antagonizmów, które do roku 1990 tłumiono oraz wyciszano lub podniecano, wykorzystując do umacniania władzy centralnej kraju. Ich podłożem były kwestie narodowościowe, etniczne, religijne. Istotną rolę odegrał problem granic, które wcześniej były przypadkowo wytyczone między republikami, bez wiedzy i aprobaty lokalnych społeczności.

Do najczęściej wymienianych przyczyn konfliktów na tym terenie są zaliczane:

- *sprzeczności terytorialne między państwami poradzieckimi (np. Armenia- Azerbejdżan);*

---

⁴⁵ W momencie opracowywania materiału trwała przerwa w rozmowach w Rambouillet.

- *dążenia autonomiczne i separatystyczne grup narodowych i etnicznych żyjących na obszarach państw poradzieckich (np. Abchazja);*
- *dążenia integracyjne narodów żyjących na obszarach innych państw do połączenia się, np. Osetia (nie odnosi się to do narodu rosyjskiego);*
- *dążenia niepodległościowe republik wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej (np. Czeczenia);*
- *dążenia autonomiczne (separatystyczne) reintegracja mniejszości rosyjskiej i rosyjskojęzycznej (np. Nadniestrze, Krym);*
- *dążenie Rosji do przywrócenia kontroli politycznej, ekonomicznej, wojskowej na obszarze swoich strategicznych interesów (np. Gruzja);*
- *dążenie sił opozycyjnych państwa poradzieckiego do przejęcia władzy i uzależnienia się od Rosji, wspierane przez państwo spoza obszaru b. ZSRR (np. Tadżykistan-Afganistan)⁴⁶.*

Pomimo podpisania, z udziałem organizacji międzynarodowych i Rosji, porozumień o zaprzestaniu działań zbrojnych, w regionach kryzysowych nie zakończyły się konflikty:

- Między Gruzją a Południową Osetią będącą autonomicznym okręgiem Gruzji, która dążyła do połączenia się z republiką Osetii Północnej leżącej na terytorium Rosji oraz Abchazją dążącą do secesji. Konflikt gruzińsko-abchazki wyraźnie pokazuje jaką rolę spełnia Rosja na Zakaukaziu. Polega ona na podsycaniu antagonizmów zwaśnionych stron, a następnie wykorzystaniu konfliktów dla własnych interesów;

- Między Armenią i Azerbejdżanem o ormiańską enklawę w Górnym Karabachu. Początkiem wojny między Armenią i Azerbejdżanem była secesja Górnego Karabachu w roku 1989. Walki z dużym natężeniem trwały do roku 1994, kiedy pod auspicjami OBWE doszło do podpisania porozumienia i zawieszenia broni. Po podpisaniu za zgodą Moskwy, układu o zakończeniu wojny o Górny Karabach, w Azerbejdżanie ponownie stacjonują wojska rosyjskie, które natychmiast podejmują działania w wypadku naruszenia interesów Armenii, która pozostaje sojusznikiem Rosji;

---

⁴⁶ A. Dąca, P. Piątkowski, *Konflikty wewnętrzne na obszarze b. ZSRR*. Cyt. w: E. Przewodki (red.), *Rosja*. Warszawa 1996, s. 16, 17.

- W Czeczenii, rozpoczęty w roku 1991. Pierwszymi symptomami było nasilenie się nastrojów niepodległościowych, wybór prezydenta i ogłoszenie niepodległości w 1992 roku. Próby zmilitaryzowania społeczeństwa w oparciu o struktury starszyny rodowej i kleru muzułmańskiego oraz współpraca prezydenta z mafią doprowadziły do anarchii i rozpadu państwa. Rozgorzały walki między zwolennikami niepodległości i siłami zbrojnej opozycji, a następnie doszło do interwencji wojsk rosyjskich. Doprowadziło to do znacznych zniszczeń kraju. W Czeczenii nadal utrzymuje się napięcie. Sprzeczności interesów oraz trudności w wypracowaniu porozumienia, nawet między ugrupowaniami o zbliżonych orientacjach politycznych sprawiają, że osiągnięcie kompromisu, zgody narodowej i stabilizacji wewnętrznej jest mało prawdopodobne.

Podobnie w innych rejonach dawnego ZSRR, pomimo zaprzestania walk i częściowej normalizacji sytuacji, nadal utrzymuje się stan napięcia.

Strategia działania Rosji, jako państwa w dalszym ciągu dominującego w rejonie wobec regionów kryzysowych, głównie państw Zakaukazia, nie była i nie jest jednoznaczna, ulegała wahaniom w zależności od aktualnej sytuacji. W początkowym okresie popierała ona dążenia niepodległościowe separatystów w poszczególnych państwach poradzieckich. W tym czasie republiki zakaukaskie odniosły znaczne sukcesy w tworzeniu własnej tożsamości oraz narodowych struktur państwowych, co pozwoliło im na poszukiwanie miejsca na arenie międzynarodowej bez pośrednictwa Rosji. Wojna w Czeczenii, jako najbardziej krwawa, która najdotkliwiej dotknęła Rosję i nadwerżyła jej prestiż uświadomiła jednak, że pomoc ruchom separatystycznym na Zakaukaziu nie sprzyja zwalczaniu dążeń niepodległościowych innych narodowości na obszarze FR. Od tego czasu wszelkie działania podejmowane przez Rosję w regionie były podporządkowane idei uświadomienia wszystkim, że jedynie Moskwa może być mediatorem w rozwiązywaniu konfliktów. Realizowana polityka wobec republik zakaukaskich, próby ich odzyskania, była elementem planu stopniowego przekształcania WNP w ponadnarodową strukturę. Istotnym motywem tych działań było także zagrożenie wyeliminowania Rosji z obecności politycznej, a głównie gospodarczo-ekonomicznej, w rejonie Morza Kaspijskiego. Rosja przeciwstawia

się eksploatacji ropy naftowej z Morza Kaspijskiego, a przede wszystkim wywożeniu jej do Europy z pominięciem rosyjskich rurociągów i terminali⁴⁷. Rosja jest świadoma, że utrata korzyści z wydobycia kaspijskiej ropy i gazu, oraz ich transportu euroazjatyckim korytarzem i „Jedwabnym Szlakiem” mogłyby doprowadzić do znacznego osłabienia ekonomicznego.

Wojskowe zaangażowanie Rosji w konfliktach zakaukaskich spowodowało, że na początku lat 90. przekroczyła ona w regionie m.in. limity uzbrojenia, określone traktatem CFE, dla wojsk stacjonujących w rejonie tzw. flanki południowej.

Mimo zaprzestania walk aktualna sytuacja w WNP, głównie na Zakaukaziu, przedstawia się niekorzystnie dla Rosji. Negatywne stanowisko coraz większej liczby jej członków w sprawie procesów integracyjnych i niezadowolone z polityki Rosji, powoduje powstanie wątpliwości co do dalszego funkcjonowania struktur politycznych i wojskowych tej organizacji. Czynniki te spowodowały, że np. polityka zagraniczna Gruzji i Azerbejdżanu uległa reorientacji i ukierunkowaniu na ożywienie stosunków politycznych, gospodarczych i wojskowych z USA, państwami zachodnioeuropejskimi oraz republikami regionu czarnomorsko-kaukaskiego. Pierwszym krokiem ze strony Gruzji ma być wycofanie się z układu o bezpieczeństwie zbiorowym WNP, a ze strony Azerbejdżanu - zgoda na ulokowanie na terenie państwa baz NATO, które byłyby przeciwwagą dla rosyjskich baz w Armenii⁴⁸. Czynnikiem decydującym o zmianie orientacji Gruzji i Azerbejdżanu były obawy o stan bezpieczeństwa, spowodowane m.in. ich geostrategicznym położeniem w „strefie buforowej” między Rosją a Iranem⁴⁹.

---

⁴⁷ Rosja utrzymuje, że żadne z nadkaspjskich państw nie ma prawa samodzielnie dysponować zasobami Morza Kaspijskiego, bez konsultacji z sąsiadami. Moskwa twierdzi, że Morze Kaspijskie jest jeziorem i wobec tego przepisy prawa międzynarodowego dotyczące sfery gospodarczej i szelfu kontynentalnego nie mogą mieć zastosowania. Rosja zastrzega sobie prawo do podejmowania wszelkich działań niezbędnych dla przywrócenia porządku prawnego i likwidacji następstw powstałych w rezultacie jednostronnych działań.

⁴⁸ Ważność układu „O zbiorowym bezpieczeństwie państw WNP”, upływa w kwietniu br. W obecnej sytuacji, po odmowie przez Uzbekistan, Azerbejdżan i Gruzję, również inne państwa z tego regionu mogą nie wyrazić woli jego przedłużenia.

⁴⁹ Zbliżenie obu państw bazuje na antyzachodniej polityce zagranicznej oraz wspólnych interesach ekonomicznych w rejonie Morza Kaspijskiego.

Umacnianie się wśród republik WNP poczucia dysproporcji w stosunkach z Moskwą jest przyczyną tworzenia się nowych stowarzyszeń, jak np. organizacji GUAM, która zrzesza Ukrainę, Mołdawię, Gruzję i Azerbejdżan. Państwa te łączą głębokie więzi polityczne i ekonomiczne oraz tradycje dwustronnej i regionalnej współpracy. W celu samodzielnego zapewnienia bezpieczeństwa rozwijają kontakty polityczne, gospodarcze i wojskowe. Najistotniejszymi czynnikami mobilizującymi je do wspólnego działania są perspektywy uniezależnienia od dostaw surowców z Rosji oraz możliwość czerpania zysków z wydobycia oraz transportu ropy naftowej, gazu ziemnego i surowców z Centralnej Azji i Zakaukazia na Zachód.

Poważnym problemem dla republik zakaukaskich dążących do uzyskania pełnej suwerenności jest obecność baz SZ Rosji na terenie Gruzji i Armenii oraz jednostek MSW i WOP FR - strzegących zewnętrznych granic WNP. W ramach porozumień międzynarodowych w rejonach konfliktowych w Abchazji, Południowej Osetii oraz Górnym Karabachu, są rozlokowane tzw. „Siły Pokojowe WNP” (składają się głównie z jednostek FR), których zadaniem jest wykonywanie działań rozjemczych. Za dalszym stacjonowaniem wojsk FR na Zakaukaziu opowiada się Armenia, wiążąca swoje bezpieczeństwo z Rosją. Szczególnie stanowczo na rosyjską politykę w regionie reaguje natomiast Azerbejdżan, który jest zaniepokojony uaktywnieniem rosyjsko-armeńskiej współpracy wojskowej i wzmacnianiem systemu OP baz FR w Armenii.

Reasumując można stwierdzić, że w odpowiedzi na dążenia do usamodzielnienia niektórych republik, Rosja będzie nadal się starała utrzymać swoją obecność polityczną, ekonomiczną i wojskową na obszarze całej WNP. Należy spodziewać się dalszych wielokierunkowych działań FR na rzecz odzyskania stref wpływów w rejonach, gdzie wcześniej je utraciła, w tym m.in. poprzez wykorzystywanie wewnętrznych konfliktów narodowościowych, etnicznych i religijnych. Elementem sprzyjającym rosyjskiej polityce, w odniesieniu do poszczególnych republik np. zakaukaskich jest niemożność lub niezdolność osiągnięcia kompromisu w rozmowach pokojowych między stronami. W związku z kryzysem w WNP, aktualną sytuacją geopolityczną i militarną w regionach oraz niezdolnością lub niechęcią Rosji

do zakończenia konfliktów, poszczególne państwa będą zacieśniać bilateralne oraz regionalne stosunki gospodarcze i polityczno-wojskowe. Polaryzacja stanowisk może prowadzić jedynie do nasilenia sprzeczności i odzywania konfliktów a nawet wojen.

Spory o prawa mniejszości narodowych

Rejonem położonym w bezpośrednim sąsiedztwie naszych granic, szczególnie podatnym na konflikty narodowościowe i etniczne są republiki nadbałtyckie - Łotwa, Estonia i częściowo Litwa, które przez ponad dwieście lat (za wyjątkiem okresu międzywojennego) znajdowały się pod panowaniem Rosji i dopiero na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych odzyskały niepodległość. Państwa te cechuje szczególnie skomplikowany skład etniczny. Na Łotwie zamieszkuje 54% Łotyszy, 33% Rosjan oraz od 4 do 1 procenta innych narodowości⁵⁰. Podobnie wygląda sytuacja w Estonii, gdzie mieszka 62% Estończyków, 30% Rosjan oraz od 3 do 1 procenta Białorusinów, Polaków i Litwinów⁵¹. Stosunkowo najmniejszy odsetek mniejszości narodowych zamieszkuje Litwę.

W stosunkach Rosji z państwami nadbałtyckimi problemami nierozwiązanymi pozostają:

- *przestrzeganie praw i przyznawanie obywatelstwa ludności rosyjskojęzycznej w Estonii i na Łotwie;*
- *tranzyt lądowy i morski do Kaliningradu (potencjalne źródło konfliktów z Litwą);*
- *spory graniczne z Łotwą i Estonią (oba państwa scedowały część swoich terytoriów na rzecz Rosji po ich włączeniu do ZSRR w 1940 roku⁵²).*

Przyczyną zaostrenia się sporów Rosji z państwami nadbałtyckimi może być jawne deklarowanie przez nie chęci wstąpienia do NATO. Polska, która z pewnością będzie popierać ich suwerenne decyzje leżące także w interesie naszego kraju, może stać się obiektem presji Rosji.

---

⁵⁰ *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata.* Tom V. Kraków 1996, s. 326.

⁵¹ *Europa. Encyklopedia Geograficzna Świata.* Tom V. Kraków 1996, s. 248.

⁵² A. Dąca, P. Piątkowski, *Konflikty wewnętrzne na obszarze b. ZSRR.* Cyt. w: E. Przewodzki (red.), *Rosja.* Warszawa 1996, s. 34.

Zagrożenia dla Polski

Wojny, konflikty narodowościowe, etniczne i religijne na terenie byłej Jugosławii stwarzają bardzo groźne implikacje dla bezpieczeństwa Europy i Polski. Podobnie groźne mogą okazać się analogiczne konflikty na terenie byłego ZSRR (Góry Karabach, Naddniestrze, Abchazja, Czeczenia czy nie wyjaśniona sytuacja mniejszości rosyjskiej w Estonii i na Łotwie. Do najgroźniejszych następstw wyżej wymienionych zjawisk dla bezpieczeństwa Polski można zaliczyć:

- Możliwość umiędzynarodowienia konfliktów na terenie byłej Jugosławii poprzez włączenie się w pierwszej kolejności państw sąsiednich, w których zamieszkują mniejszości narodowe bezpośrednio zaangażowane w walce, następnie państw islamskich, solidaryzujących się ze stronami mocarstw dążących do zażegnania sporów, jednocześnie pragnących osiągnąć własne cele, w tym Polski, jako kraju członka NATO;

- Masowy napływ ludności obcych narodowości, w tym także biedoty i marginesu społecznego, co będzie sprzyjać przestępczości zorganizowanej na skalę międzynarodową. Skupiska emigracyjne są kontrolowane przez zorganizowane grupy przestępcze, przeważnie tej samej narodowości. W każdej chwili może wzrosnąć zagrożenie falą terroryzmu ze strony tych organizacji, co może stać się poważnym problemem politycznym. Istnieją uzasadnione podejrzenia, że obywatele państw azjatyckich i Dalekiego Wschodu są prawdopodobnie w znacznej mierze członkami międzynarodowych grup przestępczych. Handel jest często połączony z nielegalnym transferem dewiz i tzw. praniem brudnych pieniędzy;

- Ekspansja cerkwi prawosławnej na terenie Białorusi, Rosji i Ukrainy na nowe obszary, co będzie rodzić nowe konflikty religijne, w które może być wciągnięta mniejszość Polska na tych terenach;

- Zaostrzenie się kryzysu społeczno-gospodarczego na Białorusi, w Rosji i na Ukrainie, gwałtowny wzrost bezrobocia oraz masowa migracja ludności na zachód, przede wszystkim do Polski;

- Wzrost ekstremizmów w działaniach mniejszości narodowych ww. państw, co wywoła eskalację żądań w sprawie przyłączenia do macierzystych krajów.

3.2.3. Proliferacja BMR - zagrożenia dla Polski

W okresie ostatnich lat wzrastają międzynarodowe obawy zagrożenia pokoju światowego na skutek proliferacji BMR, tak ze strony państw posiadających, jak i prowadzących prace nad produkcją tego typu uzbrojenia.

Na początku problem proliferacji odnosił się tylko do broni jądrowej oraz urządzeń i technologii pozwalających na jej produkcję. Obecnie obejmuje inne typy uzbrojenia, w tym biologicznego i chemicznego, jak i środków ich przenoszenia oraz wszelkie typy urządzeń, komponentów i technologii służących do ich rozwoju i budowy.

Mówiąc o proliferacji mamy głównie na myśli państwa Trzeciego Świata, gdzie w okresie ostatnich lat prowadzone są programy rozwoju lub dąży się do uzyskania dostępu do BMR (załącznik 20).

Analiza ewolucji ww. zjawiska od początku lat 80-tych wskazuje, iż główne państwa zainteresowane dostępem do BMR znajdują się na Bliskim i Dalekim Wschodzie, Azji Środkowej i Południowej Ameryce. Państwa te, mimo międzynarodowych zabiegów, zainteresowane są kontynuacją tego procesu. Sytuacja w zakresie proliferacji ulega z roku na rok pogorszeniu z uwagi na otwartą lub skrytą pomoc innych państw w dostępie do niezbędnych technologii oraz możliwości zdobycia niezbędnych komponentów na rynku ze względu na ich podwójne przeznaczenie.

Do państw poszukujących dostępu do technologii BMR można zaliczyć: Iran, Syrię, Irak, Libię. Większość z tych państw rozwija programy produkcji broni jądrowej, są one w niektórych przypadkach znacznie zaawansowane. Różnią się jednak stopniem autonomii w zakresie ich rozwoju i produkcji, wielkością zgromadzonej broni i posiadanymi środkami przenoszenia.

Iran - jest państwem zajmującym czołowe miejsce w proliferacji BMR. Realizuje programy budowy broni jądrowej, chemicznej, biologicznej i środków jej przenoszenia. W zakresie programów jądrowych poszukuje możliwości dostępu do technologii i urządzeń oraz szkoli personel w ośrodkach zagranicznych celem uzyskania pełnej autonomii w produkcji energii i paliwa jądrowego. Jeżeli uzyska takie możliwości produkcja broni jądrowej będzie tylko kwestią czasu.

Iran posiada duże ilości środków chemicznych, zamierza uzyskać niezależność w produkcji preparatów neurotoksycznych. Dysponuje wszelkimi możliwościami w zakresie produkcji broni biologicznej (wyspecjalizowanym personelem, technologią i urządzeniami) oraz wykorzystania jej w przyszłości do celów militarnych.

W zakresie środków przenoszenia Iran dąży do uzyskania możliwości użycia BMR na szczeblu strategicznym, głównie poprzez zwiększenie zasięgu wykorzystania. Posiada rakiety balistyczne (o zasięgu ok. 500 km), które może samodzielnie produkować oraz rozwija programy innych typów pocisków raketowych, głównie dzięki pomocy Rosji i Korei Północnej. W krótkim okresie zasięg ich może zwiększyć do 1000 km, a w przeciągu 5-10 lat do ok. 2000 km.

Iran utrzymuje ścisłą współpracę z Syrią i Libią w zakresie finansowania programów budowy rakiet.

Syria - realizuje zaawansowany program produkcji broni chemicznej, w tym środków neurotoksycznych. Posiada rakiety do ich przenoszenia o zasięgu do 500 km oraz współpracuje z Iranem przy budowie rakiet o zasięgu do 1000 km.

Irak - posiadał zaawansowane programy rozwoju broni chemicznej, biologicznej oraz rakiet balistycznych. Był bliski urzeczywistnienia programów budowy broni jądrowej. Nadal posiada wyspecjalizowany personel, aktualnie pracujący w Sudanie i Libii, oraz instalacje (określane jako podwójnego przeznaczenia) umożliwiające wznowienie w krótkim czasie programów wojskowych.

Libia - dąży do posiadania wszystkich rodzajów BMR, jednak ze względu na wszelkiego rodzaju trudności skupia główny wysiłek na produkcji broni chemicznej i środków jej przenoszenia. Wyprodukowała i magazynuje duże ilości środków chemicznych. Posiada rakiety o zasięgu do 300 km i dąży do ich modernizacji, a także możliwości samodzielnej ich budowy.

Algieria - rozwija cywilne programy jądrowe w zakresie nieuzasadnionym i przewyższającym realne możliwości i potrzeby.

Indie i Pakistan - od wielu dziesięcioleci rywalizując o prymat w regionie, rozwinęły technologie produkcji wszystkich rodzajów BMR oraz środ-

ków jej przenoszenia. Indie są w stanie produkować ją samodzielnie, Pakistan natomiast korzysta z pomocy Chin.

Korea Północna - posiada broń chemiczną i biologiczną, a w zakresie broni jądrowej przynajmniej niezbędne komponenty do jej produkcji. Od początku lat osiemdziesiątych jest głównym dostawcą urządzeń i technologii do badań i produkcji BMR, raket balistycznych, komponentów z nimi związanych. Współpracuje z Iranem, Syrią, Libią, Egiptem i Pakistanem. Dzięki kooperacji Iran i Syria mogą aktualnie samodzielnie produkować koreańskie rakiety.

Chiny - w ostatnich latach utrzymują ścisłą współpracę z Iranem, Syrią, Arabią Saudyjską i Pakistanem, dostarczając rakiety, komponenty i pomoc techniczną dla ich rozwoju oraz pomoc w realizacji programów jądrowych Iranu i Pakistanu.

Egipt - jest w posiadaniu środków chemicznych i raket o zasięgu do 500 km.

Arabia Saudyjska - dysponuje raketami o zasięgu do 3000 km.

Sudan - posiada instalacje do produkcji środków chemicznych.

Wymienione powyżej państwa, choć dysponują poważnymi zasobami BMR, nie stanowią w chwili obecnej nawet pośredniego zagrożenia dla terytorium Polski. Jednak niemal bez przerwy polskie siły zbrojne wykonują zadania poza obszarem własnego terytorium. Mogą to być misje pokojowe organizowane pod flagą ONZ lub innych organizacji o charakterze międzynarodowym (OBWE, UZE, UE). Z chwilą integracji z NATO mogą one realizować wspólne zadania obronne w całym obszarze odpowiedzialności sojuszu. W każdym z tych działań będą bezpośrednio lub pośrednio narażone na uderzenia i skutki rażącego działania broni jądrowej (reaktorowych skażeń promieniotwórczych), broni chemicznej (toksycznych środków przemysłowych) i biologicznej (lokalnych epidemii). Szczególnie silne zagrożenie będzie występować w razie pełnienia misji w państwach wyżej wymienionych samodzielnie dysponujących bronią masowego rażenia lub w ich pobliżu. Dla wojsk NATO największe zagrożenie w tym względzie stwarzać mogą państwa Północnej Afryki i Bliskiego Wschodu.

W bezpośrednim sąsiedztwie z Polską pełnym arsenałem broni masowego rażenia dysponuje **Rosja**, która po rozpadzie ZSRR i wycofaniu głowic jądrowych z Białorusi, Kazachstanu i Ukrainy, stała się jedynym dysponentem radzieckiego arsenału jądrowego.

Zjawiskiem, które może stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski jest kontrolowana i niekontrolowana proliferacja BMR z terenów Rosji. Rosja bowiem w dużym stopniu współpracuje z Iranem w realizacji programów jądrowych i raketowych. Oficjalne źródła w okresie ostatnich lat potwierdzają jedynie współpracę w realizacji programów jądrowych na potrzeby cywilne. Jednakże jest ona bardzo szeroka i obejmuje szkolenie personelu w ośrodkach na terenie Rosji, dostawy urządzeń i budowę niezbędnych instalacji i obiektów.

Również w zakresie środków przenoszenia Rosja oficjalnie neguje współpracę z Iranem. Faktem jest jednak, iż niektóre z instytucji i zakładów rosyjskich utrzymują kontakty z przemysłem zbrojeniowym Iranu. Istnieją obawy uzyskania możliwości przez Iran produkcji rakiet o zasięgu do 2000 km.

Jednym z najważniejszych problemów, który może stanowić zagrożenie dla Polski jest stan obiektów energetyki jądrowej na terenie Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy (załącznik 21). Sektor ten jest niebezpiecznie niedoinwestowany. Brakuje środków nawet na rutynowe prace remontowe. Opóźnienia w wypłatach dla pracowników odpowiadających za bezpieczeństwo operacyjne, przerwy w dostawach energii elektrycznej itd. powodują ograniczenia pracy systemów alarmowania i zabezpieczenia obiektów. Wzrasta niebezpieczeństwo kradzieży materiałów rozszczepialnych. Wiele instytucji, szczególnie w Rosji, jest zmuszonych do poszukiwania kontaktów nieoficjalnych, włącznie z zawieraniem kontraktów z państwami rozwijającymi własną energię i programy broni jądrowej⁵³. Kryzysy finansowe powodują dodatkowo wzrost zagrożenia⁵⁴ poprzez wywóz i sprzedaż technologii do innych

---

⁵³ Nieoficjalnie mówi się, że Rosja planuje zwiększenie eksportu paliwa jądrowego i przetworzonych materiałów rozszczepialnych. Ich wartość w 2000 roku ma osiągnąć ok. 3,5 mld USD rocznie. Wejście na międzynarodowe rynki ma na celu zmniejszenie zasobów rozszczepialnych, co poprawi ich warunki przechowywania.

⁵⁴ 12 stycznia 1999 roku Stany Zjednoczone nałożyły sankcje na trzy rosyjskie instytucje naukowe, które pomagają - ich zdaniem - Iranowi w jego programach jądrowych. Sankcje nałożono na Uniwersytet Technologii Chemicznej im. Mendelejewa, Instytut Naukowo-Badawczy i Konstrukcyjny Energotechniki oraz Moskiewski Instytut Lotniczy.

państw lub odpłatne udostępnienie materiałów rozszczepialnych dla terrorystów. Atomowa współpraca Rosji z Iranem, oficjalnie w dziedzinie pokojowego wykorzystania energii atomowej obejmuje m.in. konstrukcję reaktorów atomowych, technologię produkcji wzbogacania grafitu itp. Istnieją obawy, że Iran wykorzystuje współpracę jako „przykrywkę” dla uzyskania rosyjskiej technologii jądrowej⁵⁵. Uzasadnione zaniepokojenie budzi także sprawność systemów kierowania i kontroli uzbrojeniem jądrowym. Ich stale pogarszający się stan techniczny wielokrotnie powodował, iż broń ta była bez faktycznej przyczyny stawiana w wyższe stany gotowości bojowej. Niepełna obsada etatowa wymusza również, na okres ćwiczeń z udziałem mobilnych systemów raketowych, czasowe oddelegowanie do jednostek strategicznych sił jądrowych, żołnierzy z innych rodzajów sił zbrojnych. Zły stan techniczny systemu kierowania i kontroli broni jądrowej w przyszłości może być przyczyną kolejnych przypadków nieuzasadnionego stawiania strategicznych pocisków balistycznych z głowicami jądrowymi w wyższe stany gotowości bojowej⁵⁶.

Na Ukrainie obecnie pracuje 16 reaktorów atomowych w 5 elektrowniach. Żadna z nich nie posiada możliwości pełnego przetwarzania odpadów. Nierozwiązanym pozostaje kwestia składowania wypracowanego paliwa jądrowego. Składowiska odpadów radioaktywnych są bowiem wykorzystywane w niewłaściwy sposób, co zwiększa ryzyko skażenia promieniotwórczego. Na Ukrainie wprawdzie istnieje 6 regionalnych przedsiębiorstw zrzeszonych w państwowym programie zarządzania odpadami radioaktywnymi „Radon”. Zajmują się one składowaniem odpadów pochodzących ze wszystkich gałęzi przemysłu (za wyjątkiem elektrowni atomowych). Przedsiębiorstwa te również nie posiadają możliwości ich pełnego przetwarzania.

---

⁵⁵ W irańskim programie rozwoju broni jądrowej trwają przygotowania do budowy kolejnych trzech reaktorów jądrowych w m. Busheher, biologicznej, chemicznej i raketowej przy współpracy z Rosją. Uczestniczy w nich około 10 tys. Rosyjskich ekspertów i pracowników naukowo-badawczych.

⁵⁶ W celu sprawdzenia funkcjonowania struktur dowodzenia sił jądrowych, systemu alarmowania i systemów zabezpieczenia obiektów stacjonowania strategicznej broni jądrowej są przeprowadzane regularne ćwiczenia dowódczo-sztabowe SSSJ na szczeblu operacyjno-strategicznym. Jednak w związku z niedostatkiem środków finansowych ćwiczenia te odbywają się głównie z wykorzystaniem mniej kosztownych metod, jak np. symulacja komputerowa lub przyjmują charakter wyłącznie sztabowy.

Ukraina rozważa budowę czasowych miejsc składowania we wszystkich swoich elektrowniach atomowych. Koszt budowy tego typu składowisk przekracza jednak możliwości finansowe państwa i inwestycje odwołują się.

Problemem nie rozwiązany w dalszym ciągu pozostaje stan urządzeń i zabezpieczeń elektrowni atomowej w Czarnobylu. W 30 km strefie wokół elektrowni przechowywane są duże ilości materiałów radioaktywnych w składowiskach nie przystosowanych do tego celu.

Do najczęstszych nieprawidłowości związanych z funkcjonowaniem elektrowni atomowych w Rosji, na Ukrainie i Litwie należą:

- słabe przygotowanie personelu do przeprowadzania prac naprawczych oraz udziału w procesie monitorowania i zwalczania zagrożeń skażeniem radioaktywnym;
- niedostateczna kontrola organów nadrzędnych nad przeprowadzanymi pracami naprawczo-remontowymi;
- brak procedur kontroli systemu bezpieczeństwa elektrowni;
- brak zgodności elementów systemów bezpieczeństwa z wymogami dokumentacji technicznej;
- eksploatawanie urządzeń o przekroczonym resursie;
- nieprzestrzeganie wymaganych procedur, przepisów i norm bezpieczeństwa związanych z funkcjonowaniem elektrowni oraz monitorowaniem skażeń radioaktywnych.

Coraz częściej dochodzi do przypadków wyłączenia automatycznego systemu zabezpieczenia bloków atomowych (reaktorów) wynikających z braku stabilności częstotliwości prądu. Wymusza to przechodzenie na reżim ręcznego kierowania energetycznymi blokami atomowymi. Analogiczne działania doprowadziły do katastrofy w Czarnobylu.

Obecna sytuacja ekonomiczna Rosji, Ukrainy i Litwy oraz trwający kryzys finansowy w znaczący sposób zmniejszają możliwości wymienionych państw w zakresie przeciwdziałania niekorzystnym zjawiskom i tendencjom. Mimo znaczącej pomocy ze strony USA⁵⁷ na budowę na terytorium wyżej

---

⁵⁷ Obecnie większą część odpadów z elektrowni atomowej w Zaporozżu (wynoszących od 120 do 200 ton) utylizowano w Krasnojarsku. Budowę obiektów składowania odpadów jądrowych, finansowaną w dużej części przez USA, rozpoczęto w Zaporozżu w 1994 r. Ocenia się, że nowe obiekty będą w stanie pomieścić 650 ton odpadów w ciągu 50 lat.

wymienionych państw miejsc składowania zużytego paliwa jądrowego według technologii amerykańskiej nie można w najbliższym czasie oczekiwać znaczącego polepszenia sytuacji. Rozwiązaniem problemu mogłoby być wyłączenie pracujących bloków, jednak ze względu na duży udział elektrowni jądrowych w produkcji energii elektrycznej jest to niemożliwe (obecnie prawie 50% energii elektrycznej dostarczają w tych państwach siłownie jądrowe)⁵⁸. Z drugiej strony wybudowanie np. na Ukrainie składowisk, nawet bezpiecznych sprawi, że od 2000 r. kraj ten stanie się miejscem największego składowania materiałów radioaktywnych.

Szczególnym zagrożeniem dla Polski są zatopione bojowe środki trujące (BST) w Morzu Bałtyckim.

W latach 1945-1948 zatopiono w różnych rejonach Morza Bałtyckiego ogromne ilości amunicji konwencjonalnej, pocisków gazowych oraz gazów parzących w pojemnikach metalowych. Zrzutów do morza dokonywały niemieckie wojska, na krótko przed zakończeniem wojny. Prawdopodobnymi rejonami zalegania BST w morzu są obszary wschodniej części Głębi Bornholmskiej, na południe od Małego Bełtu oraz na północny wschód od Gotlandii i w cieśninie Skagerrak (załącznik 22). W rzeczywistości jednak, za rejon występowania amunicji należy uznać całą południową część Bałtyku, gdyż ze względu na niedoskonałość sprzętu nawigacyjnego obszary zatopień nie zawsze precyzyjnie określano. Amunicję topiono już podczas transportu, a ta, która znajdowała się w drewnianych skrzyniach utrzymywała się na powierzchni morza i dryfowała na znaczne odległości.

Zgodnie z danymi, w rejonie Bornholmu i Gotlandii zatopione jest od 36 000 do 50 000 ton amunicji zawierającej BST. Różnica 14 000 ton wynika z rozbieżności danych źródłowych (raportów i relacji ustnych świadków uczestniczących w zrzutach). W rejonie Gotlandii zatopiono około 1500-2000 ton amunicji, pozostała część w rejonie Bornholmu. BST zawarte były głównie w pociskach artyleryjskich i bombach lotniczych o wadze 50, 250 i 600 kg,

---

⁵⁸ Np. pod względem ilości urządzeń jądrowych Ukraina zajmuje 5 miejsce w Europie i 8 na świecie. Elektrownia atomowa w Zaporozu jest największą elektrownią w Europie. W 1997 roku elektrownie atomowe na Ukrainie wyprodukowały 79 432 mln kWh energii elektrycznej, co stanowiło 44,9% całej energii elektrycznej wyprodukowanej na Ukrainie.

z których tylko niektóre nie miały zapalników⁵⁹. Przyjmując, że około 10% masy zatopionej amunicji stanowiły BST, minimalna ilość gazów mieści się w granicach 3500-5000 ton. Dane pochodzące z innych źródeł stan BST do masy całkowitej oceniają na 60%.

Do zatopionych w Bałtyku BST można zaliczyć:

- iperyt,
- adamsyt,
- cyjanodifenyloarsynę,
- chloroacetofenon,
- chloropikrynę,
- fosgen,
- difosgen,
- związki z grupą cyjankową.

Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że substancje te nadal zachowują swoje właściwości związków fizjologicznie czynnych i mogą być groźne przy ich wydobyciu. Przewiduje się, że zatopiona amunicja chemiczna znajduje się w następującym stanie:

1. Pociski artyleryjskie, które były umieszczone w pojemnikach zatopionych w mule, znajdują się nadal w nienaruszonym stanie.

2. Pociski artyleryjskie dużego kalibru, wystawione na oddziaływanie środowiska morskiego posiadają kilkumilimetrowe wżery (te o grubej skorupie, nie zdążyły jeszcze skorodować całkowicie).

3. Pociski małokalibrowe, na które bezpośrednio oddziaływała woda morska skorodowały w całości.

4. Cienkościenne skorupy bomb i pojemników (kontenerów i beczek), które leżały na twardym dnie i były wystawione na oddziaływanie wody, są przardzewiałe i nie zawierają już bojowych środków chemicznych.

Według ocen specjalistów nie istnieje bezpieczny dla ludzi i biocenozy morskiej sposób likwidacji zdeponowanych na dnie Bałtyku bojowych środków trujących. Są rozważane jednak trzy sposoby ich likwidacji:

---

⁵⁹ Szerzej: K. Korzeniewski, *Bojowe środki trujące i materiały wybuchowe na dnie południowego Bałtyku*. „Materiały z sympozjum naukowego 22 kwietnia 1997r.”. Gdynia 1998, s. 16.

1. Podjęcie z dna zatopionych przed prawie pięćdziesięcioma laty BST, ich rozbrojenie i dezaktywacja na lądzie (sposób jest bardzo niebezpieczny ze względu na trudności techniczne i zagrożenie nurków przy wydobywaniu uzbrojonych w detonatory skorodowanych ładunków zawierających BST na pokład statku, konieczność rozładunku w porcie i dostarczenie do wojskowych obiektów w głębi łądu, w celu inaktywacji substancji trujących).

2. Wydobywanie BST, rozbrojenie, zalanie betonem (czynności te można wykonać na statku), przetransportowanie np. na głębię atlantycką i powtórne zatopienie (przetransportowanie ładunków na głębię atlantycką i ponowne zatopienie jest w świetle obowiązujących dzisiaj konwencji międzynarodowych zabronione).

3. Pozostawienie zatopionego ładunku z BST w miejscu dotychczasowym, pod warstwą osiadłego mułu (przy dokładnym naniesieniu tych miejsc na mapy nawigacyjne).

Na obszarze polskiej strefy ekonomicznej Bałtyku znajduje się kilkanaście miejsc, w których wyłowiono amunicję chemiczną, przy czym wiadomo, że wiele takich wypadków nie było w Polsce w ogóle rejestrowanych.

Ocena niebezpieczeństw wynikających z zatopienia amunicji chemicznej na dnie Bałtyku musi zakładać jej obecność w różnych strefach dna na całej południowej części Morza Bałtyckiego. Przeważa opinia, że znaczna jej część skorodowała, a szkodliwe związki chemiczne uległy hydrolizie do form nietoksycznych lub mało toksycznych. Jednak w niektórych ocenach pojawiają się opinie, że zaczyna się zbliżać okres kiedy powłoki metalowe zatopionej amunicji zaczną tracić swą szczelność, co będzie prowadzić do intensywnego wyzwalania szkodliwych związków chemicznych.

Nie można wykluczyć samoistnego wyrzucenia przedmiotu zawierającego BST na brzeg morski, jeżeli został on pozostawiony w strefie płytkowodnej. Niebezpieczeństwo będzie zależało od dalszego zachowania się osób mających kontakt ze znalezionym przedmiotem. W przypadku wydobywania pojemników zawierających BST w postaci płynnej na powierzchni morza, po ich rozszczelnieniu istnieje ewentualność odzyskania normalnych zdolności gazu bojowego tj. rażenia masowego, a skutki zależą będą od temperatury powietrza oraz kierunku i siły wiatru. Nie można wykluczyć, że świadome lub nieświadome działania mogą spowodować katastrofę.

Obecnie nie jesteśmy w stanie określić rzeczywistego zagrożenia jakie stanowi dla ludzi i środowiska morskiego obecność BST w morzu. Amunicja zatopiona w Morzu Bałtyckim stwarza potencjalne niebezpieczeństwo dla środowiska. Skala tego zagrożenia jest trudna do dokładnego oszacowania. Podjęta międzynarodowa współpraca w celu naukowej oceny sytuacji powinna przyczynić się do rozwiązania problemu⁶⁰.

*

W sferze proliferacji broni jądrowej można najogólniej wyodrębnić zagrożenia wynikające z faktu istnienia następujących zjawisk:

1. Niekontrolowanego rozprzestrzeniania się broni jądrowej, kontynuowania prac nad jej udoskonaleniem, (zwłaszcza w KRLD, Indiach, Pakistanie, Iraku, Iranie, itd.);

2. Nielegalnej sprzedaży i rozpowszechniania technologii, wykorzystywanych w przemyśle energetycznym i wojskowym przez Rosję, Chiny i KRLD;

3. Prac mających na celu zwiększanie zasięgu środków przenoszenia ładunków jądrowych będących w posiadaniu KRLD, Iranu, Iraku itp.;

4. Niedoskonałości lub braku mechanizmów kontroli materiałów rozszczepialnych pozyskiwanych w wyniku unieszkodliwiania głowic jądrowych w Rosji;

5. Możliwości wykorzystania przez ugrupowania terrorystyczne ładunków skonstruowanych z materiałów rozszczepialnych pozyskanych drogą nielegalną jako środka uderzeniowego;

6. Wyjątkowo złego stanu urządzeń w elektrowniach jądrowych Rosji, Ukrainy, Białorusi i Litwy.

Zagrożenie dla Polski:

1. Możliwość znalezienia się jednostek wojska polskiego realizujących zadania poza granicami kraju w strefach zagrożonych użyciem BMR przez

---

⁶⁰ Ta współpraca obejmuje następujące problemy: dokładne określenie obszarów zatopień na miejscu i przy użyciu materiałów archiwalnych, powtarzanie badań w zlokalizowanych rejonach w celu określenia ewentualnych przemieszczeń BST, badanie zagrożeń, w tym bioakumulacji z genetycznymi konsekwencjami. Wszystkie zainteresowane kraje podejmują działania mające na celu: wybranie odpowiednich metod monitoringu, oznaczenie miejsc zatopień i przygotowanie rybaków do działania w przypadku wyłowienia amunicji lub środka trującego, oprawowanie i ocenę możliwości działań zapobiegawczych.

wcześniej wymienione państwa Afryki Północnej i Azji Południowej oraz ewentualne bezpośrednie użycie tej broni przeciw nim.

2. Ewentualne następstwa awarii urządzeń energetyki jądrowej na terenie Rosji, Ukrainy i Litwy.

3. Możliwość przedostania się na terytorium Polski materiałów rozszczepialnych, odpadów radioaktywnych lub przedmiotów skażonych głównie z terytorium Ukrainy i Rosji.

4. Bojowe środki chemiczne zatopione w Morzu Bałtyckim.

5. Możliwe próby wykorzystania BMR przeciwko placówkom państw obcych na terenie naszego kraju.

3.2.4. Terroryzm międzynarodowy i zorganizowana przestępczość - zagrożenia dla Polski

Jednym z najpoważniejszych zagrożeń bezpieczeństwa międzynarodowego w końcu dwudziestego wieku jest terroryzm i wiążąca się z nim zorganizowana przestępczość. W ostatnich latach wzrasta liczba ugrupowań, które dla realizacji swoich politycznych, ideologicznych i religijnych celów, jako narzędzia walki używają terroryzmu, który *jest zaplanowaną formą użycia przemocy lub groźbą użycia przemocy wywołującą strach wśród ludności cywilnej, która ma na celu wymuszenie lub zastraszenie rządów, społeczeństw lub jednostek dla osiągnięcia określonych celów*⁶¹.

Terroryzm stał się fenomenem światowym, zjawiskiem, które na większą skalę pojawiło się stosunkowo niedawno bo w latach sześćdziesiątych, lecz zaprzęta umysły politykom, bowiem jest niezwykle groźny w swej naturze.

Terroryzm nie jest zwyczajną wojną. Jest wojną psychologiczną i ma na celu wymuszanie określonych koncepcji, wywieranie wpływu na całe społeczeństwa, opinię publiczną i ludzi rządzących oraz przekazywanie sygnałów, iż żądania grup terrorystycznych nie mogą, podobnie jak i one same, być ignorowane. Powoduje on chaos, a ewentualne działania odwetowe prowadzą do eskalacji konfliktu. Doświadczenia wskazują, że kilka przypadków aktów terroryzmu może zmienić nawet bieg wydarzeń politycznych.

---

⁶¹ P. Piątkowski, *Terroryzm: nowe wezwanie dla bezpieczeństwa*. Warszawa 1996, s. 7.

Nieodłącznym elementem terroryzmu końca lat 90. jest transnarodowa przestępczość zorganizowana. Zjawisko to jest aż tak niepokojące, ponieważ organizacje przestępcze mają możliwość gromadzenia nadzwyczajnej siły i bogactwa, które może konkurować, a w niektórych przypadkach nawet przekracza wartość majątku rządowego. Przykładem tego jest fortuna najbardziej poszukiwanego człowieka na świecie Osama Bin Laden, który kieruje siatką terrorystyczną i udziela pomocy odwołującym się do islamu grupom terrorystycznym w Algierii, Egipcie, Jemenie, Sudanie, Libanie, i na Filipinach. Prowadzi on działalność gospodarczą na Filipinach, finansuje terrorystyczną organizację ABU SAYYAF i inne organizacje muzułmańskie.

Międzynarodowe organizacje przestępcze sterują działalnością z bezpiecznych baz, zatrudniając specjalistów od ukrywania, transferu i legalizowania pieniędzy pochodzących z nielegalnej działalności. Terroryci są niezwykle mobilni. Coraz częściej znajdują schronienie oraz nowych członków w międzynarodowych obozach dla emigrantów. Napływ do niektórych państw bardzo dużej liczby nielegalnych imigrantów, narastająca ich frustracja polityczna znajdują upust w akcjach terrorystycznych, co stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa tych państw. Imigranci są werbowani do organizacji przestępczych już w momencie przerzutu przez granice. Sam przerzut ludzi zapewnia przestępczości zorganizowanej duże zyski oraz jest źródłem naboru nowych członków. Duża liczba nielegalnych imigrantów znajduje się na Białorusi, są to pojedyncze osoby lub całe rodziny z Afganistanu, Pakistanu, Chin, Iranu, i niektórych rejonów Afryki.

W nowych warunkach coraz częściej zawierane są sojusze pomiędzy transnarodowymi organizacjami przestępczymi w celu współpracy z potencjalnymi rywalami i unikania konfliktów.

Szczególnie czułym miejscem penetracji przestępczości zorganizowanej stają się systemy informacyjne państw postprzemysłowych. Zagrożenie dla bezpieczeństwa jest tym większe, że jedna osoba o odpowiedniej wiedzy informatycznej włączona w struktury przestępcze może dokonać sparaliżowania systemów, które wspomagają chociażby transakcje finansowe czy instrumenty egzekwowania prawa jednego czy kilku państw.

Innym problemem, który jest ściśle powiązany z wcześniej opisanymi licznymi konfliktami regionalnymi, staje się handel bronią. Powiązania między walczącymi stronami i organizacjami przestępczymi dają im obustronne korzyści. Zależności pomiędzy wojną a przestępczością są istotnym elementem współczesnego terroryzmu. Istnieją dowody potwierdzające działalność weteranów wojny w Afganistanie i żołnierzy czeczeńskich w strukturach mafii przestępczych.

Wymienione powyżej fakty mają miejsce także w Polsce. Wraz ze wzrostem aktywności organizacji o charakterze mafijnym, wywodzących się z terenów byłego ZSRR, i przenikaniem ich na terytorium Polski, w coraz większym stopniu obywatele państw WNP dopuszczają się przestępstw przeciw obywatelom i urzędom naszego kraju. Niepokoić może łączenie się przestępców polskich i rosyjskich w trwałe grupy przestępcze. Przejawy zorganizowanej przestępczości nie tylko zagrażają życiu pojedynczych obywateli, polityków i biznesmenów, ale także mogą stanowić potencjalne zagrożenie dla funkcjonowania niektórych struktur państwowych i stabilności społecznej.

W ostatnich latach prawdziwym problemem stał się jednak terroryzm międzynarodowy, za który uważa się *akty terroru, które mają międzynarodowe konsekwencje: incydenty, w których terroryści dokonują ataków za granicą; wybierają ofiary swoich działań z powodu ich powiązań z obcym państwem (dyplomaci, przedstawiciele firm i korporacji, samoloty i statki pasażerskie obcej bandery itp.)*⁶² Terroryzm międzynarodowy stał się poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa światowego. Akty terrorystyczne doprowadziły do wzrostu napięć w stosunkach bilateralnych, prowokowały uderzenia odwetowe ze strony poszkodowanych, były przyczyną kryzysów i konfliktów (także militarnych) między państwami (załącznik 23).

Wraz z rozprzestrzenieniem się terroryzmu międzynarodowego zwiększa się groźba wykorzystania w tych działaniach broni masowego rażenia bądź podobnie działających środków. Co jest tego dowodem?

Po pierwsze, świat po zimnej wojnie pełny jest różnego rodzaju grup ekstremistycznych, religijnych fanatyków i fundamentalistów, sekt a nawet

---

⁶² P. Piątkowski: *Terroryzm: nowe wezwanie dla bezpieczeństwa*. Warszawa 1996, s. 20.

pojedynczych szaleńców zdolnych do prowadzenia ataków wymierzonych w cywilizowany świat, a zwłaszcza USA i Zachód. Grupy te to potencjalni terroryści dysponujący coraz większym dostępem do broni masowego rażenia i wiedzą o jej konstrukcji. Szereg państw wspiera te działania, zapewniając terrorystom niezbędną infrastrukturę, wyposażenie i środki finansowe. Po drugie, każdy, posiadający dostęp do nowoczesnych technologii biochemicznych i wykształcenie naukowe, może wyprodukować środki chemiczne lub biologiczne w domowych warunkach, a następnie zatruć mieszkańców dowolnej aglomeracji. Materiały są dostępne w magazynach medycznych, bankach z zarazkami, laboratoriach uniwersyteckich, sklepach z nawozami sztucznymi, a nawet w aptekach. Problem nie polega na dostępności środków czy ich możliwościach, lecz na mentalności grupy i motywacjach psychologicznych.

Kierownictwo Ministerstwa Obrony USA uważa, że wcześniej czy później ugrupowania terrorystyczne użyją broni biologicznej, chemicznej czy jądrowej przeciwko USA lub amerykańskiemu obiektowi, znajdującym się poza granicami państwa. Istnieje jednak małe prawdopodobieństwo zastosowania przez grupy terrorystyczne zaawansowanych technicznie rodzajów broni, ponieważ większość terrorystów koncentruje się jednak na bardziej wyszukanych rodzajach broni konwencjonalnej. Jeżeli BMR będzie wykorzystana, to prawdopodobnie będą to środki chemiczne lub biologiczne, ponieważ są one łatwiejsze do wykorzystania, ukrycia i transportu. Nie trzeba wiele, wystarczy 100 kg węgla, by zarazić tym śmiertelnym wirusem od 100 tys. do 4 mln mieszkańców dużego miasta.

Zagrożenie związane z super terroryzmem nie będzie się prawdopodobnie wiązało z katastrofą na miarę Hiroshimy, ale przybierze formę masowej paniki wywołanej drobnym incydem z bronią ABC. Trzeba pamiętać, że w terroryzmie nie chodzi o zabijanie. Jest on formą wojny psychologicznej, w której zabicie niewielkiej liczby ludzi ma przekonać innych, że są następnymi w kolejce. Zamieszanie i histeria towarzyszące takim incydem może doprowadzić do ewakuacji całych dzielnic a nawet miast.

Jakkolwiek zagrożenie związane z super terroryzmem należy traktować poważnie, istotne jest uświadomienie opinii publicznej, że prawdopodobień-

stwo wielkiej katastrofy jest minimalne. Możliwość terrorystycznego ataku z masowym użyciem broni jądrowej, chemicznej czy biologicznej jest mało prawdopodobna. Nie ma dowodów na to, że era nowego terroryzmu nastawionego na unicestwienie maksymalnej liczby ludzi jest kwestią czasu. Większość terrorystów nie potrzebuje używać broni masowego rażenia do osiągnięcia swoich celów. Terroryci posiadają cele polityczne. Nie są oni ani szaleni, ani głupi, starają się uzyskać poparcie dla swoich działań i wykorzystać to do ich realizacji. Prawdą jest, że wzrasta zainteresowanie bronią chemiczną i biologiczną wśród terrorystów na całym świecie, jednak wielu znawców problemu podkreśla, że świat powinien poświęcić większą uwagę terroryzmowi konwencjonalnemu, a nie rozpętywać kampanii i budować w społeczeństwie obsesji na tle zagrożeń terrorystycznych z wykorzystaniem BMR.

Wojna z terroryzmem to wojna z „cieniami”. Nie można zidentyfikować sprawcy, nawet gdy jakaś organizacja przyznaje się do zamachu. Terroryci nie atakują twierdz nie do zdobycia, ich celami są ambasady, linie lotnicze, statki, obiekty użyteczności publicznej itd.

Jedno jest pewne, dopóki określone państwa wspierają terrorystów, dopóty mogą oni działać praktycznie bezkarnie. Dzięki tej pomocy bez problemów uzyskują paszporty, wize czy dostęp do poufnych informacji, korzystają z immunitetów dyplomatycznych, otwierają konta w bankach, zaopatrują się w broń i niezbędne materiały, a nawet włamują się do zastrzeżonych sieci komputerowych. Pojawia się tutaj problem, który wykracza poza sam terroryzm. Wrogowie USA i Zachodu na Środkowym Wschodzie wiedzą że ataki terrorystyczne nie zmieniają układu sił. Wymienione ośrodki pozostaną dominującymi potęgami militarnymi i gospodarczymi. Wydaje się, że ofensywa terrorystów jest tylko przygrywką do prawdziwej wojny. Prawdopodobny rozwój sytuacji został ostatnio przedstawiony przez zespół ekspertów pod kierownictwem byłego sekretarza obrony Donalda Rumsfelda⁶³. Uważa on, że w ciągu pięciu lat może nastąpić atak z użyciem pocisków rakietyowych dalekiego zasięgu i że zdolność agencji wywiadowczych do monitorowania tego zagrożenia ciągle maleje. Wiąże się to z faktem, że istniejące

---

⁶³ The Washington Post. 28.08. 1998.

i powstające potęgi atomowe mają coraz większe możliwości ukrycia swoich działań i zmylenia USA co do postępu prac.

Prawdziwym celem terrorystycznej wojny jest zdemoralizowanie i „zmiękczenie” Zachodu, zmuszenie go do swego rodzaju kapitulacji. Wojny tej nie wygra się bombardując fabryki rzekomo produkujące sarin, czy obozy, które mogą być bazami terrorystów.

Wojna z terroryzmem nie może się zakończyć i nie zakończy się, ponieważ jest to wojna z dużym liczebnie i niewidzialnym przeciwnikiem. Nie jest to państwo, którego armię można pokonać lub z którym można zawrzeć układy.

Wojna z terroryzmem może toczyć się bez końca. Nie może bowiem dojść do formalnego aktu kapitulacji, ponieważ nie istnieje państwo z wytyczonymi granicami, rządem, armią, które można pokonać i uznać walkę za zakończoną. W tej walce trudno będzie określić, czy odniosło się zwycięstwo. Zwycięstwem może być wyraźny spadek liczby aktów terroru.

Zagrożenia dla Polski:

1. W nowych warunkach, wraz z przystąpieniem Polski do NATO, celem ataków ugrupowań terrorystycznych wrogo nastawionych do USA i państw Europy Zachodniej mogą stać się:

- Polskie placówki dyplomatyczne, Polacy przebywający za granicą oraz żołnierze pełniący służbę w kontyngentach pokojowych ONZ lub OBWE;
- Placówki dyplomatyczne wyżej wymienionych państw na terenie naszego kraju.

2. Wraz ze wzrostem międzynarodowego znaczenia mafii powstałej na obszarze byłego ZSRR, tworzącej syndykaty oparte na więzach etnicznych i narodowych (np. czeczeńskich, azerskich, gruzińskich itp.) oraz przenikaniu ich na tereny Polski, może dochodzić do aktów terroryzmu o charakterze kryminalnym charakteryzującego się wykorzystaniem takich metod jak: użycie materiałów wybuchowych jako środków walki, broni palnej (w tym maszynowej), kidnaping, morderstwa, tortury, zastraszanie. Celem ww. działań przestępczych mogą być:

- Wymuszanie posłuszeństwa i współpracy na urzędnikach państwowych wysokiego szczebla;

- Brutalne załatwianie porachunków, likwidowanie „konkurencyjnych” grup przestępczych oraz walka o nowe strefy wpływów;
- Eskalacja przemocy wobec firm, instytucji, placówek handlowych, zastraszanie osób i demonstrowanie siły.

Polityczno-militarne zagrożenia bezpieczeństwa polski

1. Próby zamachu na ustrój konstytucyjny i suwerenność, integralność terytorialną i niepodległość państwową.
2. Zaostrzenie stosunków między Polską i krajami sąsiednimi, ingerencja w wewnętrzne sprawy ze strony innych państw.
3. Sprzeczności między NATO i Rosją, tworzenie zgrupowań wojsk i sprzętu w pobliżu granic Polski, naruszające istniejące stosunki sił.
4. Niestabilność wojskowo-polityczna i konflikty w państwach sąsiednich, masowe naruszenie praw obywateli polskich poza jej granicami.
5. Możliwość użycia BMR przeciwko Polsce.

Militarne aspekty zagrożeń bezpieczeństwa polski

W sferze:

1. Cywilizacyjno-kulturowej:

- Ekspansja informacyjna ze strony innych państw szczególnie skierowana przeciw strukturom odpowiedzialnym za bezpieczeństwo i obronność kraju;
- Terroryzm międzynarodowy, jego kontakty z ugrupowaniami w Polsce;
- Naruszanie praw i wolności człowieka w sąsiedztwie Polski, które może prowadzić do narastania napięć a nawet konfliktów zbrojnych;
- Proliferacja BMR i raketowych systemów jej przenoszenia.

2. Gospodarczo-ekonomicznej:

- Niemożność rozwiązania problemu surowcowego, finansowego i technologicznego w przemyśle zbrojeniowym, uzależnienie tego przemysłu od innych państw;
- Protekcjonizm, izolacja technologiczna, sankcje wobec Polski, szczególnie uderzające sektory gospodarcze związane z obronnością;

- Niekontrolowany odpływ poza granice zasobów materialnych i finansowych państwa powodujące utratę zdolności obronnych kraju;
- Opanowanie dziedzin gospodarki kraju o znaczeniu strategicznym dla obronności przez kapitał zagraniczny, głównie spekulacyjny;
- Działalność „szarej strefy”, kryminalizacja środowisk gospodarczych odpowiedzialnych za techniczne i technologiczne zabezpieczenie sektora obronnego.

3. Ekologicznej:

- Negatywne skutki katastrof ekologicznych w państwach ościennych;
- Rozmieszczenie na terytorium Polski produkcji zbrojeniowej w oparciu o szkodliwe technologie;
- Niekontrolowany wwóz na terytorium Polski niebezpiecznych środków, materiałów i technologii związanych z produkcją na cele wojskowe;
- Negatywne następstwa działalności obronnej i wojskowej na środowisko naturalne;
- Nieefektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, stosowanie na większą skalę szkodliwych ekologicznie technologii.

ZAKOŃCZENIE

Określanie i ocena zagrożeń nie pozostają przedsięwzięciami samymi w sobie. Są podstawą kształtowania polityki bezpieczeństwa państwa oraz strategii działania. Wychodząc z wniosków końcowych opracowania, można zadać sobie jeszcze pytanie: które z nich wymagają szczególnego zainteresowania i troski? Odpowiedź może być jedna: wszystkie, bowiem każdy z nich może prowadzić do osłabienia bezpieczeństwa kraju, ale trzeba pamiętać, że:

Jest jeden rodzaj zagrożeń, które są dla państwa najgroźniejsze - są to zagrożenia, które nie są możliwe do przewidzenia.

Przygotowanie się do przeciwstawienia takim zagrożeniom jest naprawdę niemożliwe. Biorąc pod uwagę rozwój cywilizacyjny, naturę współczesnych stosunków międzynarodowych trzeba być świadomym, że wyzwania, ryzyka i zagrożenia będzie przybywać. Dlatego poznawanie ich, określanie możliwego charakteru oraz innych parametrów nie może być czynnością jednorazową, musi być procesem, który powinien być kontynuowany w przyszłości. Aby przeciwdziałać negatywnym zjawiskom, trzeba co jakiś czas dokonać analizy aktualnej sytuacji, a wnioski i spostrzeżenia ująć w prognozach.

BIBLIOGRAFIA

1. Aron R.: *Pokój i wojna między narodami*. Warszawa 1997.
2. Balcerowicz B.: *Uniwersalne problemy strategii obronnej państwa średniej wielkości oraz ich odniesienia do obronności Polski*. Warszawa 1996.
3. Beaufre A.: *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*. Warszawa 1968.
4. *Bezpečnostní polityka České republiky*. Praha 1996.
5. Białyszewski H.: *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych*. Warszawa 1983.
6. Bobrow D. B., Halizak R., Zięba R. (redakcja naukowa): *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa 1997.
7. Bocheński A.: *Rozmyślenia o polityce polskiej*. Warszawa 1987.
8. Clausewitz C.: *O wojnie*. Lublin 1995.
9. Dahrendorf R.: *Europa regionów?* „Polityka” nr 49/1991.
10. Dahrendorf R.: *Nowoczesny konflikt społeczny*. Warszawa 1993.
11. Davies N.: *Europa*. Warszawa 1998.
12. Dworecki S.: *Od konfliktu do wojny*. Warszawa 1996.
13. *Encyklopedia Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych*. Warszawa 1976.
14. Feret S.: *Polska sztuka wojenna 1918 - 1939*. Warszawa 1972.
15. Fukuyama F.: *Koniec historii*. Poznań 1996.
16. Halizak E., Popiuk-Rysińska J.: *Państwo we współczesnych stosunkach międzynarodowych*. Warszawa 1995.
17. Hart B.L.: *Strategia. Działania pośrednie*. Warszawa 1959.
18. Hawking S.: *Przewidywanie przyszłości*. Warszawa 1996.
19. Hawrylyshyn B.: *Droga do przyszłości. Ku większej efektywności społeczeństw*. Warszawa 1990.
20. Heisbourg F.: *Wojny*. Warszawa 1998.
21. Hugh T.: *Europa*. Warszawa 1998.
22. Huntington S.P.: *Zderzenie cywilizacji*. Warszawa 1997.
23. Huntington S.P.: *Trzecia fala demokratyzacji*. Warszawa 1995.
24. Jomini H.: *Zarys sztuki wojennej*. Warszawa 1966.
25. Kennedy P.: *Mocarstwa świata*. Warszawa 1995.

26. Kilar E.: *Modele sytuacji konfliktowych*. Warszawa 1990.
27. Kisielewski T.A.: *Nowy konflikt globalny*. Warszawa 1993.
28. Kissinger H.: *Dyplomacja*. Warszawa 1994.
29. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku” przy prezydium PAN: *Świat przyszłości a Polska*. Warszawa 1995.
30. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku” przy prezydium PAN: *W perspektywie roku 2010*. Warszawa 1995.
31. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku” przy prezydium PAN: *Czy warto myśleć o przyszłości*. Warszawa 1996.
32. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku” przy prezydium PAN: *Przyszłość państwa a gospodarka*. Warszawa 1997.
33. Komitet prognoz „Polska w XXI wieku” przy prezydium PAN: *Trwałe wartości i zmienny świat*. Warszawa 1995.
34. Krejčí O.: *Mezinárodní politika*. Praha 1997.
35. Krzysztofek K.: *Uniwersalne i pluralistyczne wizje pokojowego świata*. Warszawa 1990.
36. Kukułka J.: *Problemy teorii stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1978.
37. Kukułka J.: *Polityka ekologiczna wspólnot europejskich*. Warszawa 1993.
38. Kuźniar R.: *Między polityką a strategią*. Warszawa 1994.
39. Lamentowicz W.: *Państwo współczesne*. Warszawa 1993.
40. Lępkowski W.: *Podstawy strategii wojskowej*. Warszawa 1993.
41. *Mała encyklopedia wojskowa*. MON, Warszawa 1971.
42. Multon W.: *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*. Warszawa 1997.
43. Naisbitt J.: *Megatrendy*. Poznań 1997.
44. Pawlak Z.: *O konfliktach*. Warszawa 1987.
45. Peccei A.: *Przyszłość jest w naszych rękach*. Warszawa 1987.
46. Sadler P.: *Zarządzanie w społeczeństwie postindustrialnym*. Kraków 1997.
47. Sartori G.: *Teoria demokracji*. Warszawa 1994.
48. Slessor J.: *Strategia zachodu*. Warszawa 1958.
49. *Słownik terminów w zakresie bezpieczeństwa narodowego*. Warszawa 1996.
50. *Słownik podstawowych terminów wojskowych*. Warszawa 1977.
51. Sokołowski W.D.: *Strategia wojenna*. Warszawa 1964.
52. Stacewicz J.: *Megatrendy a strategia i polityka rozwoju*. Warszawa 1996.

53. Stacewicz J.: *W kierunku alternatywnej wizji przyszłości*. Warszawa 1997.
54. Stańczyk J.: *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*. Warszawa 1996.
55. Stefanowicz J.: *Rzeczpospolitej pole bezpieczeństwa*. Warszawa 1993.
56. Stefanowicz J.: *Ład międzynarodowy. Doświadczenie i przyszłość*. Warszawa 1996.
57. Stefanowicz J., Grabowska-Lipińska (red.): *Racja stanu w dobie transformacji ładu europejskiego*. Warszawa 1995.
58. Suchodolski B.: *Trwałe wartości i zmienny świat*. Warszawa 1990.
59. Szczepański J.: *Polska wobec wyzwań przyszłości*. Warszawa 1989.
60. Targowski A.: *Dogonić czas*. Warszawa 1993.
61. Tibi B.: *Fundamentalizm religijny*. Warszawa 1997.
62. Toffler A.: *Szok przyszłości*. Warszawa 1972.
63. Toffler A.: *Trzecia fala*. Warszawa 1997.
64. Toffler A.H.: *Wojna i antywojna*. Warszawa 1997.
65. Uzycki J.: *Wojna konwencjonalna w Europie*. Warszawa 1989.
66. Waloszczyk K.: *Planeta nie tylko ludzi*. Warszawa 1997.
67. *Canadian Strategic Forecast 1998: World 2000: Conflict, Chaos or Civilization?* Toronto, Ontario 1998.
68. Zacher L.: *Globalne problemy współczesności*. Warszawa 1991.
69. Zubek J.: *Doktryny militarne*. Warszawa 1992.
70. Żuk A. (redakcja): *Konflikt i walka*. Lublin. 1996.

DEFINIOWANIE ZAGROŻEŃ

Zagrożenie - z jednej strony to pewien stan psychiczny lub świadomościowy wywołany postrzeganiem zjawisk, które subiektywnie ocenia się jako niekorzystne lub niebezpieczne, a z drugiej czynniki obiektywne powodujące stany niepewności i obaw.

S. Korycki: *System bezpieczeństwa Polski*. Warszawa 1994, s. 54.

Zagrożenie - to możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk.

R. Zięba: *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*. Cyt. w: D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba (red.): *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa 1997, s. 4.

Zagrożenie - sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Przyjmując za podstawę dziedziny, w których może wystąpić zagrożenie, wyróżnia się **zagrożenia militarne i niemilitarne**. Wśród zagrożeń niemilitarnych można z kolei wyróżnić **zagrożenie polityczne, zagrożenie gospodarcze, zagrożenie psychospołeczne, zagrożenie ekologiczne, zagrożenie wewnętrzne i inne**.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie bezpieczeństwa państwa - splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych - w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa państwa. Warszawa 1994, s. 61

Zagrożenie ekologiczne - rodzaj zagrożenia, w wyniku którego może nastąpić niebezpieczeństwo dla istot żywych, na skutek zmiany środowiska naturalnego.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie gospodarcze - stan, w którym państwo nie może się przeciwstawić takim oddziaływaniom zewnętrznym i wewnętrznym, które uniemożliwiają rozwój ekonomiczny zgodny z określonymi kierunkami i tempem, a przez to osłabiają potencjał gospodarczo-obronny.

Bezpieczeństwo gospodarcze. Opracowanie zbiorowe. Warszawa 1994.

Zagrożenie gospodarcze - rodzaj zagrożenia bezpieczeństwa, w wyniku którego może nastąpić osłabienie potencjału gospodarczego.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie militarne państwa - taki splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa, albo naruszenie bądź utrata jego suwerenności i integralności terytorialnej - w wyniku zastosowania wobec niego przemocy zbrojnej.

S. Dworecki: *Zagrożenie bezpieczeństwa państwa*. Warszawa 1994, s. 25.

Zagrożenie niemilitarne - część zagrożenia obejmująca taki splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju państwa, ewentualnie naruszenie jego suwerenności w wyniku zastosowania wobec niego przemocy niezbrojnej.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 89.

Zagrożenie polityczne - rodzaj zagrożenia w wyniku którego może zaistnieć sytuacja sprzyjająca naruszeniu interesów przyjętych za podstawowe.

Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa. Warszawa 1994, s. 32.

Zagrożenie polityczne - stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiających wypełnienie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 90.

Zagrożenie psychospołeczne - stan świadomości społeczeństwa objawiający się takim stopniem nasilenia negatywnych oddziaływań i zjawisk, w wyniku których zachwiane zostają egzystencjalne wartości oraz interesy narodu i państwa, a także istnieje możliwość obniżenia świadomości społeczeństwa.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 90.

Zagrożenie wewnętrzne (publiczne) - stan w państwie, który uniemożliwia organom władzy utrzymanie ładu i porządku publicznego oraz zachowania życia i mienia ludności, a także korzystanie z praw i swobód obywatelskich zagwarantowanych konstytucją i innymi przepisami prawa.

Bezpieczeństwo wewnętrzne. Opracowanie zbiorowe. Warszawa 1994.

Zagrożenie wewnętrzne - rodzaj zagrożenia, w wyniku którego powstaje prawdopodobieństwo zmniejszenia się zdolności organów władzy do utrzymania ładu i porządku publicznego w państwie.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 91.

Zagrożenie zewnętrzne - rodzaj zagrożenia, w wyniku którego zwiększone jest prawdopodobieństwo utraty lub ograniczenia suwerenności czy też integralności terytorialnej państwa, źródłem tego zagrożenia jest inne państwo (najczęściej ościenne).

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. Warszawa 1996, s. 91.

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Polityczne- powstające w wyniku planowego i zorganizowanego manipulowania koncepcjami ideologiczno-organizacyjnymi celem obalenia legalnej władzy i ustanowienia niedemokratycznymi metodami-władzy, która może podjąć działania sprzeczne z polską racją stanu

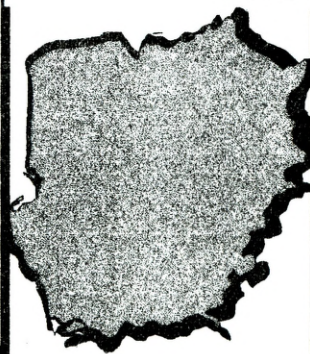
Militarne- występujące zawsze wtedy, gdy cele polityki państwa są sprzeczne z celami polityki innych państw, a rozstrzygnięcie jest możliwe tylko metodami walki zbrojnej. Celem oddziaływania militarnego może być fizyczne zniszczenie RP do oddania we władanie przeciwnika zasobów materialnych państwa, siły roboczej, jej intelektu oraz obszarów terytorium państwa.

Ekonomiczne- powstające na skutek naruszenia zdolności gospodarki narodowej do zaspokajania materialnych potrzeb społeczeństwa niezbędnych do egzystencji i działalności technologicznych i wytwórczych

Ekologiczne- będące efektem działań, które przez zmianę naturalnego stosunku człowieka do otoczenia-żywego jak i martwego-mogą doprowadzić ludzką do samounicestwienia.

Psychospołeczne- mogą być spowodowane planowym oddziaływaniem na świadomość społeczną metodami dywersji polityczno-propagandowej, w celu wywołania emocji sprzyjających destabilizacji systemu obronnego państwa.

Wewnętrzne- powstające w wyniku utraty przez państwo zdolności w utrzymaniu ładu i porządku publicznego. Przesłankami takiego zagrożenia mogą być: narastanie akcji terrorystycznych, patologie społeczne i próby zmian istniejącego porządku.

NAJWAŻNIEJSZE ZAGROŻENIA DLA USA I ICH KLASYFIKACJA WEDŁUG POGLĄDÓW AMERYKAŃSKICH

1. Zagrożenia związane z tendencjami globalnymi:

- Trendy demograficzne (nadmierne zwiększanie się liczby ludności świata, szczególnie w krajach rozwijających się, niekontrolowana urbanizacja w rozwijających się regionach spowodowana masową migracją ludności najbiedniejszej z obszarów wiejskich do zurbanizowanych);
- Wzrastające potrzeby humanitarne (wzrost liczby, rozmiarów, kosztów i intensywności operacji humanitarnych wynikających z potrzeby wyrównania różnic w dystrybucji bogactw między „Północą” i „Południem”, szerzeniem się przemocy w wielu regionach, konfliktów na tle etnicznym, religijnym, politycznym i ekonomicznym oraz klęsk ekologicznych i katastrof naturalnych);
- Niedobór zasobów (szczególnie na obszarach szybkiego wzrostu populacji i intensywnie rozwijających się ekonomicznie, które na skutek indywidualnych dążeń niektórych krajów do zdobycia kontroli, mogą doprowadzić do ostrej rywalizacji, eskalacji przemocy i konfliktów zbrojnych);
- Proliferacja BMR i raketowych systemów jej przenoszenia (dążenia wielu krajów do zdobycia lub pozyskania możliwości produkcji broni jądrowej, udoskonalenie, produkcja, rozpowszechnianie, magazynowanie i ukrywanie oraz możliwość użycia broni chemicznej i biologicznej, badania nad udoskonalaniem rakiet balistycznych);
- Odrzucanie kultury zachodniej (zmiana światopoglądu i mentalności ludzi w wielu krajach, niechęć do wartości reprezentowanych przez świat zachodni, szczególnie przez USA, które postrzegane są jako kraj bezwzględnie wykorzystujący swoją dominację na świecie, pozycję polityczną, ekonomiczną i militarną wyłącznie do realizacji własnych, partykularnych interesów);
- Terroryzm (tworzenie się wielonarodowych grup terrorystycznych, obejmujących zakresem swojego działania kilka krajów lub regionów, trudnych do zlokalizowania i unieszkodliwienia przez służby specjalne, możli-

wość wykorzystania w przyszłych atakach terrorystycznych BMR, głównie chemicznej i biologicznej);

- Handel narkotykami (wzrost profesjonalizmu międzynarodowych syndykatów i karteli narkotykowych, produkcja narkotyków z wykorzystaniem środków chemicznych);

- Inne zagrożenia (rozwój sytuacji w Rosji i Chinach, dokonujących transformacji ustrojowych i gospodarczych, niestabilna sytuacja na Półwyspie Koreańskim oraz na Bliskim Wschodzie, ludobójstwo, konflikty плеienne i etniczne w Afryce, globalne rozpowszechnianie się technologii militarnych, zmiany w kierowniczych gremiach, brak stabilizacji i polityczna reorientacja wielu krajów).

2. Zagrożenia regionalne:

- Azja (wzrost potęgi ekonomicznej oraz znaczenia politycznego Chin, próby przejęcia przez nie przywództwa i dominacji w regionie, wzrost ich potęgi militarnej - rozbudowa sił strategicznych i potencjału nuklearnego; potencjał militarny Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, możliwości wybuchu wewnętrznego konfliktu na tle społecznym; rywalizacja Indii i Pakistanu nad opanowaniem technologii produkcji i przenoszenia broni atomowej; handel narkotykami w Azji Południowej, głównie w Afganistanie i Pakistanie);

- Bliski Wschód (kontynuowanie prac badawczych nad BMR i rakietami balistycznymi, utrzymywanie liczącej się w regionie siły militarnej oraz podejmowanie agresywnych działań w stosunku do Kuwejtu i Stanów Zjednoczonych przez Irak; dążenia do osiągnięcia pozycji lidera świata islamskiego, tak na Bliskim Wschodzie, jak i poza nim, intensywne rozbudowanie potencjału militarnego, wspieranie działalności wywrotowej i terroryzmu, rozwój broni raketowej oraz prowadzenie intensywnych prac nad wyprodukowaniem BMR, a także dążenia Iranu do osłabienia wpływów amerykańskich i zachodnich w regionie);

- Europa (niepewna sytuacja wewnętrzna, możliwości odrodzenia się silnych nacjonalistycznych tendencji, spowodowanych chęcią powrotu Rosji do roli światowego mocarstwa, katastrofalna sytuacja w siłach zbrojnych wynikająca z braku stabilizacji politycznej oraz trudności finansowych; głę-

boka wzajemna nieufność pomiędzy grupami etnicznymi, realne niebezpieczeństwo wznowienia walk, utrata szans na przywrócenie pokoju w Bośni);

- Ameryka Łacińska (plaga przemytu narkotyków, pranie pochodzących z „narkobiznesu” pieniędzy, szmuglowanie i przemysł broni, terroryzm i szerząca się przestępczość, wzrost pesymistycznych nastrojów społeczeństwa na tle społecznym).

3. Nowe technologie militarne i tendencje w prowadzeniu działań bojowych:

Największym zagrożeniem dla amerykańskich interesów może być pozyskanie przez któryś z krajów wrogich lub niechętnych USA, jednej lub kilku nowoczesnych technologii, które mogłyby być wykorzystane do produkcji zaawansowanego uzbrojenia. Do najważniejszych wskaźników, świadczących o wysokim poziomie zaawansowania technologicznego sił zbrojnych, zalicza się:

- Powszechną automatyzację i komputeryzację;
- Możliwości produkcji lub posiadania BMR;
- Posiadanie precyzyjnego uzbrojenia;
- Posiadanie broni elektrodynamicznej;
- Posiadanie broni konwencjonalnej masowej destrukcji;
- Posiadanie broni unieszkodliwiającej przeciwnika;
- Stosowanie broni informacyjnej i cybernetycznej;
- Zaawansowane technologie maskowania, kamuflowania i wprowadzania przeciwnika w błąd;
- Miniaturyzacja sprzętu i uzbrojenia.

ROSYJSKA OCENA ZAGROZEŃ ZEWNĘTRZNYCH KRAJU

Zagrożenia zewnętrzne ujęte w „Podstawowych założeniach doktryny wojennej Federacji Rosyjskiej” (1993) i Ustawie FR „O obronie” z 21. 04. 1996r.¹

1. W sferze politycznej:

- Działania innych państw, skierowane na podważenie suwerenności państwowej i integralności terytorialnej Federacji Rosyjskiej. Działania mające na celu osłabienie kontaktów Rosji z byłymi republikami związkowymi, ale też z krajami Europy Środkowej i Wschodniej oraz innymi państwami w regionach tradycyjnej współpracy i o ważnym znaczeniu dla obrony narodowo-państwowych interesów FR;

- Naruszenie praw i wolności człowieka, w tym ludności rosyjskojęzycznej, co może prowadzić do narastania napięć i niesterowalności procesów migracyjnych;

- Działania mające na celu polityczną izolację Rosji i pomniejszenie jej roli w rozwiązywaniu kluczowych problemów międzynarodowych, oraz podważenie niezależności FR w realizacji jej polityki zagranicznej - przez bezpośredni nacisk albo wywieranie przez inne państwa wpływu na decyzje Rosji w dziedzinie polityki zagranicznej wbrew interesom narodowym;

- Angażowanie się w konflikty lokalne i międzynarodowe, w których udział jest sprzeczny z narodowymi interesami FR;

- Skonkretyzowane i ewentualne roszczenia terytorialne wobec Federacji Rosyjskiej;

- Brak regionalnych (przede wszystkim europejskich) i globalnych systemów bezpieczeństwa z pełnoprawnym udziałem Rosji.

2. W sferze militarnej:

- Istniejące i potencjalne ogniska lokalnych wojen i konfliktów zbrojnych, przede wszystkim w bezpośredniej bliskości rosyjskich granic;

---

¹ Wypisy pochodzą z opracowania K. Malak, *Polityka bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej*. Warszawa 1997, s. 149-152.

- Terroryzm międzynarodowy, jego kontakty z politycznymi ekstremistycznymi ugrupowaniami w Rosji i byłych republikach związkowych;

- Rozprzestrzenianie broni jądrowej i innych rodzajów BMR, środków jej przenoszenia i najnowszych technologii wojskowych, podejmowanie przez poszczególne państwa, organizacje i grupy terrorystyczne prób realizacji swoich celów wojskowych i politycznych;

- Dążenie niektórych państw do ustanowienia swojego przywództwa albo dominacji wojskowo-politycznej zarówno na świecie, jak i w poszczególnych regionach; ich skłonność do rozwiązywania sytuacji konfliktowych metodami siłowymi;

- Możliwość użycia broni jądrowej i innych rodzajów BMR;

- Możliwość powstania dużych zgrupowań wojsk obcych państw w pobliżu granic Federacji Rosyjskiej i podnoszenie ich zdolności bojowej, głównie przez polepszanie jakości uzbrojenia;

- Możliwość podważenia stabilności strategicznej w rezultacie naruszenia porozumień międzynarodowych w dziedzinie rozbrojenia, jakościowego i ilościowego zwiększania stanu uzbrojenia przez inne państwa;

- Ataki na obiekty wojskowe Federacji Rosyjskiej znajdujące się na terytorium innych państw.

3. W sferze ekonomicznej:

- Duże i nieustannie rosnące zadłużenie kraju; zależność od zagranicznych kredytów; przekroczenie krytycznego poziomu zadłużenia zagranicznego, dopuszczalnego dla suwerennego państwa;

- Utrata przez Rosję części wpływów na rynku światowym; ograniczenie obecności FR na wielu rynkach zagranicznych, a także wyparcie jej z nich;

- Stymulowanie przez zagranicznych kredytorów odpływu za granicę własności intelektualnej i wykwalifikowanych kadr z Rosji;

- Wywóz z terytorium FR rezerw walutowych, strategicznie ważnych surowców i towarów;

- Kontynuacja strukturalnie niewłaściwej wymiany towarowej i naruszenie bazy przemysłu maszynowego;

- Słabo rozwinięta finansowa, organizacyjna i informacyjna polityka wspierania rosyjskiego eksportu i racjonalizacji struktury importu;

- Intensywne wykupywanie przez firmy zagraniczne rosyjskich przedsiębiorstw, związanych z wysokimi technologiami i przemysłem obronnym, przy czym, z reguły, po zaniżonych cenach;

- Opanowanie wewnętrznego rynku Rosji przez zagraniczne towary powszechnego użytku.

4. W sferze ekologicznej:

- Próby wykorzystania terytorium Rosji jako „cementarzyska” dla szkodliwych odpadów produkcji (materiałów radioaktywnych, trujących środków chemicznych i innych substancji wysokotoksycznych) oraz niebezpiecznych dla środowiska naturalnego materiałów i substancji;

- Rozmieszczanie na terytorium FR szkodliwych produkcji;

- Negatywne skutki katastrof ekologicznych w państwach ościennych;

- Szkodliwy wpływ na środowisko naturalne Rosji ekologicznie niebezpiecznych stref i procesów oddziałujących z terytorium innych państw.

Zagrożenia zawarte w koncepcji Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej zatwierdzonej w grudniu 1997 roku.

Jest ona dokumentem zawierającym podstawy strategii obrony interesów narodowych państwa. Skupia uwagę na niemilitarnych zagrożeniach w sferach: ekonomicznej, społecznej, kulturowej, ekologicznej i innych wynikających z sytuacji wewnętrznej państwa.

Do najistotniejszych zagrożeń zaliczono:

1. Kryzys gospodarczy.

2. Narastanie tendencji separatystycznych stwarzających zagrożenie dla jedności państwa.

3. Zewnętrzne zagrożenia militarne.

4. Przestępczość.

5. Utratę dotychczasowej pozycji państwa na arenie międzynarodowej.

6. Problemy demograficzne.

7. Kryzys w siłach zbrojnych.

8. Penetracja państwa przez zagraniczne służby wywiadowcze.

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO UKRAINY

Do głównych możliwych zagrożeń ujętych w koncepcji bezpieczeństwa narodowego Ukrainy zostały zaliczone:¹

1. W sferze politycznej:

- Próby zamachu na ustrój konstytucyjny i suwerenność państwową Ukrainy;

- Ingerencja w wewnętrzne sprawy Ukrainy ze strony innych państw;

- Powstanie tendencji separatystycznych w określonych rejonach i wśród sił politycznych;

- Masowe naruszenie praw obywateli na Ukrainie i poza jej granicami;

- Zaostrzenie stosunków między grupami etnicznymi i wyznaniowymi;

- Naruszenie zasad rozdziału władzy;

- Niewykonanie lub niewłaściwe wykonanie zgodnych z prawem decyzji organów władzy państwowej i samorządowej;

- Brak (niedostatek) efektywnych mechanizmów zapewnienia praworządności, funkcjonowania prawa, walki z przestępczością, szczególnie z jej zorganizowanymi formami i terroryzmem.

2. W sferze ekonomicznej:

- Nieefektywność systemu regulacji przez państwo stosunków ekonomicznych;

- Dysproporcje strukturalne, praktyki monopolistyczne, zaburzenia rynku;

- Niemożność rozwiązania problemu surowcowego, finansowego i technologicznego uzależnienia ekonomiki państwa od innych państw;

- Izolacja ekonomiczna Ukrainy;

- Niekontrolowany odpływ poza granice zasobów intelektualnych, materialnych i finansowych;

- Działalność „szarej strefy”, kryminalizacja środowisk.

---

¹ Koncepcja (podstawowe założenia polityki) bezpieczeństwa narodowego Ukrainy.

3. W sferze społecznej:

- Niski poziom życia i ochrony socjalnej znacznej części grup społecznych, nadużycia socjalne osób bezrobotnych będących w wieku produkcyjnym;
- Społeczno-polityczna opozycja poszczególnych warstw, grup i regionów;
- Spadek zdrowotny ludności, niezadowalający stan systemu ochrony zdrowia;
- Tendencje moralnej i duchowej degradacji;
- Niekontrolowane procesy migracyjne.

2. W sferze wojskowej:

- Zamach na suwerenność państwową i integralność terytorialną Ukrainy;
- Tworzenie zgrupowań wojsk i sprzętu w pobliżu granic Ukrainy, naruszające istniejące stosunki sił;
- Niestabilność wojskowo-polityczna i konflikty w państwach sąsiednich;
- Możliwość użycia BMR przeciwko Ukrainie;
- Obniżenie ogólnej zdolności obronnej państwa;
- Powstanie i funkcjonowanie nieformalnych ugrupowań zbrojnych.

5. W sferze ekologicznej:

- Znaczące zmiany antropogenne i przeciążenia technogenne na terytorium Ukrainy, szkodliwe następstwa ekologiczne katastrofy czarnobylskiej;
- Nieefektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, stosowanie na większą skalę nienowoczesnych, szkodliwych ekologicznie technologii;
- Niekontrolowany wwóz na terytorium Ukrainy niebezpiecznych środków, materiałów i technologii;
- Negatywne następstwa działalności obronnej i wojskowej.

6. W sferze naukowo-technicznej:

- Niejasność (brak koncepcji) polityki państwa w dziedzinie naukowo-technicznej;
- Odpływ poza granice Ukrainy potencjału naukowego i intelektualnego;

- Zwiększenie dystansu naukowo-technologicznego między Ukrainą i rozwiniętymi państwami świata;

- Obniżenie poziomu przygotowania wysoko kwalifikowanych kadr naukowych i technicznych.

7. W sferze informacyjnej:

- Niejasność polityki państwa i niedostatek koniecznej infrastruktury w sferze informacyjnej;

- Zbyt wolne wchodzenie Ukrainy w światową przestrzeń informacyjną, niedostatek informacji tworzących obiektywny obraz Ukrainy w oczach świata;

- Ekspansja informacyjna ze strony innych państw;

- „Wyciek” informacji stanowiących własność i tajemnicę państwową;

- Wprowadzenie cenzury.

**PRZEWIDYWANE RYZYKA DLA ŚWIATA I EUROPY ORAZ
REPUBLIKI CZESKIEJ I SŁOWACKIEJ¹**

A. Ryzyko cywilizacyjne

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Analfabetyzm	Jedynie niewielkich grup	Jedynie niewielkich grup	
Zastój w rozwoju nauki. Brak nowych źródeł energii	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Nadużyć wiedzy przeciwko ludzkości. Niedotrzymanie etyki naukowej przy opracowaniu nowych wynalazków	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Unikanie rozwiązywania sporów na drodze pokojowej	Istnienie takich sił politycznych	Istnienie takich sił politycznych	
Poziom zdrowia społeczeństwa. Epidemie i choroby dręczące ludzkość	Choroby cywilizacyjne, HIV i inne	Fale epidemii, choroby cywilizacyjne	
Nierównomierność rozwoju cywilizacyjnego	Europa Wschodnia w porównaniu z historycznymi państwami europejskimi	Jedynie niektóre grupy społeczeństwa	
Rozwój agresywnych religii i ideologii	Konflikty religijne w Irlandii i na Bałkanach, w krajach byłego ZSRR. Ekstremistyczne ideologie na scenie politycznej w Europie	Jedynie w niewielkim stopniu	Zły stosunek części Słowaków do mniejszości węgierskiej
Masowa migracja ludności	Migracja ze wschodu na zachód	Kraje jako trasa migracji grup etnicznych	Powstanie nowych grup społecznych
Hegemonizm i egoizm państw	Aktualne w państwach zachodnich, możliwość negatywnej reakcji w Europie Wschodniej	Nie dotyczy	Egoizm niektórych grup społecznych

¹ *Bezpečnostní politika České republiky*. Praha 1996, s. 93.

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Dewaluacja tradycyjnych wartości zachowań ludzkich. Kult. przemocy	Ureczywistnienie szczególnie bestialskiej przemocy w wojnach w byłej Jugosławii	Przeniesienie kultu przemocy do zachowań pojedynczych obywateli	Różnice między kulturami
Kryzys w kulturze. Unifikacja kultury, kultura pełna przemocy	Amerykanizacja kultury w Europie	Różnice kulturowe społeczeństwa	
Antagonizm kultur, religii, ideologii oraz brak chęci współistnienia	Różnice kulturowe i historyczne oraz ich wpływ na spowolnienie partnerstwa z UE	Różnice między kulturowymi i historycznymi tradycjami Cyganów, Wietnamczyków i obywateli czeskich	Różnice między kulturowymi i historycznymi tradycjami Węgrów i Słowaków
Nieregularny wzrost liczby ludności na świecie.	Jedynie w niektórych krajach	Spadek liczby ludności kraju. Większy przyrost w grupach mniej wykształconych	Nie występuje
Niepodporządkowanie się niektórym państw ONZ. Nieprzestrzeganie prawa międzynarodowego	Trudności w stworzeniu społeczeństwa europejskiego. Zmniejszenie roli OBWE	Wystąpienia przelic wstąpieniu do NATO i UE	Niedemokratyczny rozwój społeczeństwa

B. Ryzyko wojskowe i wojskowo-polityczne

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Użycie broni jądrowej lub innych środków masowego rażenia przez terrorystów lub szaleńców	Możliwość wystąpienia w niektórych państwach	Możliwość wystąpienia	
Istnienie rejonów politycznych i ekonomicznych napięć	Brak stabilności w byłej Jugosławii, na terenach byłego ZSRR i w rejonie Morza Śródziemnego	Jedno z głównych zagrożeń	
Nagle powstawanie konfliktów zbrojnych, zamachów terrorystycznych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Zmiana granic stref wpływów wielkich mocarstw. Dokonywanie nowych podziałów świata	Trudności w dalszym poszerzeniu NATO	Uniemożliwienie wstąpienia do NATO i obniżenie zdolności obronnych państw	
Powstawanie nowych państw w wyniku podziału już istniejących. Zmiany granic istniejących od II wojny światowej	Możliwość wystąpienia	Escalacja problemów Niemców sudeckich. Problemy granic ze Słowacją	Problemy graniczne z Węgrami i Czechami
Militaryzacja wybranych regionów. Nadużywanie siły do rozwiązywania problemów spornych	Możliwość wystąpienia	Brak oznak w regionie	Możliwość wystąpienia na terenie byłego ZSRR
Dążenie do sprawowania władzy w niektórych państwach przy użyciu siły	Możliwość wystąpienia	Brak oznak	Możliwość wystąpienia po dojściu do władzy sił ekstremistycznych
Dyskryminacja w stosunkach międzynarodowych. Izolacja reżimów wojskowych, blokady, misje ONZ	Reakcja w stosunku do sił IFOR w byłej Jugosławii	Możliwość akcji odwetowych za udział w siłach IFOR	Możliwość wystąpienia w przyszłości
Aneksja państw lub ich części	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia negatywnych następstw	
Mieszanie się do spraw wewnętrznych państw	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Możliwość powstania ośrodków aniągonistycznych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia negatywnych następstw	
Nadużycia na bazie procesu obniżania potencjałów wojskowych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia negatywnych następstw	

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Uciążliwa kontrola bankowości i operacji finansowych, reakcje na niepomyślne stany z tego płynące	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Brak woli państw bogatych do wyrównywania poziomu ekonomicznego państw biednych	Egoizm ekonomiczny najbardziej rozwiniętych państw	Możliwość wystąpienia	
Tworzenie się nielegalnych ekonomicznych podmiotów (mafie, kryminalistyka, narkomania, prostytucja), które mogą negatywnie wpływać na bezpieczeństwo	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Ekonomiczne następstwa wyrównywania niepokojów społecznych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	

D. Ryzyko dotyczące stosunków społecznych

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Nieprzestrzeżenie podstawowych praw i swobód człowieka jako podstawa i źródło niepokojów społecznych i przemocy obcych państw	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Pojawienie się obszarów niezadowolenia społecznego	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Rasowa, etniczna, religijna, narodowościowa nietolerancja przejawiająca się w polityce wewnętrznej państw	Możliwość wystąpienia	Niebezpieczeństwo wystąpienia rasowej nietolerancji	Niebezpieczeństwo wystąpienia narodowościowej nietolerancji
Czyski etniczne, deportacje obywateli	Możliwość wystąpienia na Bałkanach i w byłym ZSRR	Mało prawdopodobne	
Możliwość wystąpienia stref głodu, epidemii, terroryzmu, represji i przewrotów rządowych	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Nadużycie do nie właściwych celów środków materialnego przekazu	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	
Niedotrzymywanie zobowiązań w zakresie przestrzegania praw człowieka. Represje wobec walczących o te prawa	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	

E. Ryzyko wzrostu przestępczości

GLOBALNE	EUROPEJSKIE	REPUBLIKI CZESKIEJ	REPUBLIKI SŁOWACKIEJ
Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych	Przenikanie nowych form przestępczości po otwarciu granic	Aktywizacja międzynarodowych organizacji przestępczych na terenie republik	
Handel bronią i materiałami radioaktywnymi			
Agresywność międzynarodowego terroryzmu			
Przeniknięcie mafii do struktur władzy			
Wzrost przestępczości nieletnich			
Kradzieże dzieł sztuki			
Narkotyki i narkomania			
Kradzieże samochodów, broni, sprzętu wojskowego			
Wzrost przestępczości gospodarczej	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia	Możliwość wystąpienia

PODSTAWOWE DANE GEOGRAFICZNE O POLSCE

I PAŃSTWACH SĄSIEDNICH¹

Państwo	Powierzchnia w tys. km ² .	Liczba ludności w mln osób	Gęstość załudnienia osoby/km ²	Mniejszości narodowe %	Liczba miast z ludnością	
					od 100 tys. do 1 mln	powyżej 1 mln
Polska	312,7	38,6	123	1,3	42	1
Litwa	65,2	3,8	57	20,4	5	-
Białoruś	207,6	10,3	50	22,0	14	1
Ukraina	603,7	52,1	86	27,3	49	5
Słowacja	49,0	5,3	108	13,4	2	-
Czechy	78,9	10,3	131	6,0	7	1
Niemcy	357,0	81,4	228	8,1	85	3
Rosja w tym:	17075,0	148,3	8,7	19,0	168	13
Część Europejska	4309,0	116,6	27,0	-	-	12
Obwód Kalinin- gradzki	15,0	1,0	67,0	-	1	-

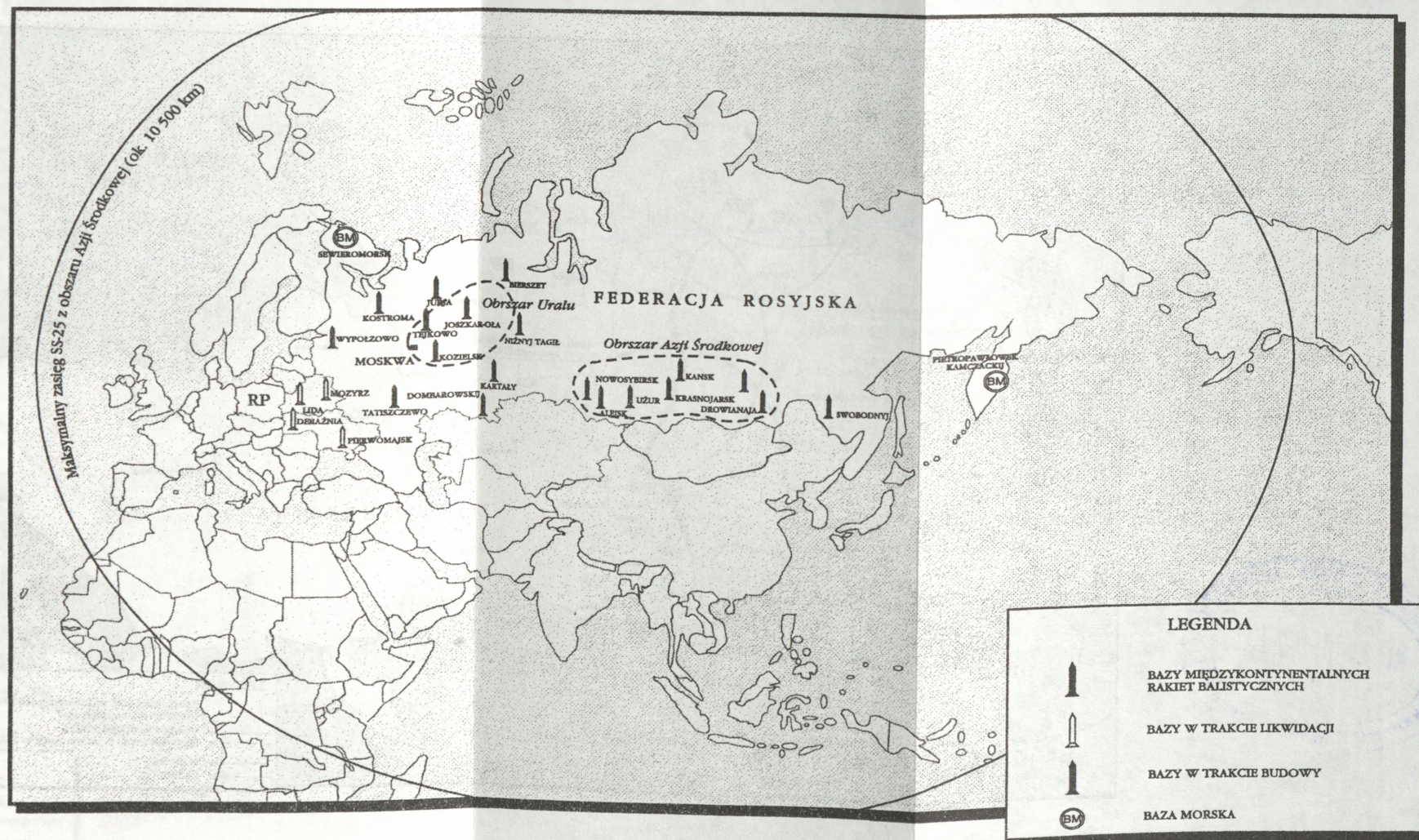
¹ J. Skrzyp, *Geostrategiczne położenie Polski*. Warszawa 1998, s. 21, tabela 2.1.

PORÓWNANIE POTENCJAŁÓW MILITARNYCH POLSKI I KRAJÓW SĄSIEDNICH
(STAN OBECNY wg CFE-1)¹

PAŃSTWO	POLSKA		ROSJA		NIEMCY		UKRAINA		BIALORUŚ		CZECHY		SŁOWACJA	
	FAKT.	CFE	FAKT.	CFE	FAKT.	CFE	FAKT.	CFE	FAKT.	CFE	FAKT.	CFE	FAKT.	CFE
STAN OSOBOWY	227	234	1.240	1.490	285	345	371	450	84	100	62	95	45	45
			5.5	6.4	1.3	1.5	1.6	1.9	0.4	0.4	0.3	0.4	0.2	0.2
CZOLGI	1.729	1.750	26.500	7.600	3.248	4.166	4.063	4.080	1.778	1.800	952	954	478	480
	1.045	2.150	10.570	12.710	2.432	3.446	3.080	5.050	1.956	2.600	954	1.365	476	685
BWP			7.5	5.9	1.7	1.6	2.2	2.3	1.4	1.2	0.7	0.6	0.3	0.3
	1.580	1.610	28.700	7.065	2.058	10610	3.764	4.040	1.519	1.615	767	760	383	350
ARTYLERIA			18.2	4.4	1.3	1.0	2.4	2.5	1.0	1.0	0.5	0.5	0.2	0.2
	356	460	3.495	3.450	613	900	1.181	1.090	230	260	129	230	114	115
SAMOLOTY			9.8	7.5	1.7	2.0	3.3	2.4	0.6	0.6	0.4	0.5	0.3	0.3
	58	130	1.050	950	221	305	294	330	74	80	36	50	19	25
ŚMIGLOWCE			18.1	7.3	3.8	2.3	5.1	2.5	1.3	0.6	0.6	0.4	0.3	0.2

¹ Źródło: *The Military Balance 1997/1998.*

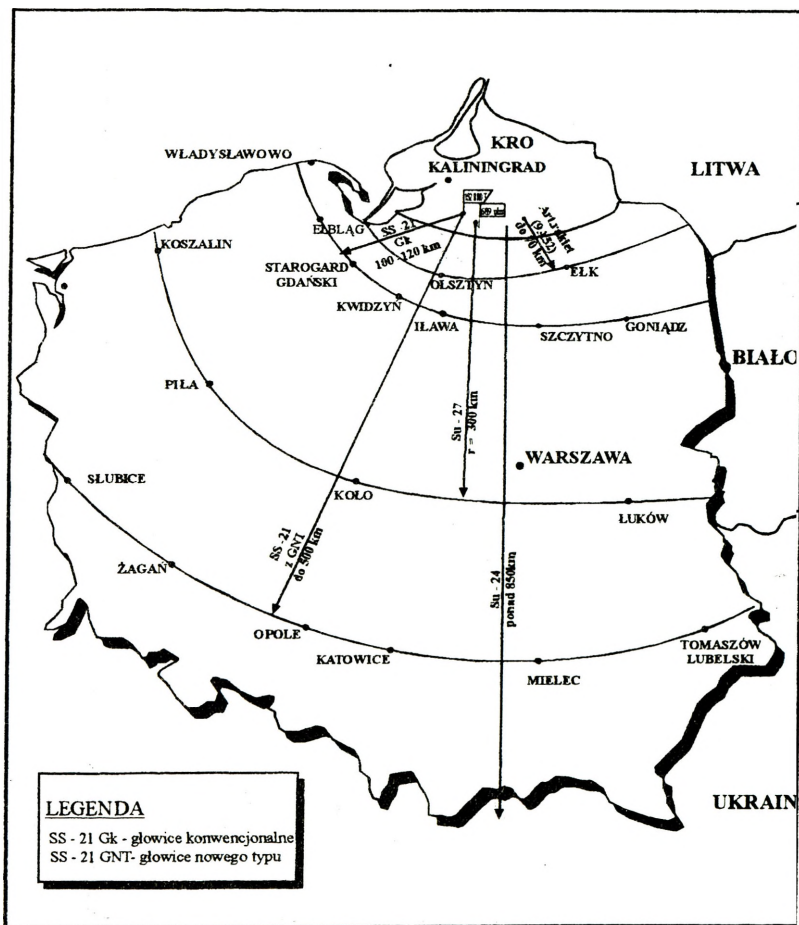
DYSLOKACJA I ZASIĘG MIĘDZYKONTYNETALNYCH RAKIET BALISTYCZNYCH ROSJI

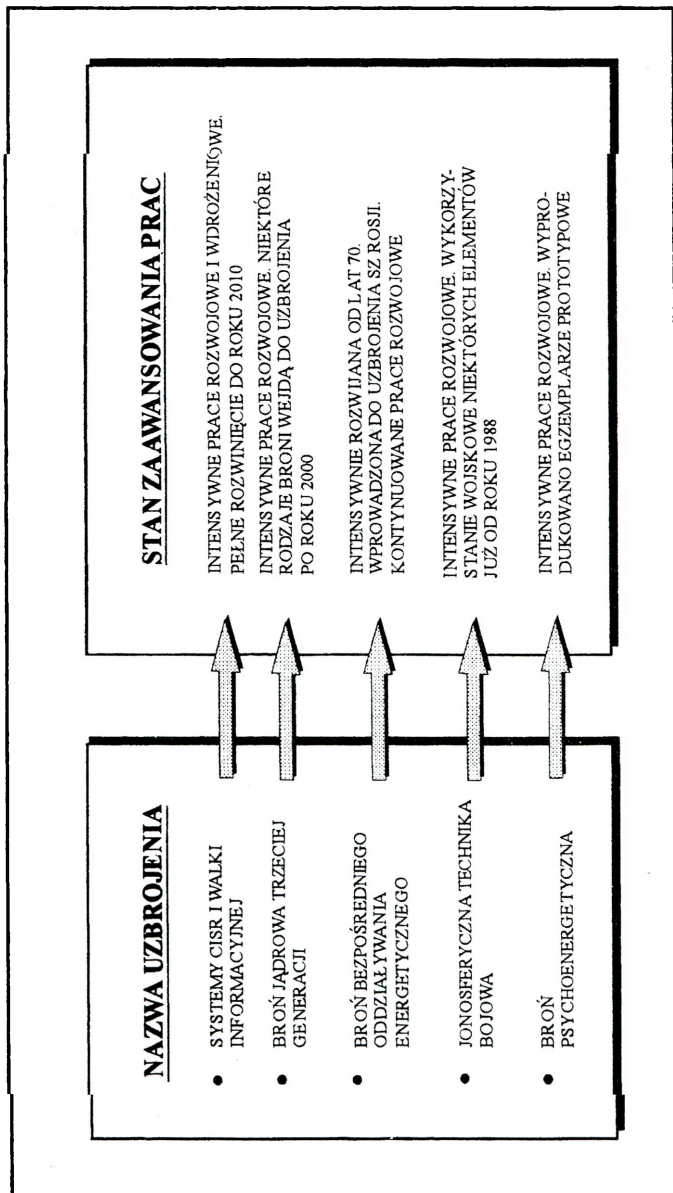
ZASIĘGI OPERACYJNO-TAKTYCZNYCH RAKIET BALISTYCZNYCH

ZASIĘGI LOTNICTWA, RAKIET I ARTYLERII ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W KALININGRADZIE

**PODSTAWOWE KIERUNKI
ROZWOJU NOWYCH SYSTEMÓW UZBROJENIA W ROSJI**

II

**RODZAJE BRONI JĄDROWEJ III GENERACJI,
NAD KTÓRYMI SĄ PROWADZONE PRACE W ROS,
mp”**

- broń neutronowa
- broń wytwarzająca impuls elektromagnetyczny i „super e
- broń jądrowa do głębokiej penetracji ziemi
- szrapnele jądrowe
- mini ładunki jądrowe

**WYKORZYSTYWANIE INSTALACJI DO ODDZIAŁYWANIA
NA JONOSFERĘ PROMIENIOWANIEM RADIOWYM KF
Z POWIERZCHNI ZIEMI W CELACH WOJSKOWYCH**

1. Budowa dalekosiężnych (o zasięgu globalnym), odpornych na zakłócenia, systemów łączności i dowodzenia na bazie sygnałów ELF.

2. Wykrywanie i określanie położenia obiektów podziemnych, ukrytych w zboczach górskich za pomocą luster rezonansowych, których energia może wnikać w głąb ziemi do 1000m.

3. Zahoryzontalne wykrywanie pocisków manewrujących i innych celów trudno wykrywalnych.

4. Niszczenie atakujących strategicznych balistycznych pocisków rakietowych, sztucznych satelitów Ziemi, kosmoplanów i transporterów kosmicznych.

5. Zakłócanie lub fizyczne niszczenie systemów łączności, układów elektronicznych w systemach bojowych i infrastrukturze cywilnej oraz systemów energetycznych.

6. Globalne sterowanie zjawiskami klimatycznymi (gwałtowne ochłodzenie lub ocieplenie klimatu, susza, tajfuny itp.) oraz atmosferyczne (nadmierne opady - powódzie, susze).

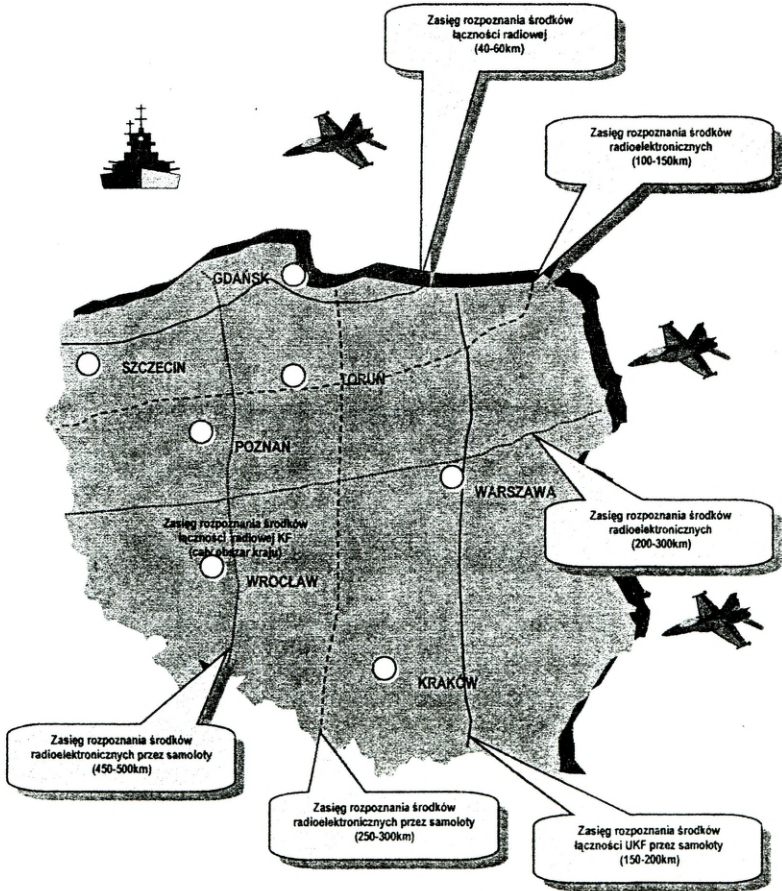
7. Wywoływanie trzęsień ziemi, wybuchów wulkanów i przyptyków morskich poprzez wytworzenie fal stojących w skorupie ziemskiej.

8. Zdalne, o zasięgu globalnym, sterowanie procesami biofizycznymi w organizmach żywych, w tym w organizmach ludzi zarówno w okresie pokoju, jak i wojny.

**ODDZIAŁYWANIE
INFRADZWIEKÓW $f < 20\text{Hz}$ NA LUDZI**

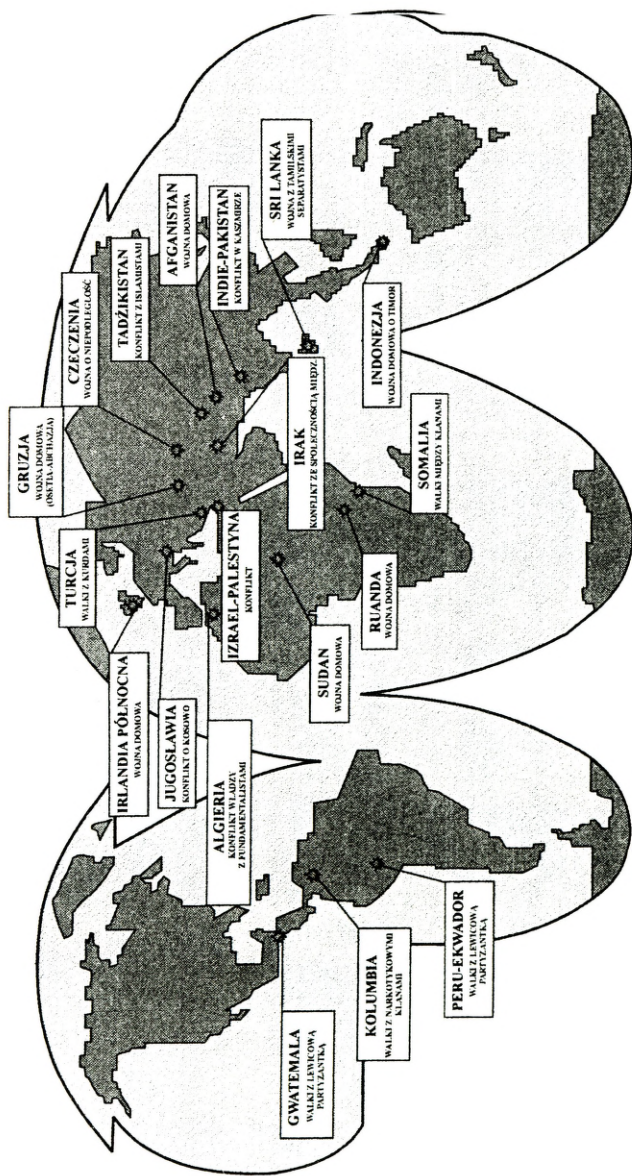
- 110 db lekkie zawroty głowy, mdłości, uczucie niepokoju, lekkie mrowienie skóry.
- 120 db dyskomfort słuchowy, wibracje w nosie, gardle i płucach.
- 130 db wibracje w obszarze percepcji wizualnej, lekki ból ucha środkowego, wibracje klatki piersiowej.
- 140 db ostry ból w uszach (po 3 minutach uszkodzenie słuchu), zaburzenia wzroku, mowy, torsje, zakłócenia rytmu oddechowego, niepokój, dezorientacja.
- 150 db pęknięcie nerwów słuchowych, rozerwanie struktur molekularnych niektórych tkanek, zaburzenia funkcji fizjologicznych, silne bóle głowy (zwierzęta umierają po 8 minutach).
- 169 db zniszczenie (tkanki) organu słuchu, pęknięcie elementów układu kostnego (śmierć zwierząt po upływie 1 minuty).
- 170 db śmierć w czasie $t < 2$ sek.

ZASIĘG ROZPOZNANIA RADIOELEKTRONICZNEGO Z KIERUNKU WSCHODNIEGO I PÓŁNOCNEGO

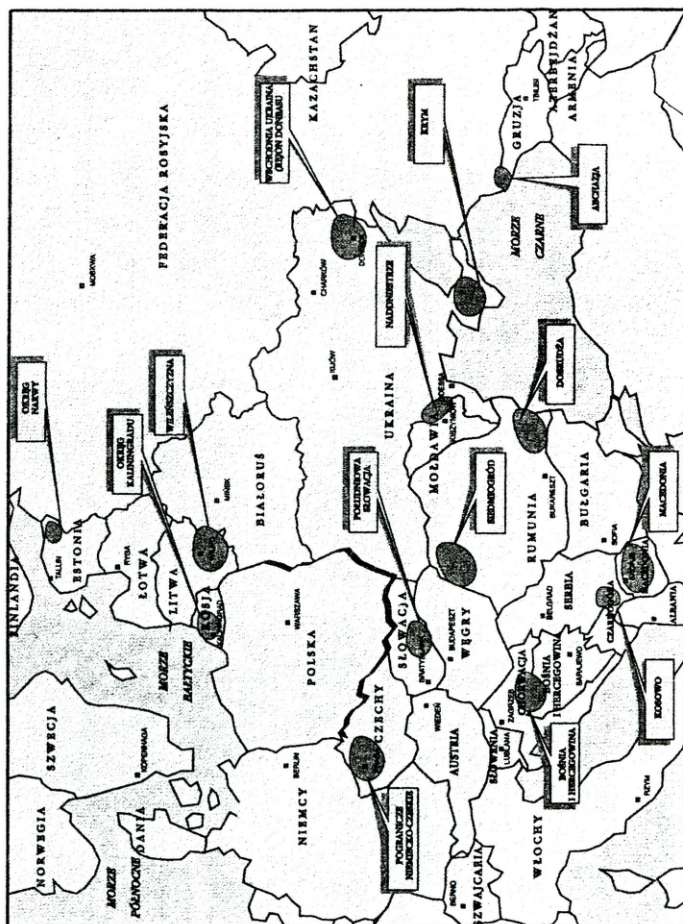

Źródło: H. Głuszek, *Zagrożenie Polski przez środki radioelektroniczne państw sąsiednich*. „Młot Wojskowy” 4/98, s. 48, 49.

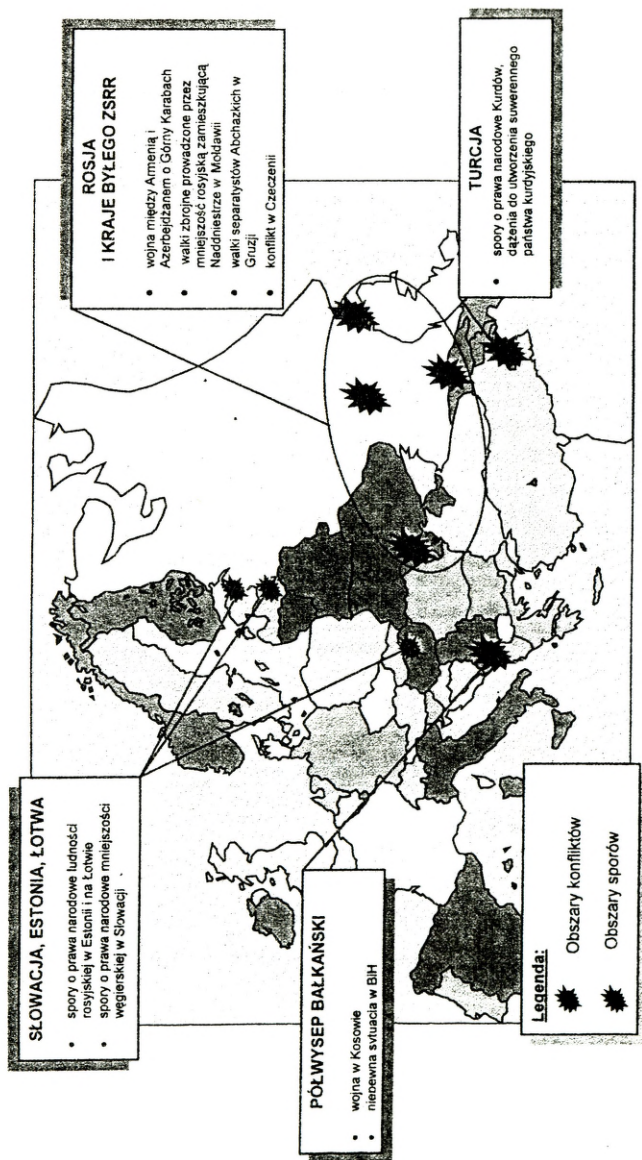
REJONY WOJEN I KONFLIKTÓW STANOWIĄCE ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA NA ŚWIECIE

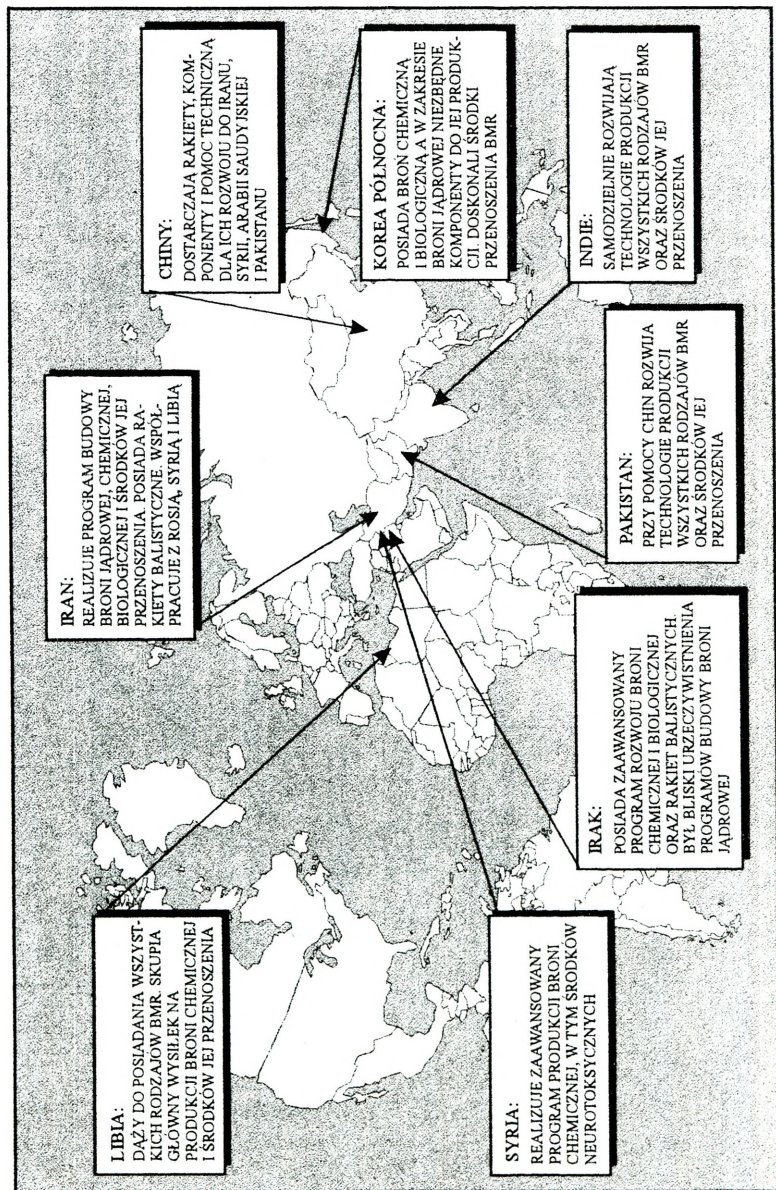
REJONY KONFLIKTÓW NARODOWOŚCIOWYCH, ETNICZNYCH I RELIGIJNYCH W EUROPIE

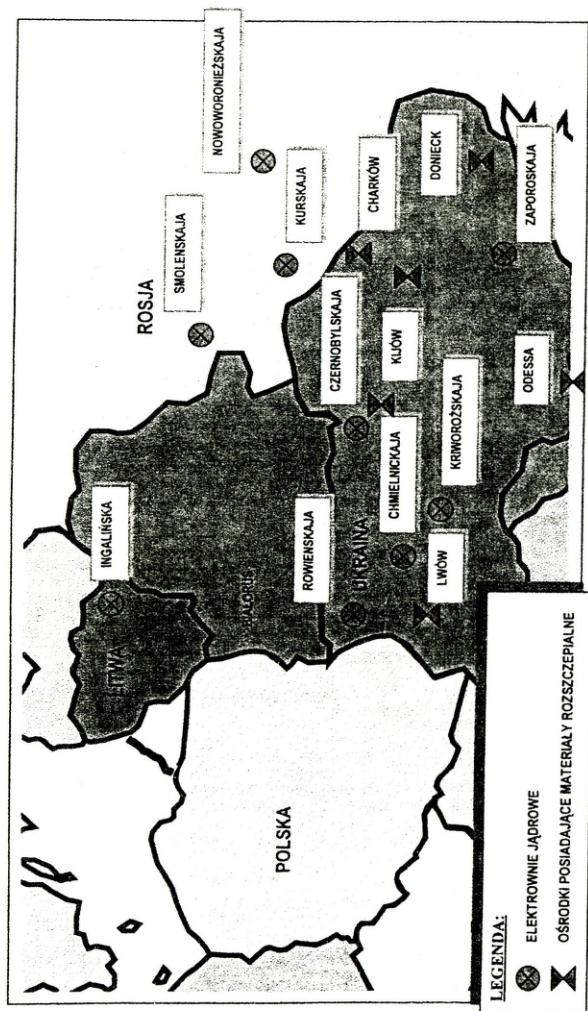
KONFLIKTY NARODOWOŚCIOWE, ETNICZNE I RELIGIJNE STWARZAJĄCE ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA POLSKI

PROLIFERACJA BRONI MASOWEGO RAŻENIA

WYBRANE OBIEKTY ENERGETYKI JĄDROWEJ
NA TERENIE ROSJI, UKRAINY, BIAŁORUSI I LITWY

Źródło: *Encyklopedia graficzna świata. Polska*. Kraków 1996, s. 143.
Raport of ministry for environmental protection and nuclear safety of Ukraine „On the status of nuclear and radiation safety in Ukraine for 1997”.

**PRAWDOPODOBNE REJONY ZATOPNIENIA AMUNICJI
CHEMICZNEJ NA MORZU BAŁTYCKIM**

Źródło: V. Baran, Z. Wróbel, *Bałtycki arsenał*. „Trybuna” 23 czerwca 1998 r.

REGIONY STANOWIĄCE ŹRÓDŁO ZAGROŻENIA TERRORYZMEM

